

טרנס*פורמציה ממשלתית

דו"ח סופי

הצוות הבינמשרדי לקידום
האוכלוסיה הטרנסית בישראל

יוני 2021

תמוז תשפ"א

"הספקתי הרבה בחיי הקצרים. למדתי לבדי המון תחומים ועסקתי ברבים מהן. הכרתי כמויות עצומות של א/נשים. עזרתי לרבים/ות, זכיתי להיות חברת וועד בשתי עמותות חשובות (עמותת אס"ף – לחולות פיברומיאליגיה והבית הפתוח בירושלים לגאווה וסובלנות) ולעמוד בראש הבית הפתוח. הרצאתי במקומות רבים בפני קהלים מגוונים. גם בקשיים שלי "הספקתי" הרבה. סה"כ נדחסו לתוך 31 שנות חיי – מה שהיה אמור להתפרס על 60-70 שנים.

מה שאני רוצה שתזכרו ממני – זה את הערכים שניסיתי להנחיל קודם כל לילדיי ואף כתבתי להם את זה למורשת ואח"כ לכל מי שיכולתי:

הערכים על פיהם פעלתי: אהבת האדם והחי, קבלת השונה, סובלנות ופתיחות המחשבה, אמת, צדק. אני רוצה שתזכרו את הערכים האלו. התרחקו בבקשה משנאה ומריב. התרחקו מהכעס, הקפידו על צדק ואמת, היו פלורליסטים ושמרו על פתיחות המחשבה לצד חשיבה ביקורתית. לכו עם האמת שלכם והגשימו את חלומותיכם.

קבלו כל נפש חי/ה כפי שהיא. הפסיקו את הפחד ושנאת השונה.

אל תשפטו אחרים. לעולם אתן לא יכולות לדעת מה באמת עבר/ה האדם שמולכן.

הפיצו אהבה ולפחות המעיטו בשנאה.

חישבו על השלכות מעשיכן על אחרות.

נסו לעזור לכל מי שאתן יכולות. אם אתן יכולות בגדול – הקריבו מעצמכן עבור אחרות. אם פחות, נסו לפחות לעזור לקרובות אליכן.

(...)

דיברתי רבות על הכשלים של המערכות שנתקלתי בהם במהלך השנים וההצעות שלי לשינוי – דונו בכך וצרו שינוי.

הזיכרון ממני זה מה שאתן לוקחות בלבכן מחיי, זאת מורשתי. אם יש משהו ששווה את כל הסבל שעברתי בחיי - זה שתיקחו את מורשתי ותמשיכו אותה. הרבו בהסברה, חינוך, מודעות ומניעה."

מתוך מכתב הפרידה של מאי פלג-פרידמן (1984-2015), מי שהייתה פעילה פורצת דרך לזכויות להט"ב

ולמען פגועי נפש, אישה טרנסג'נדרית, אמא לילדים, ויו"ר הבית הפתוח בירושלים לגאווה ולסובלנות.

דו"ח זה מוקדש לזכרה של מאי, ולמנהיגות ומנהיגי הקהילה הטרנסית שסללו את הדרך, והרחיבו בנו

את האפשרות לסובלנות.

תוכן עניינים

4 עמ'	תקציר ותמצית המלצות
7 עמ'	מבוא
7 עמ'	א. הרקע להקמת הצוות
8 עמ'	ב. חברי הצוות ותהליך העבודה
9 עמ'	ג. מבנה הדוח
10 עמ'	פרק א': א.נשים על הקשת הטרנסית בישראל
10 עמ'	א. על הקשת הטרנסית
13 עמ'	ב. מרינה נתן ועד דנה אינטרנשיונל: ציוני דרך היסטוריים בתולדות הקהילה הטרנסית
17 עמ'	פרק ב': המסגרת הנורמטיבית
17 עמ'	א. זכויות טרנסים בעולם
20 עמ'	ב. זכויות טרנסים בישראל
24 עמ'	ג. תמונת מצב הפלייה והדרת טרנסית 2020
26 עמ'	פרק ג': טיוב השירותים הממשלתיים
26 עמ'	א. "אני מאמין": העקרונות המנחים לעבודת הצוות
27 עמ'	ב. המלצות בנושאי רוחב
31 עמ'	ג. המלצות ליישום באחריות משרד הבריאות
34 עמ'	ד. המלצות ליישום באחריות משרד המשפטים
38 עמ'	ה. המלצות ליישום באחריות משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
40 עמ'	סיכום: עם הפנים קדימה
43 עמ'	נספחים

תקציר ותמצית המלצות הצוות

ביום 12.10.2020 הודיעו שר המשפטים דאז, חה"כ אבי ניסנקורן, ושר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים דאז, חה"כ איציק שמולי על הקמת הצוות הבינמשרדי לקידום האוכלוסייה הטרנסית בישראל. הצוות מונה במטרה לבחון את נקודות המפגש של האוכלוסייה הטרנסית עם השירותים הממשלתיים במדינת ישראל, ובהתאם להציע פתרונות ומענים הוליסטיים למכלול האתגרים איתם מתמודדים אנשים על הקשת הטרנסית.

בראשות הצוות הבין-משרדי עמדו מר אבי מוטולה, המשנה למנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, והגב' דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי (משפט ציבורי-מנהלי). עם פרישתה של גב' זילבר, עו"ד דני חורין, ממונה בכיר במחלקה למשפט ציבורי-מנהלי ביועץ וחקיקה, תפס את מקומה כיו"ר שותף בהובלת השלמת עבודת הצוות. לצוות מונו נציגים ממשרדי הבריאות, משפטים ומשרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים. הצוות במליאתו קיים 3 ישיבות, חלקן בפורום פנימי של חברי הצוות בלבד, ובחלקן נשמעו עמדות מצד גורמים שונים, ובהם: אנשי אקדמיה ומחקר, נציגות ארגוני הקהילה הטרנסית וכן גורמים ממשלתיים נוספים. זאת, נוסף על פגישות הכנה שקדמו להקמת הצוות, וכן פגישות עבודה בצוותי המשנה בין הכינוסים המרכזיים.

ביום 20.12.2020 הוגשו מסקנות הביניים של הצוות הבינמשרדי לשר המשפטים ושר העבודה והרווחה דאז, והן אושרו על ידם. לאחר מעמד זה בוצעה עבודת מטה נוספת ביחס לחלק מההמלצות טרם גיבוש דוח סופי זה שמובא להלן.

דו"ח הצוות מחולק ל-5 פרקים: 1 פרק מבוא שמתאר את הרקע להקמת הצוות ואת תהליך עבודתו; 2 פרק שמוקדש להיכרות עם האוכלוסייה הטרנסית, מאפייניה והכירות עם נקודות ציון היסטוריות בדרכה; 3 סקירה של המצב הנורמטיבי ביחס לזכויות טרנסים בארץ ובעולם, וכן הצגת נתונים על הפליה והדרת טרנסים בישראל נכון לשנת 2020; 4 פרק ההמלצות, שכולל המלצות רוחביות לכלל משרדי הממשלה, וכן המלצות ממוקדות לפי המשרדים החברים בצוות; 5 סיכום.

טרַנְסְגֵ'נְדֵרִיּוּת הוא מושג הכולל את כל מי שזהותו המגדרית אינה נחוות עברו ככזו שהולמת את הציפיות החברתיות ממנו בראי מינו הביולוגי. רבות בשנים שהאוכלוסייה הטרנסית מודרת, מופלה וחשופה לאלומות על רקע זהותה הייחודית, שנתפסת כשונה, ומעוררת דעות קדומות בפני רבים.

ראשית המלצות הצוות היא קריאה לאימוץ עמדה לפיה זהות המגדר של אדם הינה חוויה עמוקה, פנימית ואינדיבידואלית, וראוי יהיה לאפשר לכל אדם לחיות בביטחון במגדר שלו, כפי שהוא תופס אותו מבחינה אישית. הכרה וכיבוד זהות המגדר של אנשים על הקשת הטרנסית צריכה להיות ברירת המחדל בעת מתן שירותים ממשלתיים מתוך הבנה שמדובר בדרישה שנמצאת בגרעין הבסיסי ביותר של כבוד האדם. מתוך תפיסה יסודית זו, ביקש הצוות לקדם, ככל הניתן, מענים ייעודיים לפערים ממוקדים וגיבש את רשימת ההמלצות ההבאה:

א. המלצות בנושאי רחב

1. **שילוב בשירות הציבורי**: בטווח הקצר באמצעות מודל וולנטרי שיעודד גיוס עובדים מהקשת הטרנסית לשירות הציבורי, ואף ייצר תמריצים לקידום הנושא, בהובלת הנהלת המשרדים. בטווח הארוך מומלץ לבחון האם יש מקום לערוך תיקוני חקיקה שיבהירו כי איסור הפליה מחמת מין

- ונטייה מינית כולל גם זהות מגדרית. כמו כן, יומלץ לבחון את הצורך והנחיצות בכלים נוספים להגברת העסקת א.נשים על הקשת הטרנסית בשירות הציבור, כגון מתחום הייצוג ההולם.
2. **הנגשת טפסים ממשלתיים**: מיפוי הטפסים והתאמתם למתווה מוצע, שיכלול שימוש בשפה ניטרלית מגדרית, המלצה שלא לדרוש הזדהות מגדרית היכן שהדבר לא הכרחי או נדרש בדין, וככל שכן יומלץ להוסיף את הקטגוריה "אחר" לאפשרויות ההזדהות.
3. **הכשרות עובדים**: קיום סדנאות להיכרות עם האוכלוסייה הטרנסית ומאפייניה, בשים לב לרגישות הייחודית שכרוכה במפגש עם מערכות ממוסדות, ובשיתוף ארגוני הקהילה.
4. **מינוי רפרנטים ייעודיים במשרדי הממשלה**: קביעת גורם ממונה בכל משרד ו/או יחידה ממשלתית, לפי הצורך, שישמש כגורם מרכז ומתכלל של הקשר המשרדי/יחידתי עם הקהילה הטרנסית, ויהווה כתובת פומבית לריכוז פניות וקידום מענים מותאמים.

ב. המלצות ליישום באחריות משרד הבריאות

5. **טיוב פעילות הוועדה הציבורית לניתוחי התאמה מגדרית**: פרסום נוהל מעודכן לעבודת הוועדה, במסגרתו תובהרנה אפשרויות חודשי ההמתנה בזהות המגדרית המבוקשת לצורך פנייה לוועדה, ביטול הצורך בהתייצבות הפונה במעמד כלל חברי הוועדה, וכן הבהרה לפיה הכוונה במונח "ניתוח עיקרי" הינה לניתוח תחתון בלבד, וכפועל יוצא מכך, ניתן יהיה לבצע את הניתוחים הנלווים לא רק בבתי חולים ציבוריים.
6. **טיוב פעילות הוועדה להתאמה מגדרית, ללא צורך בניתוח**: נוכח הקמת מנגנון חלופי למתן תעודה ציבורית לצורך שינוי פרט המין במרשם במשרד המשפטים (ראו סעיף 12), פעילות הוועדה ללא ניתוח תבוטל וסמכות מתן תעודה ציבורית כאמור תינתן לוועדה לניתוחים.
7. **הכשרות חובה במסלולי הכשרה לצוותי רפואה וטיפול**: יוקם צוות לבחינת קידום הנושא.

ג. המלצות ליישום באחריות משרד המשפטים

8. **התאמת הסיוע המשפטי**: קיום הכשרה ייעודית לצוותי הסיוע המשפטי, והגדרת רפרנטים ייעודיים לליווי פניות בנושא הקהילה הטרנסית.
9. **קידום פתרונות לחנינה ומחיקת רישום פלילי**: תמיכה ביוזמת הנשיא ושר המשפטים ליציאה בקריאה מיוחדת למי שנדונו בעבר בבית משפט בגין עבירות על רקע המצאותות/ם במעגל הזנות להגשת בקשות למחיקת רישום פלילי, וכן פנייה למשטרת ישראל ולשר לביטחון פנים בבקשה לבחון אפשרויות להנגשת דרכי הגשת הבקשות לביטול הרישום המשטרתית לאוכלוסיות במעגל הזנות בכלל, ולאוכלוסייה הטרנסגינדרית בפרט.
10. **התאמת מענים לאוכלוסיות במעגל הזנות**: הודגש בפניי צוות היישום האמון על קידום החלטות הממשלה שנוגעות ביישום חוק איסור צריכת זנות, הצורך במענים ייחודיים ומותאמים לאוכלוסייה הטרנסית וחשיבות קידום כחלק מהמענים שעומדים על הפרק, תוך עידודם לשמור על קשר ישיר עם ארגוני הקהילה וכן לפעול להנגשת מידע ישירות לאוכלוסייה טרנסית המצויה בזנות.
11. **הפעלת מנגנון לפניות ציבור**: בנושאים הקשורים לאפליה, הדרה או יחס לא הולם כלפיי א.נשים על הקשת הטרנסית מצד גורמים ממשלתיים, ניתן יהיה לפנות לכתובת: trans-rights@justice.gov.il.
12. **הפעלת מנגנון להנפקת תעודה ציבורית לצורך שינוי מרשם המין ללא ניתוח, באחריות האפוטרופוסה הכללית**: אפשרות להנפקת תעודה ציבורית לצורך שינוי מרשם המין גם ללא ניתוח, על בסיס הגשת בקשה לאפוטרופוסה הכללית בצירוף: הצהרה עצמית של הפונה שתאומת בתצהיר עו"ד, חוות דעת של גורם מטפל מהקהילה וכן ראיות מנהליות אחרות שהפונה יהיה מעוניין לצרף.

במקרה של קטינים בגילאי 18-15 תינתן האפשרות להגיש בקשה דומה, בכפוף להסכמת שני ההורים, הגשת חוות דעת מובנית שתינתן על ידי גורמים מטפלים מוסמכים שנמצאים בתהליך טיפולי ארוך עם המבקש, ובחלק מהמקרים תידרש גם חוות דעת של גורם רווחה.

ד. המלצות ליישום באחריות משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

13. **הקמת מנגנון להכשרה והשמה עבור א.נשים על הקשת הטרנסית:** ביצוע עבודת מטה בזרוע עבודה ובשיתוף הארגונים הטרנסים לצורך מיפוי הצרכים של האוכלוסייה הטרנסית להכשרות בשוק התעסוקה ולביצוע השמות ייעודיות לחברי הקהילה.

14. **הקמת מסגרות הלנת חירום מעל גיל 25:** פרסם מכרז להפעלת הלנת חירום לקשת הטרנסית מגיל 18 ומעלה (ללא מגבלת גיל עליון), וכן מכרז להפעלת 8 דירות מעבר ייעודיות.

15. **הרחבת היקפי הפעילות ותחומי האחריות של עו"ס להט"ב ברשויות המקומיות:** צירוף רשויות נוספות ל-34 הרשויות המקומיות שמעסיקות כיום עו"ס להט"ב, והרחבת תחום העיסוק של אותם עו"סים גם עבור בוגרים מעל גיל 25, לצד העמקת ההכשרה לתפקיד. בנוסף, משרד הרווחה יבחן כלים למניעת הדרדרות קטינים טרנסים למצבי סיכון ודוחק.

16. **גיבוש נהלים פנימיים לעבודה מיטיבה עם הקשת הטרנסית:** מנהל תקון במשרד הרווחה פועל לגיבוש סדרת נהלים פנימיים שייעודו לגורמי הרווחה השונים, במטרה לקדם מתן יחס הולם ומכבד על ידי כלל גורמי רווחה לאוכלוסייה הטרנסית.

אנו תקווה כי המלצות הצוות יקדמו שינויים חיוביים שיסייעו להקל על חייהם של א.נשים על הקשת הטרנסית, אך עיקרם **בהנעת תהליך ארוך טווח**, שיכלול הטמעה של המלצות במשרדי ממשלה נוספים ובגופים שלטוניים נוספים, וכן בהמשך בחינה של שיפור והתאמת השירותים בהיבטים נוספים גם בקרב המשרדים החברים בצוות.

מבוא

א. הרקע להקמת הצוות

מתוך רצון להקל על חייה של הקהילה הטרנסית, לסלק מכשלות מדרכה, ובתוך כך לתרום לשמירה על זכויות האדם בחברה הישראלית, ביום 12.10.2020 הודיעו שר המשפטים, חה"כ אבי ניסנקורן, ושר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, חה"כ איציק שמולי על הקמת הצוות הבינמשרדי לקידום האוכלוסייה הטרנסית בישראל בראשות הגב' דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי), ומר אבי מוטולה, המשנה למנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן: **הצוות** או **הצוות הבינמשרדי**). עם פרישתה של גב' זילבר, עו"ד דני חורין, ממונה בכיר במחלקה למשפט ציבורי-מנהלי ביועץ וחקיקה, תפס את מקומה כיו"ר שותף בהובלת השלמת עבודת הצוות. בכתב המינוי נקבע כי "**הצוות יבחן את נקודות המפגש של אוכלוסיית הטרנסג'נדרים בישראל עם משרדי הממשלה, ויציע פתרונות ומענה הוליסטי למכלול בעיות היום-יום שחוה קהילת הטרנסג'נדרים במכלול סוגיות החיים**". כתב המינוי המלא מצורף כנספח לדו"ח זה.

קודם להקמת הצוות, פעלו כלל המשרדים השותפים לצוות בסוגיות הקשורות לאוכלוסייה הטרנסית: כך, משרד המשפטים ליווה באופן שוטף סוגיות הנוגעות לאוכלוסייה הטרנסית, ייחד ומיסד רפרנטורה ייעודית לטיפול בענייני טרנס, מתוך הבנה של המורכבות המיוחדת עמה מתמודדים פרטים מהקהילה הטרנסית; בנוסף, משרדי המשפטים והבריאות פעלו להקמת הוועדה לשינוי מגדר ללא ניתוח ולפישוט הליכים שונים הנוגעים לשינוי פרט המין במרשם האוכלוסין, לרבות ייעול הרישום עבור מי שעברו ניתוח באופן פרטי; כמו כן, משרד המשפטים כינס שולחן עגול עם נציגי ארגוני הטרנס ונציגי אקדמיה במטרה להציף ולבחון סוגיות משפטיות עמן מתמודדים חברי הקהילה¹ ולבחון פתרונות אפשריים עבורם; וכן קיים יום עיון ייעודי בשיתוף ארגוני הקהילה הטרנסית ליחידות משרד המשפטים הרלוונטיות בנושא הקהילה הטרנסית והנגשת השירותים במשרד לאוכלוסייה הטרנסית;² משרד העבודה והרווחה קידם לאורך השנים רצף מענים עבור אוכלוסיית הלהט"ב ובכלל זה לטרנסים, הכוללים בין השאר הלנות חירום לנוער ולצעירים להט"ב, דירות מעבר לטרנסים, הוסטל ארוך טווח ועו"ס להט"ב ב-34 רשויות מקומיות. בנוסף פרסם המשרד לאחרונה מכרז פומבי להפעלת הלנת חירום לטרנסיות ו-8 דירות מעבר, ובמקביל יצא למיזם 'מעבר לקשת' בכדי לתת מענה טיפולי ומענה הדרכתי לקשת הטרנסית.

הקמת הצוות היוותה, למעשה, מהלך משלים ומעצים לעשייה הקיימת, אשר נועד לבחון את טיפול משרדי הממשלה באוכלוסייה הטרנסית בראיה רוחבית, רב מערכתית ולקדם מהלכים משותפים שייטיבו עם האוכלוסייה הטרנסית בכמה שיותר היבטים. זאת, באופן שיסיר מכשלות מדרכה, ויקל ולו במעט מהקושי שהיא חווה בחיי היום-יום. כל זאת, מתוך תפיסה שאגד של שינויים קטנים, בממשקים מגוונים עם רשויות המדינה, יכול לחולל שינוי משמעותי ולטייב את אפשרותם למימוש כבוד האדם במובנו העמוק ביותר, וליתן ביטוי לזהותם.

ביום 20.12.2020 הוגשו מסקנות הביניים של הצוות הבינמשרדי לשר המשפטים ושר העבודה והרווחה, וקיבלו את אישורם העקרוני. בהמשך לאישור דוח הביניים, משרד המשפטים ביצע בחינה ממוקדת בהיבטים הנוגעים למנגנון המוצע להנפקת תעודה ציבורית לצורך שינוי המין במרשם האוכלוסין; טיפול בקטינים על

¹ סיכום הדיון מיום 10.7.2017 מצורף כנספח לדו"ח זה (ראו נספח 2)

² סיכום הדיון מיום 23.8.2020 להשלים מצורף כנספח לדו"ח זה (ראו נספח 3).

הקשת הטרנסית; שילוב בשירות הציבורי; ומחיקת רישום משטרתי. לאחר גיבוש מתווים מוסכמים מול כלל הגורמים הרלוונטיים במשרדי הממשלה ששותפים לצוות, מפורסם כעת דו"ח המסקנות המלא עם ההמלצות הסופיות.

ב. חברי הצוות ותהליך העבודה

בראשות הצוות הבינמשרדי, עמדו **יושבי הראש השותפים**: הגב' דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי), ומר אבי מוטולה, המשנה למנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. עם פרישתה של גב' זילבר, עו"ד דני חורין, ממונה בכיר במחלקה למשפט ציבורי-מנהלי ביעוץ וחקיקה, תפס את מקומה כיו"ר שותף בהובלת השלמת עבודת הצוות.

לצוות **מונו הנציגים הבאים**: גב' אלן אלול, סמנכ"לית בכירה וראש מינהל סיוע לבית משפט ותקון וד"ר שגית ארבל-אלון, רופאה ראשית ומנהלת מערך שירותי הבריאות, נציגות משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים; מר אורי שוורץ, היועץ המשפטי למשרד הבריאות, נציג משרד הבריאות; גב' איריס בן-יעקב, ממונה על חינוך למיניות ומניעת פגיעה, השירות הפסיכולוגי הייעוצי, וגב' בלה רדונסקי, ממונה (ייעוץ משפטי), נציגות משרד החינוך; גב' דפנה גוטליב, יעוץ וחקיקה (המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי), רפרנטית האוכלוסייה הטרנסית, נציגת משרד המשפטים ומרכזת עבודת הצוות. כמו כן, לעבודת הצוות תרמו רבות **חברי קבע** נוספים מהמשרדים השונים: גב' רינת וייגלר, היועצת המשפטית למשרד הרווחה, וגב' שיר גלילי, יועצת בכירה לשר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים; ד"ר רוז גרוס, יו"ר הוועדה להתאמה מגדרית במרכז הרפואי שיבא תל השומר, וגב' שיר יוגב, מהלשכה המשפטית במשרד הבריאות; מר עודד הרוניאן, מתמחה, יעוץ וחקיקה (המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי) ממשרד המשפטים אשר היה שותף מלא בריכוז עבודת הצוות.

הצוות במליאתו קיים 3 פגישות מרכזיות, נוסף על פגישות הכנה שקדמו להקמת הצוות, וכן פגישות עבודה בצוותי המשנה בין הכינוסים המרכזיים.³ חלק מן הישיבות התקיימו בפורום פנימי של חברי הצוות בלבד, וחלק כלל השתתפות והצגה של גורמים שונים שאינם חברים בצוות שביניהם: אנשי אקדמיה ומחקר,⁴ נציגות ארגוני הקהילה הטרנסית ופעילים חברתיים בתחום,⁵ וכן גורמים ממשלתיים מגוונים שעוסקים בנושאים הקשורים לאוכלוסייה הטרנסית.⁶

המצע לעבודת הצוות נקבע בהתאם לתהליך מקדים שבוצע מול ארגוני הקהילה הטרנסית, שבו אלה העלו את מגוון החסמים והקשיים שהם נתקלים בהם בעת פנייה לשירותים הממשלתיים, וכן הצעות לדרכים שבאמצעותן ניתן להקל על הממשק שבין אנשים על הקשת הטרנסית עם רשויות ממשלתיות, ולהפוך אותו למכליל ומכבד יותר. המצע המלא לעבודת הצוות מצורף כנספח לדו"ח זה (ראו נספח 4).

³ תכנית העבודה של הצוות שכוללת את פירוט הפגישות ותוכנם מצורפת כנספח לדו"ח זה (ראו נספח 5).
⁴ ביום 26.10.2020, הופיעו בפניי הצוות: פרופ' איריס רחמימוב, אוניברסיטת ת"א; פרופ' אייל גרוס, אוניברסיטת ת"א; ד"ר מעין סודאי, אוניברסיטת חיפה; ד"ר סיגל גולדין, סוציולוגית ואנתרופולוגית של רפואה ומגדר.
⁵ ביום 26.10.2020, הופיעו בפניי הצוות: גב' אלה אמסט, מנכ"לית שותפה בארגון "מעברים"; מר אלישע אלכסנדר, מנכ"ל שותף בארגון "מעברים"; מר עידו קטרי, ארגון "פרויקט גילה להעצמה טרנסית"; גב' נינה הלוי, ארגון "פרויקט גילה להעצמה טרנסית"; מר אור קשת, מנהל קשרי ממשל של קואליציית ארגוני הקהילה הגאה; גב' לינור אברגיל, ראשת "טרנסיות ישראל"; גב' שרית בן שימול, מנהלת ארגון "ברית הלביות"; גב' רעות כהן, הקליניקה למימוש זכויות אדם בהליך אזרחי, אוניברסיטת חיפה.
ביום 16.11.2020, הופיעה בפניי הצוות דפנה איזנרייך, יוזמת "דברו אלינו", כתבה והגישה כשירות לציבור את "לכתוב לכולם" – המדריך לכתבה שוויונית וניטרלית מגדרית.
⁶ ביום 26.10.2020, הופיעה בפניי הצוות תא"ל יפעת תומר ירושלמי, יועצת הרמטכ"ל לענייני מגדר; ביום 30.11.2020 הופיעו בפניי הצוות ד"ר עדנה שמעוני ועו"ד מיכל חורין מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

על מנת שהצוות יקדם מענים מותאמים לאתגרים העולים מהשטח, באמצעות פתרונות מעשיים וישימים, כינס כל אחד מהמשרדים את פורום אנשי המקצוע הרלוונטיים מקרב עובדי משרדו, לרבות מנכ"לי המשרדים, וכן קיים היועצויות עם גורמים ממשלתיים ממשרדים נוספים.⁷

ג. מבנה הדו"ח

דו"ח הצוות הבינמשרדי, מפרט שורה של המלצות לטיוב השירותים הממשלתיים והתאמתם לצרכי הקהילה הטרנסית. הפרק הראשון לדו"ח עוסק בהכרות עם האוכלוסייה הטרנסית, מאפייניה והיכרות עם נקודות ציון היסטוריות בדרכה. הפרק נועד לספק מידע מהימן אודות אנשים על הקשת הטרנסית, וכן לסקור במבט היסטורי את המכשלות איתן הקהילה התמודדה לאורך השנים; הפרק השני בדו"ח מוקדש לסקירת המצב המשפטי ביחס לאנשים על הקשת הטרנסית. בחלקו הראשון מוצגת סקירה השוואתית להתייחסות הדין הבינלאומי לאנשים על הקשת הטרנסית, ובחלקו השני מוצגת תמונת המצב העדכנית במשפט הישראלי, פרי חקיקה ופסיקה רלוונטית. בחלקו השלישי של הפרק מוצג המחקר המקיף ביותר שבוצע אודות האוכלוסייה הטרנסית, שכולל נתונים אודות הפליה והדרה של טרנסים בתחומי חיים שונים; הפרק השלישי לדו"ח הוא למעשה לב הדו"ח, וכולל את פירוט ההמלצות שגיבש הצוות הבינמשרדי. לצד אמירה עקרונית על האופן בו יש לטייב את השירותים הממשלתיים, ולהתייחס לזהות מגדר מבחינה מערכתית, מוצגת רשימת הפערים שסקר הצוות וההמלצות שגיבש לגבי כל אחד מהם, בחלוקה להמלצות רחב שרלוונטיות לכלל משרדי הממשלה והמלצות ספציפיות לפי המשרדים החברים בצוות. סיכום הדו"ח מתייחס לתובנות מרכזיות מהתהליך, וכן לכיוונים להמשך עבודה לקידום זכויות טרנסים ושמירה על המשכיות בעשייה בתחום זה.

יודגש כי לאורך הדו"ח מוצע מספר פעמים לצאת בפניות לגורמים ממשלתיים נוספים, בין אם בקרב המשרדים החברים בצוות ובין אם במשרדים נוספים, לצורך קידום נושאים שהוזכרו בדוח או סוגיות שקשורות בכך. המכתבים המוצעים לקידום פניות אלה מצורפים בנספחים, אך לא ישלחו טרם אישור הדוח על ידי השרים ואימוץ ההמלצות הרלוונטיות.

⁷ משרד המשפטים: מ"מ מנכ"לית משרד המשפטים והאפוטרופסה הראשית, הגב' סיגל יעקובי; גב' אביטל בגין, ממונה ארצית (מדיניות ציבורית) בסיוע המשפטי; גב' דינה דומיניץ, מנהלת היחידה למאבק בסחר בבני אדם; גב' נוחי פוליטיס, מנהלת מחלקת חנינות; גב' בת חן חדד, מחלקת החנינות. משרד הבריאות: גב' איילה עובדיה, יו"ר הוועדה להתאמה מגדרית (ללא ניתוח); ד"ר סיגל ליברנט טאוב, ראש אגף מנהל רפואה. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים: גב' ציפי נחשון גליק, מנהלת אגף בכיר אזוריים וותיקים; גב' איריס פלורנטין, סמנכ"לית בכירה, מינהל שירותים אישיים וחברתיים; גב' מרים ספיר, עו"ס ראשית לעניין סדרי דין, אגף בכיר משפחות ילדים ונוער; גב' יפעת זיידס בן ארי, מנהלת מחלקת בכירה (יעוץ משפטי), מינהל סיוע לבתי משפט ותקון; גב' נטלי מופסיק, עו"ד לשכה משפטית משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. נציגות נוספת: אודית קורילנדי-סירקיס, היועצת המשפטית לנשיא המדינה; פרופ' שלמה מור-יוסף, מנהל רשות האוכלוסין וההגירה.

פרק א': אנשים על הקשת הטרנסית בישראל

א. על הקשת הטרנסית

הקשת הטרנסית היא שם כולל למגוון זהויות ודרכי ביטויים מגדריים אשר המשותף ביניהם הוא אי-הלימה בין המין שיועד לפרט עם לידתו על בסיס המין הביולוגי שלו, ובין האופן שבו אותו פרט מזדהה ומזוהה על ידי אחרים. פרק זה יעמוד בחלקו הראשון על מונחי הבסיס, ויצג את ההגדרות המקובלות לטרנסיות כזהות מגדר; ובחלקו השני יסקור נקודות ציון היסטוריות של הקהילה הטרנסית בישראל.

בין מין ביולוגי לזהות מגדרית

על מנת להבין נכונה מהי זהות טרנסית, נדרש להכיר תחילה כמה מושגי יסוד:

- **מין ביולוגי** הוא מונח שמתייחס לשורה של מאפיינים אנטומיים ופיזיולוגיים, לרבות הרכב כרומוזומים, איברי רבייה, רמות הורמונים בדם, שיעור, רוחב כתפיים ועוד, שלרוב מתקיימת ביניהם התאמה. נהוג לחלק את האוכלוסייה לפי המין הביולוגי בהתאם לזכר ונקבה;⁸
- **מגדר** ביסודו הוא מונח המתייחס לסדר חברתי ולאבחנה חברתית ותרבותית שנעשית בין גברים לבין נשים, עליהם מורכב סט של ציפיות חברתיות שמופנה למי שמשויך לכל אחד מהמגדרים;⁹
- **זהות מגדרית** מתייחסת בראש ובראשונה לאופן שבו אדם מזדהה חברתית ולחווית החיים האישית שלו (הגדרה עצמית), לצד האופן בו החברה מתייחסת לאותו אדם. נהוג לחלק את האוכלוסייה מגדרית לגברים ונשים. אולם, יש מי שלא רואים עצמם כשייכים להגדרות אלו באופן חלקי או מלא. אנשים אלו יגדירו עצמם כנמצאים בנקודות שונות על קשת רחבה של זהויות, ויזדהו פעמים רבות כ"א-בינאריים";¹⁰
- **ביטוי מגדרי** מתייחס להופעה של האדם בחברה, ולאופן בו הנראות וההתנהגות שלו משויכים למגדר מסוים. מדובר על התייחסות לסממנים חיצוניים כמו לבוש, אורך שיער, איפור וכדומה, לצד האופן בו מפורשות התנהגויות מסוימות, והקישור הישיר שעושים ביניהן לבין התפקיד החברתי שמייחדים להן במענה לשאלה אם הן "גבריות" או "נשיות". נושאים רבים ממוגדרים באופן הזה, כמו תחומי עניין ואף משיכה מינית.¹¹

ישנו קשר הדוק בין ההגדרות האלה, והן משפיעות באופן ישיר על החיים של כל פרט באוכלוסייה, בעיקר במישור הציפיות החברתיות שמופנות אליו בצורה מודעת ולא מודעת. ההבחנה העיקרית בהקשר זה היא בין מין כהגדרה שהיא בעיקרה אובייקטיבית-מדעית, לבין מגדר כהגדרה שהיא בעיקרה סובייקטיבית-חברתית, וכפופה בראש ובראשונה להגדרה העצמית של הפרט. נבהיר, כי אין קשר ישיר בין זהותו המגדרית של הפרט לבין המשיכה המינית שלו או הפרקטיקה המינית, ובעוד שהעדפה מבחינה משיכתית נוגעת לרצון לקיים יחסים עם האחר, זהות מגדרית הינה קודם כל עניין שבהגדרה העצמית, והיא חוצה את כל תחומי החיים, על כל המשתמע מכך.

⁸ מילון מונחים גאה, חוש"ן-חינוך ושינוי

⁹ אורפה סנוף-פילפול ומיכל זאבי "לקסיקון מגדר" התכנית ללימודי מגדר, אוני' ת"א

¹⁰ מילון מונחים גאה, חוש"ן-חינוך ושינוי

¹¹ "טרנסג'נדרים נעים להכיר", ארגון מעברים לקשת הטרנסית

זהות טרנסית

מרבית האוכלוסייה חווה התאמה בין מינה הביולוגי, הזהות המגדרית שיועדה לה על ידי החברה והזהות המגדרית שהיא מזדהה איתה – מצב זה מכונה **סיסג'נדריות**. זאת, בהשוואה ל**טרנסג'נדריות** שהוא מושג הכולל את כל מי שזהותו המגדרית אינה נחוות עבורו ככזו שהולמת את הציפיות החברתיות ממנו בראי מינו הביולוגי.¹² מדובר בתחושת אי-נוחות קשה או אי-התאמה העולה עד כדי אי-הלימה עם המגדר המיועד, שמלווה ברצון לחיות ולהתקבל במגדר אחר, או תחת זהות עצמית ששונה מההגדרות המקובלות.

הזדהות טרנסית יכולה להיות בינארית, כך שתהיה מורכבת מקטגוריה מגדרית אחת. רבים מזדהים בפשטות כגברים או כנשים, אחרים מזדהים כגברים טרנסים או כנשים טרנסיות. בנוסף, אנשים טרנסים עשויים גם להזדהות בצורה א-בינארית, כך שזהותם תהיה מורכבת משילוב בין שתי הקטגוריות המסורתיות, או שלחלופין לא תשתייך לאף אחת מהן. בהקשר זה נהוג להזכיר בין השאר זהויות כגון ג'נדרקוויריות, א-ג'נדריות וג'נדרפלואידיות.¹³ מתוך הכרה במגוון המגדרי, נהוג להתייחס **לקשת הטרנסית**, כמונח מכליל שמתייחס בין השאר לכל הזהויות שפורטו לעיל, ורבות אחרות.

תחושת המצוקה שעשויה להתלוות לחוסר ההלימה בין המין הביולוגי המולד או המגדר ששויך לאדם בעבר, לבין החוויה המגדרית הפנימית, נקראת **דיספוריה מגדרית**, והיא עשויה להתבטא בדרכים שונות. דיספוריה מגדרית היא מצוקה המתעוררת גם בתגובה להדרה חברתית, אפליה, או חשיפה לאלימות כנגד אנשים על הקשת הטרנסית. עוד חשוב לציין, שלא כל אדם על הקשת הטרנסית חווה דיספוריה מגדרית כל או חלק מן הזמן, ואין בכך תנאי הכרחי לזהות טרנסית.¹⁴

שינוי מגדרי

תהליך היציאה מהארון הטרנסי הינו מורכב, והוא עשוי לכלול שינויים במספר היבטים ששייכו לפרט להרגיש משויך למגדר בו הוא מזדהה. בתוך כך, זהות מגדרית, סיסג'נדרית וטרנסית נובעת מתחושה סובייקטיבית עמוקה. על כן, הזדהות טרנסית אינה מוכתבת בהכרח מסמנים פיזיולוגיים או חיצוניים, ואינה מותנית בשינוי כזה או אחר.¹⁵

שלבים אפשריים בתהליך השינוי המגדרי:

- הזדהות חברתית – מצב בו הפרט משתף את סביבתו בדבר זהותו. מדובר בתהליך מתמשך שאדם טרנס עשוי לחזור ולחוות בכל כניסה לסביבה חדשה, בין אם מדובר בסביבה חברתית או מקצועית;
- שינוי שם ולשון פנייה – הואיל ושמות רבים ממוגדרים, יהיו פרטים שיעדיפו לשנות את שמם במהלך השינוי. הדבר ילווה לעיתים גם בבקשה להתאמת לשון הפנייה למגדר בו האדם מזוהה, לרבות פנייה בלתי ממוגדרת כגון שימוש בגוף ראשון עתיד או גוף שני (דוגמא: ארצה במקום אני רוצה) או בצורות ריבוי (באנגלית: they) או בפנייה מעורבת (דוגמת: מה אתה חושבת?);

¹² אורפה סנוף-פילפול ומיכל זאבי "לקסיקון מגדר" התכנית ללימודי מגדר, אוני' ת"א
¹³ א-ג'נדר: חסרת מגדר, מי שלא מזדהה תחת קטגוריות מגדריות או שתבנית המגדר אינה רלוונטית לגביו. הרוב נחשב חלק מהקשת הטרנסית; ג'נדרפלואיד: מי שמזדהה בתקופות שונות תחת זהויות מגדריות שונות, או שלפעמים מזדהה במגדר מסוים ולפעמים לא. לרוב נחשב חלק מהקשת הטרנסית; ג'נדרקוויר: מי שזהותו אינה תואמת את הדיכוטומיה המגדרית של גבר או אשה ואינם רואים עצמם כשייכים לאף אחת מההגדרות המקובלות של "גבר" או של "אשה".

¹⁴ נועה ביימן, המונח 'דיספוריה מגדרית' באתר [בטיפולנט](#)
¹⁵ הדברים מבוססים על הרצאה מפי **אלה אמסט**, מנכ"לית שותפה בארגון מעברים, ביום עיון שנערך במשרד המשפטים ביום 10.8.2020

- הופעה חיצונית – היא מימד מהותי בתהליך השינוי, והיא יכולה להתייחס למאפיינים כמו לבוש או אורך וגזרת שיער, ואף אופן הדיבור וההתנהלות במרחב. מדובר בשינוי שהפרט יכול לאמץ לצמיתות, או כזה שיכול לשמש אותו בהתנסות שלו בתהליך;
- שימוש בהורמוני מין וב"בלוקרים"¹⁶ – עשוי לסייע לפרט להתאים את התהליכים ההורמונליים בגוף, כך שישפיעו על סממנים פיזיולוגיים שיהלמו את הזהות המגדרית שלו ורצונותיו;
- ניתוחי התאמה מגדרית – אינו בהכרח צעד שכוח כפי שהוא נתפס, כאשר במרבית המקרים ההעדפה תהיה לביצוע ניתוח עליון (באזור החזה) או ניתוח נישוי פנים, שכן ככלל שיש לניתוחים השפעה על הופעה חיצונית, כך הם משפרים משמעותית את איכות חייהם של אנשים על הקשת הטרנסית. בחלק מהמקרים מבוצעים "ניתוחים תחתונים" של אברי הרבייה, והם אינם תנאי הכרחי בתהליך לשינוי מגדרי;
- שינוי ברשומות – השלב הפורמלי בתהליך הוא שינוי במסמכים, שיאפשר לאדם להזדהות בהתאם למגדר שלו. שינוי כזה מאפשר לאדם טרנס לקבל מצד רשויות ומוסדות רשמיים יחס שהולם את המגדר שלו, ושומר על הפרטיות שלו ביחס לזהותו המגדרית. לעומת זאת, מסמכים שאינם תואמים את הזהות המגדרית, מחייבים "התערטלות" בכל מפגש בו נחשף הפער בין הרישום לבין הנראות החיצונית. מצב הגובה מחיר אישי ונפשי נוכח הצורך להסביר – בכל שימוש תעודת זהות – את פשר הפער.

יציאה מהארון המגדרי אינה תלויה גיל או שלב בחיים, וכיום ידוע בעולם על מספר הולך וגדל של ילדים מגוונים מגדר שחיים מחוץ לארון. בתוך כך, תהליך השינוי המגדרי הוא הדרגתי, ונתון לבחירה של הפרט לגבי עצמו בכל שלב בחיים. מחקרים הראו שיחס מותאם לילדים ונוער על הקשת הטרנסית, שמכבד ונותן תוקף לזהותם העצמית, מיטיב עם רווחתם האישית ועשוי למנוע מצבים של מצוקה או גרוע מכך.¹⁷

באשר לגודלה החלקי באוכלוסייה, אומדנים בעולם מדברים על כ-0.6% מהאנשים באוכלוסייה שמזדהים על הקשת הטרנסית.¹⁸ הערכות ארגוני הקהילה בישראל, שפורסמו על ידי מרכז הידע הטרנס-י-עמותת "מעברים לקשת הטרנסית", הם של כמאה וחמישים אלף איש בישראל.¹⁹

¹⁶ המונח "בלוקרים" מתייחס לטיפול המעכב השפעות הורמונליות שקשורות בהתבגרות המינית, ומקצועית נהוג לכנותם "אנלוגים ל-GnRH". הטיפול בבלוקרים מונע תופעות כמו צמיחת שדיים או שיער פנים, שבהמשך קשה מאוד להעלים, וכך מקל על תהליך השינוי העיתי. יתרונם העיקרי של הבלוקרים הוא בהיותם הפיכים.

¹⁷ להרחבה ראו: Durwood, Lily, Katie A. McLaughlin, and Kristina R. Olson. "Mental health and self-worth in socially transitioned transgender youth." *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry* 56.2 (2017): 116-123. Olson, Kristina R., et al. "Mental health of transgender children who are supported in their identities." *Pediatrics* 137.3 (2016).

¹⁸ Flores AR, Herman JL, Gates GJ, Brown TN. How Many Adults Identify as Trans-gender in the United States. Los Angeles: Williams Institute; 2016; <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/How-Many-Adults-Identify-as-Transgender-in-the-United-States.pdf>. Accessed November 12, 2017.

¹⁹ עידו קטרי ואח', "הנפקת תעודה ציבורית לצורך שינוי סעיף המין במרשם האוכלוסין במסגרת שירותי הרווחה: רקע, עקרונות מיטביים לפעולה, קריטריונים רלוונטיים והליך הולם", ארגוני הקהילה הטרנסית (4.11.2020)

ב. מרינה נתן ועד דנה אינטרנשיונל: ציוני דרך היסטוריים בתולדות הקהילה הטרנסית**בישראל²⁰**

על אף שכיום נרשמת בקרב חלקים מסוימים באוכלוסייה מודעות מוגברת לקהילה הטרנסית ולקשיים שלה, מאז קום המדינה ואף לפני, אנשים על הקשת הטרנסית חיו במדינת ישראל ונאבקו על זכויותיהם משולי החברה. רק בשני העשורים האחרונים הקהילה הטרנסית קיבלה התייחסות ציבורית משמעותית יותר, ועם הזמן גם חיובית יותר, זאת בין היתר בעקבות הפעילות של חברי וחברות הקהילה הטרנסית, הנוכחות התקשורתית, והעלייה הניכרת במספר האנשים המזדהים באופן גלוי על הקשת הטרנסית.

בשנים הראשונות לקום המדינה, ידוע על מספר מצומצם של אנשים שהיו על הקשת הטרנסית. אותם אנשים היו חלק מכל העדות והמגזרים ולא השתייכו לקבוצה מסוימת – הם היו דוברי עברית, ערבית, מרוקאית, יידיש, גרמנית, צרפתית ועוד. באותן שנים, העיתונות הייתה מפרסמת מפעם לפעם כתבות או ראיונות סנסציוניים עם אנשים טרנסים והשפה שנקטו בה הייתה ברובה לעגנית ומגנה.

אחת הדמויות הבולטות ביותר באותן שנים, ומי שנהוג לכנותה כ"אישה הטרנסית הראשונה בישראל" הייתה **רינה נתן**. נתן נולדה בשנת 1923 בגרמניה, ובהולדתה נקראה 'גרשון'. במהלך מלחמת העולם השנייה, שהתה תקופה בצרפת, למדה חקלאות, ומשם עלתה ארצה בשנת 1946. בשל זהותה הטרנסית סירבו הקיבוצים לשכן אותה הן בצריף הגברים והן בצריף הנשים והיא סולקה מקיבוץ לקיבוץ, עד שלבסוף עברה להתגורר בגדרה. היא שירתה במלחמת העצמאות כחובשת, אך שוחררה כי התקשתה להשתלב. גם במקצועה כמדריכה ומורה לחקלאות לא הצליחה למצוא עבודה משום שמוסדות החינוך לא קיבלו אותה.

בשנות ה-50 ניהלה נתן מאבק נגד הממסד הרפואי והמשפטי בישראל כדי שיאפשרו לה לעבור תהליך של התאמה מגדרית. היא נפגשה עם ועדת רופאים מטעם משרד הבריאות אשר המליצה להיענות לבקשתה ולאפשר לה להינתן "מטעמים של היגינה רוחנית", אולם היועץ המשפטי לממשלה דאז, חיים כהן, דחה את ההמלצה בסוף שנת 1954, בנימוק שהפעולה מנוגדת לחוק הפלילי האוסר על גרימת "נזק גופני". נתן קיימה צורות שונות של התנגדות פסיבית ולבסוף הצליחה במאבקה, לאחר שניסתה לנתח את עצמה בכוחות עצמה וכמעט מתה כתוצאה מכך. מאבקה של נתן היה מנקודות הציון הראשונות שתועדו מבחינה היסטורית ביחס לקהילה הטרנסית בישראל.

בראשית **שנות השישים** התארגנה על קו החוף של תל אביב קבוצה של נערות טרנסיות צעירות, חלקן צעירות מאוד, שנפלטו מהמשפחות שלהן ומצאו אחת את השנייה. הן הגיעו מכל קצוות הארץ - מירושלים, תל אביב, חיפה, ישובים ערביים ומושבאים, ורובן התפרנסו בעבודות מין ובמועדונים ברחוב הירקון בתל אביב. אז, כמו היום, העדר תמיכה משפחתית וניכור חברתי היו גורם הסיכון העיקרי לשלמותן הפיזית והנפשית של נערים ונערות מקהילה הטרנסית. הצעירות הטרנסיות שמצאו אחת את השנייה בראשית שנות השישים החלו לראות את עצמן כשונות מהגברים ההומואים, ובהדרגה החלו לחפש אמצעים וידע כדי לעבור תהליך של שינוי מגדר. החיבור החזק ביניהן נבע בין השאר מהנוקדות הכלכלית, המטרה המשותפת, היעדר התמיכה המשפחתית והצורך בסביבה אנושית מקבלת אל מול הלעג והאלימות של שאר החברה.

²⁰ הפרק נכתב על בסיס כתביה של פרופ' איריס רחמימוב, פרופסור חבר להיסטוריה מודרנית של מרכז ומזרח אירופה בחוג להיסטוריה כללית, אוניברסיטת תל אביב, מתמחה בין היתר בהיסטוריה מגדרית ובהיסטוריה להט"בית, ואישה טרנסג'נדרית, ומחקריו של גיל אנגלשטיין, דוקטורנט להיסטוריה באוניברסיטת נורת'ווסטרן, ובפרט בעזרת מאמרם המשותף: Engelstein, Gil, and Iris Rachamimov. "Crossing borders and demolishing boundaries: The connected history of the Israeli transgender community 1953–1986." *Journal of Modern Jewish Studies* 18.2 (2019)

סיפורה של אישה טרנסג'נדרית אחת, בשם **ויקטוריה בינקר**, מספק הצצה למסען של נשים טרנסיות רבות מאותה תקופה. בינקר היגרה מרומניה לארץ ישראל בשנת 1946, אך במהלך שנות ה-50 לאחר שלא הצליחה להשתלב בחברה המקומית, מצאה מפלט לתקופה בפריז, בין השאר במועדוני הקברט וחיי הלילה. בינקר חזרה לישראל במהלך שנות ה-60, ולאחר שנחשפה לאפשרות לחיים חופשיים מחוץ לארון, ולמדה עוד על תהליכי שינוי מגדרי, הביאה איתה לקהילה המקומית ידע רב על שימוש בהורמונים ועל ניתוחי ההתאמה המגדרית שבוצעו באותה עת באירופה. ידע זה היה נראה כמפתח לשינוי המיוחל מבחינת טרנסיות רבות, ונתפס כיקר מפז. בינקר ביקשה לאתגר את הממסד הרפואי ודרשה באופן מתמשך לעבור ניתוחי ההתאמה המגדרית, אך הושבה ריקם. סיפורה פורסם בעיתונות, אך השיח הציבורי והתקשורתי לא היה אוהד ובעיקר יצר רושם של חריגות שאין לה מקום.

כל שכן, באותה תקופה החלו נשים טרנסיות לנסוע לארצות מרוחקות לבצע ניתוחי התאמה מגדרית. היה מדובר על מספר יעדים מצומצם, ומשהחלו להעמיס קשיים במדינות אירופה, נשים טרנסיות ישראליות הרחיקו עד ליעדים כמו קזבלנקה לשם ביצוע הניתוח המיוחל. צעד מהסוג הזה דרש את השקעת כל ההון הכלכלי שהיה מצוי ברשותן, שעל פי רוב התבסס על הכנסתן מעבודות מין.

בשנת 1964 הגיעה לארץ האמנית הטרנסג'נדרית ז'קלין שרלוט דיפרנואה, ששם הבמה שלה היה "קוקסינל" (Coccinelle - פרת משה רבנו בצרפתית). היא זכתה לפרסום מקומי רב, עקב השיח הציבורי השנוי במחלוקת סביבה. לאחר ביקורה, התקבע המונח "קוקסינל" לתיאור חריגה מהנורמה המגדרית, בדרך כלל מגבריות לנשיות, ובמשך שנים רבות הייתה המילה הרווחת היחידה בלקסיקון העברי לתיאור של שינוי מגדר. בנוסף, המילה "קוקסינל" הפכה גם לאחת הקללות החריפות ביותר בעברית, כדרך להביע בוז כלפי ערכו ואישיותו של אדם וללעוג להתנהגות שאינה נחשבת "גברית" מסיבה זו אחרת.

שנות ה**שבעים והשמונים** היו שנים קשות מאוד עבור הקהילה הטרנסית, שלא זכתה לפעול יחד עם הקהילה ההומו-לסבית שהחלה לפרוץ את הדרך לשינוי חברתי עבודה. בתחילת שנות ה-70 בוצע לראשונה ניתוח התאמה מגדרית בשלוש נשים טרנסיות, בבית החולים הפרטי "אסותא" שבתל-אביב, ובאמצעות מסמכים מזויפים אף הצליחו לשנות את מינן ברשומות. אלה במהרה התפרסמו בקהילה המקומית, אך עדיין סבלו מאותם מחסומים בשילוב בתעסוקה או במציאת דיור. אחת מהן הייתה **עדה ולרי טל**, מי שלימים תהיה שחקנית בסרטים של הבמאי עמוס גוטמן. שינוי המין החוקי שלה היה יעיל עד כדי כך שהיא הצליחה להתחתן עם בן זוגה בטקס נישואין דתי ברבנות תל אביב בשנת 1970. לרוע המזל, בעלה הגיש בקשה לגירושין אחרי פחות משנה, וחשף את זהותה הטרנסית לכל.

במהלך אותם עשורים ישנן אינדיקציות רבות לאלימות גוברת כלפי טרנסים וטרנסיות. מרבית הקהילה הטרנסית חיה והתמודדה עם מצבים של עוני, חוסר בעורף משפחתי או תמיכה סביבתית, נאלצה לעבוד בעבודות מין ואף לחיות ברחוב.

אחת הנשים שנפגעו באותה התקופה ממדינות זו הייתה **סוניה שוסטר**, שבשנת 1981 נידונה לעונש מאסר של 10 חודשים, ולאחר שבתה הכלא לגברים ונשים סירבו לקלוט אותה, זו נשלחה לבידוד בכלא גברים. "קוקסינל בכלא רמלה" נכתב בכותרות העיתונים, כאשר זו נמצאת חסרת אונים ומבודדת, בלי שום סיוע אנושי. במקביל התנהל עבורה מאבק ציבורי, בין השאר בהשתתפות חה"כ לשעבר שולמית אלוני, ולאחר מאמצים רבים סוכם שכדי להפיג את בדידותה, יאפשרו לכלבים שלה לשהות איתה בבידוד. מאוחר יותר,

רק אחרי שריצתה כבר מספר חודשים במאסר, ענייניה הגיע לערכאה גבוהה יותר שהמירה את עונש המאסר בקנס של 500 ש"ח.

כל אותה תקופה היחס הממסדי הפגין עמדות נוקשות כלפיי אנשים טרנסים, תוך שהוא אינו מוכן להכיר בזהותם ומתייחס לסוגיה כעניין בריאותי, "בעיה" שנדרש "טיפול" בה. מדיניות זו תפסה אנשים טרנסים כ"חולים" ובעלי בעיה רפואית, שאין ביכולתם כדי לקבל החלטות לגבי גופם, ובהתאם הגבילה את הגישה שלהם לשירותים רפואיים, תוך שהיא מתעלמת מהסוגיות שקשורות בפגיעה בזכויותיהם. רק מי שעברו את סדרת הניתוחים, הוכרו אחרי תלאות רבים בתור "טרנסקסואליים אמיתיים", מה שהוביל לכך ששירותי הרפואה וההטבות הסוציאליות נעשו נגישים יותר עבורם. עם זאת, אלה נותרו מיעוט מכיוון שהמדינה אימצה היגיון של "שמירת סף", אשר לא אפשר למעוניינים בהליך לעבור אותו מלכתחילה. עמדות אלה יישרו קו עם התיאוריות השמרניות בעולם הרפואה, שראו הפרעה נפשית (עמדה שנפסלה רשמית ב-2013).

לבסוף, לאחר מאבק עיקש שהתנהל נגד אותה מדיניות, משרד הבריאות הקל את מגבלותיו במידה מסוימת באפריל 1986 עם הוצאת חוזר מנכ"ל מספר 39/86 בדבר "ניתוחים לשינוי מין לטרנסקסואלים". אף על פי כן, האפשרות לעבור ניתוח עדיין הייתה מוגבלת: רק בית חולים אחד (המרכז הרפואי שיבא, תל השומר) קיבל אישור לבצע ניתוחים מסוג זה, ואלה אושרו רק לאחר תהליך בדיקה ממושך על ידי "ועדת מומחים". על קורות ועדה זו יפורט בהמשך הדו"ח, אך שינוי מכונן זה הניח את הבסיס לטיפול מכבד ומיטיב עם אנשים טרנסים שמבקשים לעבור תהליך שינוי מגדרי שכולל ניתוח.

סוף שנות ה-90 הייתה במובן מסוים נקודת מפנה בדרכה של הקהילה הטרנסית בישראל. בשנת 1993 התפרסמה לראשונה **דנה אינטרנשיונל**, אישה טרנסית, מוזיקאית ויוצרת, בזכות השיר "סעידה סולטנה" אותו הקליטה יחד עם עופר ניסים. בשנת 1998 הגיעה פריצתה הגדולה, כאשר בצעד שנחשב מחתרתי ועורר לא מעט ביקורת בקרב החוגים השמרניים, נבחרה אינטרנשיונל לייצג את מדינת ישראל בתחרות האירוויזיון. ניצחונה באירוויזיון קיבע את מעמדה כאייקון תרבותי ישראלי ובינלאומי, וסימן ניצחון גדול גם ביחס לדעות הקדומות ולמחסומים שניצבו בפני אנשים טרנסים. באותם השנים החליטה האגודה לשמירה על זכויות הפרט, שפעלה עד אותה עת לקידום הקהילה הגאה עם דגש מובהק על הקהילה ההומו-לסבית, לשנות את שמה ל-"האגודה למען הלהט"ב", ובהוספה הסמלית של האות ט' שמייצגת את הקהילה הטרנסית, הראתה צעד משמעותי של סולידריות וקידום המאבק הטרנסי בסדר היום. תקופה זו מסמנת את ההתחלה של המסע הארוך של אנשים טרנסים להיחלץ מהשוליים המוחלשים של החברה הישראלית.

הישג משמעותי נוסף היה כאשר בשנת 2003, נבחרה **נורה גרינברג**, אישה טרנסית, פעילה חברתית, לתפקיד יו"ר אגודת הלהט"ב. לאורך כל שנות האלפיים פעילות עבור הקהילה הטרנסית החלה להשתלב יותר בפעילות ארגונית הקהילה הגאה, וכן הוקמו ארגונים ייחודיים לקהילה הטרנסית לרבות "פרויקט גילה להעצמה טרנסית", או בשמו הרשמי "טרנסגינדרים למען צדק חברתי" שפועל לתמיכה ולסיוע בקהילה הטרנסגינדרית; ארגון "מעברים לקשת הטרנסית" שפועל במטרה לתמוך ולסייע בתהליכי שינוי אישיים של חברי וחברות הקהילה הטרנסית ולקדם תהליכים רחבים לשינוי חברתי; ארגון "ברית הלבאיות" שמאגד הורים לילדים ונערים מגוונים מגדר; וארגון "טרנסיות ישראל" שמאגד את בנות הקהילה הטרנסית שפועלות למען שוויון זכויות מלא. פעילותם הענפה של הארגונים הביאה להישגים, אך הפערים והחסמים שניצבים בפני אנשים על הקשת הטרנסית נותרו רבים (וכאמור, יפורטו בהמשך דוח זה).

פרק ב': המסגרת הנורמטיבית

א. זכויות טרנסים בעולם

בפרק זה נסקור בקצרה אמנות וכללים במשפט הבין-לאומי וכן פסיקה של בתי משפט שונים הנוגעים לזכויות של א.נשים על הקשת הטרנסית בעולם. סקירה לא ממצה זו מובאת כדי לתת רקע ביחס לתמורות החלות בעולם כיום ביחס להכרה בזכויות טרנסגינדרים לכבוד, אוטונומיה והגדרה עצמית, על אף שאין להן השלכה ישירה על המשפט הישראלי והקביעות מתוכו. רקע זה נועד לתת בסיס להכרעות ולהמלצות שיוצגו בדו"ח זה, שאותן גיבש הצוות הבינמשרדי.

מדינת ישראל היא צד לשבע אמנות זכויות אדם בין-לאומיות, אמנות אלו מקימות ועדות מומחים האמונות על יישום האמנות, ואלו מפרסמות באופן עיתי הערות פרשניות, אשר אינן בעלות מעמד משפטי מחייב, ועם זאת, נוכח מעמדם של וועדות המומחים, נודעת להן חשיבות והשפעה רבה במשפט הבין-לאומי. מספר הערות פרשניות של ועדות אמנות זכויות האדם לעיל, עוסקות בזכויות טרנסגינדרים כפי שיפורט להלן.

ועדת זכויות האדם, האמונה על יישום האמנה בדבר זכויות אזרחיות ומדיניות (ICCPR) שישראל היא צד לה משנת 1991, קבעה בהערה פרשנית מס' 36, העוסקת בזכות לחיים, שהחובה להגן על הזכות לחיים דורשת ממדינות לנקוט אמצעים מיוחדים להגנה על אנשים במצבים פגיעים שחיהם נמצאים בסכנה לאור איום מסוים או דפוסי אלימות, לרבות טרנסגינדרים.²¹ בדומה לכך, נקבע על ידי הוועדה שהזכות לחירות אישית וביטחון אישי כוללת את החופש מפגיעה גופנית וחלה על כלל האוכלוסייה, לרבות, בין השאר, טרנסגינדרים.²²

ועדת האו"ם האמונה על יישום האמנה לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (CESCR), שישראל היא צד לה משנת 1991, קבעה בהערה פרשנית מס' 35 כי זהות מגדרית מוכרת בין שאר העילות לאיסור אפליה. כך למשל קובעת הוועדה כי טרנסגינדרים, טרנסקסואלים או אינטרסקסואלים ניצבים לעיתים קרובות בפני הפרות תמורות של זכויות אדם, כגון הטרדה בבתי ספר או מקומות עבודה.²³ כן קבעה הוועדה שעל המדינה להתייחס באופן מיוחד לקבוצות שחוו הפליה שיטתית במימוש הזכות ליהנות מהתקדמות מדעית ויישומה, כגון טרנסגינדרים.²⁴ כמו כן, הוועדה ציינה כי חובת המדינה להגן על זכויות של אוכלוסיות שונות, ביניהן טרנסגינדרים, כוללת את החובה למנוע מצדדים שלישיים לפגוע בהן, לרבות הצורך למנוע אלימות פיזית ומינית כלפי אוכלוסייה זו.²⁵ בהערה פרשנית נוספת קבעה הוועדה שהדרישה לשוויון הזדמנויות בכל הנוגע לקידום בעבודה, העסקה ופיטורים, מתייחס אף לטרנסגינדרים, וכן שישנה חשיבות לשיתוף של ארגונים

²¹ HRC General Comment No. 36 - Article 6: Right to Life, Human Rights Committee, 3 September 2019, para. 23, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fGC%2f36&Lang=en.

²² HRC General Comment No. 35 - Article 9: Liberty and Security of Person, Human Rights Committee, 16 December 2014, para. 3, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fGC%2f35&Lang=en.

²³ General comment No. 20, Non-discrimination in economic, social and cultural, July 2 2009, para. 32 CESCR https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f20&Lang=en.

²⁴ CESCR General Comment No. 25 on Science and Economic, Social and Cultural Rights, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 30 April 2020, para. 28, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f25&Lang=en.

²⁵ CESCR General Comment No. 22 on the Right to Sexual and Reproductive Health, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2 May 2016, para. 23, 59. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f22&Lang=en.

המייצגים טרנסג'נדרים בפיתוח, יישום, תיקון ופיקוח על חקיקה ומדיניות ביחס לזכות לתנאי עבודה צודקים והוגנים.²⁶

גם הוועדה האמונה על יישום האמנה לזכויות הילד (CRC), שישראל היא צד לה החל משנת 1991, קבעה בהערה פרשנית מס' 21 ביחס לילדים שהם דרי רחוב שהפליה, בין היתר, כלפי ילדים טרנסג'נדרים היא אחת הסיבות לכך שילדים אלו מגיעים למצבי רחוב.²⁷ בהערה פרשנית מס' 20 קבעה הוועדה שילדים להט"בים, ובהם טרנסג'נדרים, חווים רדיפה, ניצול, אלימות, דעות קדומות, הפליה, בריונות, היעדר תמיכה משפחתית, והיעדר גישה למידע ושירותי בריאות מינית ופריון. הוועדה אף הדגישה את זכותם של כל המתבגרים לחופש ביטוי ולכבוד לשלמותם הפיזית והנפשית, לזהותם המינית ולאוטונומיה שלהם, גינתה את כפיית ה"טיפולים" לשינוי נטייה מינית, ועודדה מדינות לבטל כל חקיקה מפלה על בסיס נטייה מינית או זכות מגדרית ולהגן על מתבגרים טרנסג'נדרים מפני הפליה, אלימות או בריונות. כמו כן, הוועדה ציינה שמתבגרים טרנסג'נדרים שמשתמשים בסמים או שמקיימים יחסי מין בתמורה לתשלום נמצאים בסיכון גבוה להידבקות בנגיף HIV.²⁸

ועדות מומחים נוספות האמונות על יישום אמנות זכויות אדם התייחסו לטרנסג'נדרים במספר הערות פרשניות. כך, למשל, נקבע בהערה פרשנית מס' 5 של הוועדה האמונה על יישום האמנה בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות (CRPD), שישראל צד לה משנת 2012, שאנשים עם מוגבלויות מכל המגדרים זכאים לחיים עצמאיים ושילוב בקהילה באופן שווה לאחרים וכן לכבוד למערכות היחסים שלהם.²⁹ בנוסף, בהערה פרשנית מס' 3 של הוועדה האמונה על יישום האמנה נגד עינויים ונגד יחס ועונשים אכזריים, בלתי אנושיים או משפילים (CAT), שישראל צד לה משנת 1991, קבעה הוועדה כי על מדינות להבטיח גישה מהירה ואפקטיבית למנגנוני פיצוי לקורבנות עינויים עבור קבוצות פגיעות, ביניהן טרנסג'נדרים.³⁰

בנוסף, מסמך מרכזי במשפט הבין-לאומי העוסק בזכויות טרנסים ומחיל את משפט זכויות האדם הבינלאומי ביחס לנטייה מינית וזהות מגדר הוא מסמך **עקרונות יוגיאקרטה (Yogyakarta Principles)**; (נובמבר 2006).³¹ יש לציין כי אין מדובר במסמך מחייב במשפט הבין-לאומי, אך יש לו משמעות וחשיבות רבה כמסמך פרשני. עקרונות אלו הוכרו, בחלקם או במלואם, כפרשנות מקובלת של המשפט הבין-לאומי בהקשרים שונים על ידי טריבונלים ומדינות שונות (בכלל זה הולנד, קנדה, ברזיל, ארגנטינה, פקיסטן,

²⁶ CESCR General Comment No. 23 on the Right to Just and Favorable Conditions at Work, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 27 April 2016, para. 31, 56, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2fC.12%2fGC%2f23&Lang=en.

²⁷ CRC General Comment No. 21 on Children in Street Situations, Committee on the Rights of the Child, 21 June 2017, para. 8, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f21&Lang=en.

²⁸ CRC General Comment No. 20 on the Implementation of the Rights of the Child During Adolescence, 6 December 2016, para. 33-34, 62, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f20&Lang=en.

²⁹ CRPD General Comment No. 5 on Living Independently and Being Included in the Community, Committee on the Rights of Persons with Disabilities, 27 October 2017, para. 23, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/5&Lang=en.

³⁰ CAT General Comment No. 3 on the Implementation of Article 14 by States Parties, Committee against Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 13 December 2012, para. 39, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fGC%2f3&Lang=en.

³¹ **Yogyakarta Principles** (March 2006) ראו קישור כאן.

נורבגיה, בוליביה, מקסיקו וכן גופים שונים באו"ם, מועצת אירופה, ארגון מדינות אמריקה, בית הדין האירופאי לזכויות אדם ובית הדין האינטר-אמריקאי לזכויות אדם). המסמך כולל כמה כללים הרלוונטיים במיוחד לזכויות טרנס, בניהם: עקרון 2 המתייחס לזכות לשוויון ואי-הפליה על רקע זהות מגדר ומחייב מדינות לנקוט צעדים להבטחת הנגישות לזכויות אדם; עקרון 3 המתייחס לזכות להכרה משפטית וקובע כי על מדינות לנקוט בכל הצעדים החוקיים והמנהליים הרלוונטיים להכרה בזהות מגדר כפי שהאדם רואה אותה. סעיפים נוספים מתייחסים לזכות של א.נשים טרנסים לנגישות לתעסוקה, לדיוור, לבריאות, לזכויות סוציאליות ולחינוך. **עקרונות יוגיאקרטה המשלימים** מנובמבר 2017 (**Yogyakarta Principles plus 10**)³² הדגישו את הזכות להגדרה עצמית של מגדר בכל תחומי החיים. בין היתר, הם הוסיפו את הזכות לשלמות הגוף והנפש, באופן שאוסר על התייחסות פתולוגית להגדרה של זהות מגדרית ובהתאם אוסר על כפייה של הליכים רפואיים לשם כך. כמו כן, כוללים הכללים המשלימים התייחסות לחובה להבטיח נגישות להליך מהיר ושקוף להגדרה עצמית של מגדר על ידי המדינות החברות.

בית הדין האירופאי לזכויות אדם דן בשנים האחרונות בכמה הליכים הרלוונטיים לזכויות טרנס. ביניהם ההליכים הבאים:

א. **Garçon and Nicot v. France**³³ – עניין של קבוצת נשים טרנסיות שביקשו לשנות את סעיף המין ואת שמן בצרפת ונדחו משום שלא עברו הליכים כירורגיים או קיבלו אבחנה של גורמי בריאות הנפש. שני התנאים הללו היו תנאים מחייבים ומצטברים בצרפת במועד הגשת העתירות. בית הדין קבע כי הדרישה לעבור הליכים רפואיים, ובכלל זה אף נטילת הורמונים, סותרת את סעיף 8 לאמנה האירופאית לזכויות אדם מ-1950, המגן על הזכות לפרטיות. כמו כן, הוסיף וקבע בית הדין במסגרת החלטה זו כי הוא מכיר בזכות לזהות מגדר. בעניין זה, הובהר כי הזכות לזהות מגדר היא חלק מהותי מהזכות לפרטיות אשר מצמצמת את שיקול הדעת הניתן למדינות החברות בבית הדין ביחס להכרה בא.נשים טרנסים.

ב. **S.V. v. Italy**³⁴ – עתירה של אישה טרנסית בגין סירוב הרשויות האיטלקיות לשנות את שמה, כיון שלא השלימה לכאורה את הליך השינוי המגדרי. בית הדין קבע כי הייתה הפרה של סעיף 8 לאמנה האירופאית לזכויות האדם (הזכות לפרטיות), וכן כי סירובה של המדינה להכיר באישה הטרנסית באמצעות שינוי שם עולה לכדי הפרתה של חובתה של המדינה להבטיח את הזכות לכבוד בחיים הפרטיים.

הליך נוסף הרלוונטי לענייננו, הוא **חוות דעתו של בית הדין האינטר-אמריקאי לזכויות אדם**³⁵ שנכתבה לבקשתה של קוסטה ריקה. בחוות דעת זו, הכיר בית הדין בזכות לזהות מגדר וקבע כי מי שמחליטים לבטא זהות מגדר על פי תפיסה עצמית מחזיקים באינטרסים מוגנים, אשר אינם כפופים להגבלות מדינתיות, בין אם הגבלות אלו מבוססות על חריגה מנורמות חברתיות מקובלות באותה ארץ ובין הן מבוססות על פחדים, סטריאוטיפים, דעות קדומות ועמדות מוסריות בלתי רלוונטיות. משכך, ביחס למאפיינים החוקיים הקובעים את מינו ומגדרו של אדם, צריכה להינתן תמיד עדיפות למאפיינים סובייקטיביים על פני מאפיינים פיזיים או מורפולוגיים (חיצוניים).

³² **Yogyakarta Principles plus 10** (November 2017) ראו קישור כאן.

³³ **Garçon and Nicot v. France** A.P. (no. 79885/12), (אפריל 2017).

³⁴ **S.V. v. Italy** (no. 55216/08), (אוקטובר 2018).

³⁵ **Inter-American Court of Human Rights**, Advisory Opinion No. OC-24/17 (נובמבר 2017) **Rights**, Gender Identity and Equality and Non-Discrimination of Same-Sex Couples.

לבסוף, נזכיר הליך שנידון בשנת 2020 **בבית המשפט העליון של ארצות הברית** בשאלת תחולת ההגנה מטעמי מין בהקשר של זהות מגדר (וכן בהקשר של נטייה מינית) ביחס להפליה בעבודה (להלן – **עניין בוסטוק**).³⁶ התיק עסק בטענתה של איימי סטפנס – אישה טרנסית שפוטרה מעבודתה לאחר שהודיעה כי היא עומדת בפני הליך התאמה מגדרית – כי היא הופלתה בשל היותה טרנסית. בעוד הערכאה הראשונה פסקה כנגדה, הואיל ולא קיימת קטגוריה מוגנת של זהות טרנסית או זהות מגדר בחוק הרלוונטי,³⁷ ערכאת הערעור פסקה כי זהות טרנסית מוגנת כהפליה מטעמי מין בהתבסס על הלכה קיימת (הלכת **פרייס ווטרואוס**), האוסרת הפליה על בסיס סטריאוטיפים.³⁸ בפסק דינו של בית המשפט העליון האמריקאי שניתן על ידי השופט השמרן ניל גורסץ', התקבלה תביעתה של סטפנס. גורסץ', דחה את הטענה כי יש לפרש באופן רחב את ההגנה מטעמי מין כאילו היא נפרשת גם על זהות מגדר או על סטריאוטיפים. יחד עם זאת, קבע כי ההגנה של תובעים מקהילה הטרנסית נובעת באופן בלתי נמנע מלשון החוק עצמו. על פי גורסץ' לא ניתן לפטר אדם על רקע היותו טרנס מבלי לקחת בחשבון את המין במובנו המקובל ביותר. דהיינו, כאשר אישה טרנסית זוכה ליחס שונה מאישה שאיננה טרנסית, היא מופלית בשל מינה שכן היא, בניגוד לאישה הלא טרנסית, זוהתה בלידתה כזכר.

ב. זכויות טרנסים בישראל

בשני העשורים האחרונים התחוללו במשפט הישראלי תמורות ביחס לזכויות הומוסקסואלים, לסביות, ביסקסואלים וטרנסים (ר"ת להט"ב, המכונים גם "קהילה הגאה").³⁹ כיום "עמדתה של החברה בישראל היא כי על הדין להתייחס לנטייה מינית באינדיפרנטיות, כשם שיש להתייחס לנתונים אחרים בזהותו של אדם או של קבוצה, כמו גיל, גזע, לאום, מין" וכן "קיימת הסכמה רחבה כי אין להצר [...] או להפלות לרעה"⁴⁰ את הקהילה הגאה.

איסור הפליה על רקע נטייה מינית גם עוגן בחיקוקים שונים מהשנים האחרונות, כגון **חוק שוויון הזדמנויות בעבודה**,⁴¹ **חוק למניעת הטרדה מינית**⁴² ו**חוק איסור הפליה במוצרים ובשירותים**.⁴³

על אף שזהויות להט"ב (לסביות, הומוסקסואליות וביסקסואליות) עניינן נטייה מינית בעוד שטרנסג'נדריות עניינה זהות מגדרית; בחקיקה הישראלית אין התייחסות מפורשת לזכויות טרנסג'נדרים באופן מיוחד ובמנותק מהשתייכותם לקהילה הגאה וזאת למעט התייחסות לזהות מגדר כעילה אסורה להפליה **בחוק זכויות התלמיד**.⁴⁴

בהקדמה לספר העוסק בזכויות להט"ב⁴⁵ כתב נשיא בית המשפט העליון (בדימוס) אהרן ברק כי :

³⁶ *Bostock v. Clayton County*, 590 U.S. (2020) (להלן: **עניין בוסטוק**)
³⁷ *Equal Employment Opportunity Comm'n v. R.G. & G.R. Harris Funeral Homes Inc.*, 100 F. Supp. 3d 594 (E.D. Mich. 2015)
³⁸ *Bostock v. Clayton Cnty.*, No. 1:16-cv-001460, 2016 WL 9753356 (N.D. Ga. November 3, 2016)
³⁹ עע"ם 343/09 **הבית הפתוח בירושלים לגאווה וסובלנות נ' עיריית ירושלים** (פורסם בנבו, 14.9.2010), בפסקה 53 לפסק דינו של כב' השופט עמית.
⁴⁰ שם, פס' 53 ופס' 56.
⁴¹ סעיף 2(א) **לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה**, תשמ"ח-1988.
⁴² סעיף 3(א)5 **לחוק למניעת הטרדה מינית**, התשנ"ח-1998.
⁴³ סעיף 3(א) **לחוק איסור הפליה במוצרים ובשירותים**, התשס"א-2000, בס' 3(א) לחוק.
⁴⁴ סעיף 5(א) **לחוק זכויות התלמיד**, תשס"א-2000.
⁴⁵ **זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית**, בעריכת מורגנשטרן, לוינסקי הראל, הוצאת נבו, 2016.

"כבוד האדם מגן על אישיותו של האדם"⁴⁶ - הגדרתו העצמית, ביטוי העצמי ואישיותו. ההגנה על אישיותו של האדם ... מבטיחה לו זכות לקיום יחסי משפחה... היא מבטיחה לו שליטה על המידע הנוגע לו. אישיותו של האדם מגנה על נפשו, מינו, זהותו, לשונו, צורת לבושו, רגשותיו, תדמיתו ותרבותו. היא מגנה עליו מפניי הטרדות"⁴⁷.

הזכות החוקתית לחירות, ובכלל זה האוטונומיה של אדם לעצב את זהותו ואת אורחות חייו, הוכרה גם על-ידי כבוד השופט ריבלין בע"פ 1245/12 התנועה לחופש המידע נ' משרד החינוך (פורסם בנבו, 23.8.2012) באומרו:

"זכותו של אדם לכתוב בעצמו את פרקי סיפור חייו, היא אחת מן הזכויות היסודיות ביותר במשטר הדמוקרטי, אם לא היסודית שבהן".

מימושה של זכות זו מתבטא ביכולתו של אדם לקבל החלטות שיעצבו את חייו בחופשיות, וליהנות מהגנת המשפט לשם כך.⁴⁸ אין חולק כי זהותו המגדרית של האדם היא חלק מהותי ומרכזי מבין החלקים המרכיבים את סיפור חייו.

שני פסקי דין מהשנים האחרונות דנו מפורשות בזכויותיהם של אנשים על הקשת הטרנסית, וקידמו את הגנת המשפט עליהם. בע"פ 5833/12 פלונית נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 12.9.2013) נדון עניינו של מורשע בפלילים שנולד כנקבה, מגדיר עצמו כגבר, ובשל זהותו הטרנסית הוחזק במאסר בהפרדה, הואיל והיה מצוי בתחילתו של הליך פיזיולוגי לשינוי המין. בשל הקושי המיוחד שבמאסר זה קיצר בית המשפט את עונשו מ-15 חודשי מאסר לעשרה. כב' השופט ג'ובראן קבע בעניין זה כי:

"הזכות לשיוויון של טרנסג'נדרים, בדומה לזכות החוקתית לשיוויון של חברי הקהילה הגאה, היא זכות חוקתית מוגנת, מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. [...] הגנתה של הזכות לשיוויון נפרשת לא רק על מי שהשלים את תהליך השינוי המגדרי."⁴⁹

מכאן, כי לצורך מימוש הזכות לאוטונומיה, אין חשיבות לקיומו של תהליך שינוי המין בהיבט של ביצועה של פעולה כירורגית דווקא; אלא יש להגן על זכות הפרט לאוטונומיה והגדרה עצמית גם בבחירת אופן, קצב ואמצעי שינוי זהותו. ובלשונו של כב' השופט ג'ובראן:

"עצם אי ההכרה בזהות המגדרית של הפרט, כפי שהוא רואה אותה, היא פגיעה בזכות לשיוויון."⁵⁰

בהמשך לכך קבע בית הדין האזורי לעבודה בסע"ש (ת"א) 791-06-13 משל נ' המרכז לטכנולוגיה חינוכית (פורסם בנבו, 13.5.2014) שעסק בפיטורי עובדת טרנסג'נדרית, כי חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה, התשמ"ח-

⁴⁶ בג"ץ 693/91 אפרת נ הממונה על מרשם האוכלוסין במשרד הפנים פ"ד מז(1) 749.

⁴⁷ אהרן ברק "על כבודו של כל אדם באשר הוא אדם" הקדמה לספר זכויות הקהילה הגאה בישראל עמוד 17.

⁴⁸ שגית מור, מעין סודאי ואור שי "מהכחשה להנכחה: ביקורת נוהל ניתוחים באינטרסקס", משפטים מד תשע"ד, עמ' 144.

⁴⁹ ע"פ 5833/12 פלונית נ' מדינת ישראל פסי' 5 לפס"ד השופט ג'ובראן (פורסם בנבו, 12.9.2013).

⁵⁰ שם, שם.

1988 מגן גם מפני אפליה מחמת זהות מגדרית. כמו כן, במסגרת פסק הדין קבעה כב' השופטת עידית איצקוביץ כי:

"אני רואה הגנה זו כחלק בלתי נפרד מההגנה מפני אפליה "מחמת מין". אין נפקא מינה שההגנה מפני אפליה מחמת זהות מגדרית לא מופיעה באופן מפורש בחוק. לשיטתי הרכיב "מחמת מין" מקים הגנה מפני זהות מגדרית לא רק משום שמדובר באדם המבקש לשנות את מינו במונח המילולי הפשוט, אלא משום שכפי שצוין בעמדת הנציבות: "המונח איננו מוגבל למינו הביולוגי של האדם, אלא מתייחס גם לזהותו המגדרית ולחריגות מהדפוס המקובל של התאמה בין מין ביולוגי לזהות מגדרית".

מעבר לכך נוסף כי מהות עקרון השוויון עשויה להשתנות עם ובהתאם לשינויי העיתים. בתוך כך חקיקה האוסרת אפליה מטעם מין איננה מלווה לרוב בהגדרה מדויקת של מה נחשב לאפליה מטעם זה (פרופ' רות בן-ישראל שוויון הזדמנויות ואיסור אפליה בעבודה כרך ב', ע' 624-622, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תשנ"ח-1998). " (ההדגשה במקור)

אמירה זו בפסק הדין הנסמכת על עמדת נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה שהתייצבה בהליך,⁵¹ קיבלה רוח גבית על-ידי בית הדין הארצי לעבודה כשציין באוביטר כי "על פני הדברים אפליה מחמת מין ונטיה מינית על פי סעיף 2 לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה כוללת בחובה גם הפליה מחמת זהות מגדרית".⁵²

בעמדתה, הנציבות לשוויון הזדמנויות בעבודה אף סברה כי "אחד המרכיבים המרכזיים בתפיסה החברתית המקובלת היא חלוקה דיכוטומית לשני מינים מנוגדים, שמהם נגזרים שני מגדרים מנוגדים: גבר/זכר ואישה/נקבה. בהקשר זה, המונח מין מתייחס למין הנגזר מביולוגיה, המונח מגדר מתייחס לתרגום חברתי תרבותי של המין הביולוגי, והמצג המגדרי – מתייחס לתוצר של ההתאמה שבין המין למגדר כפי שהוא בא לידי ביטוי באופן חיצוני, קרי "נשיות" ו"גבריות".⁵³

בכל הנוגע לדרכי הכליאה של אסירים טרנסים, במהלך הדיונים בבג"ץ 5480/17 דורין ביליה נ' שירות בתי הסוהר⁵⁴ נכתב ופורסם נוהל של שירות בתי הסוהר העוסק בכליאה והחזקה של אסירים טרנסים. נוהל זה אשר כדברי בית המשפט "רואה בהגדרה העצמית פרמטר רלוונטי... [ו]שולל מפורשות החזקה של אסירים טרנסג'נדרים בהפרדה או בבידוד" שם דגש על רכיב ההגדרה העצמית של האסיר והצורך ביצירת תנאי כליאה מכבדים עבורו.

בתצ (ת"א) 1967-10-14 אסנת כהן ואח' נ' ארומה ישראל בע"מ ואח'⁵⁵ נדחתה בקשה לאישור תובענה ייצוגית במסגרתה טענו המבקשות כי המשיבות, המפעילות בתי קפה, אינן מספקות תנאי תברואה נאותים ללקוחותיהן. טענת המבקשות התבססה על היעדר הפרדה מגדרית של תאי השירותים בסניפיהן של

⁵¹ עמדת נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה בסע (ת"א) 791-06-13 משל נ' המרכז לטכנולוגיה חינוכית (חל"צ) (להלן- עמדת הנציבות).

⁵² ע"ע 23372-06-14 המרכז לטכנולוגיה חינוכית (חל"צ) נ' משל (פורסם בנבו, 2.6.15).

⁵³ ראו עמדת הנציבות (ה"ש 51), בעמ' 4

⁵⁴ בג"ץ 5480/17 דורין ביליה נ' שירות בתי הסוהר (פורסם בנבו, 4.7.2018)

⁵⁵ תצ (ת"א) 1967-10-14 אסנת כהן ואח' נ' ארומה ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 15.6.2020)

המשיבות דבר המפר, לטענתן, את תקנה 54(א) לתקנות רישוי עסקים (תנאי תברואה נאותים לבתי אוכל) הקובעת כי בבתי קפה חייבים להימצא שירותים נפרדים לגברים ונשים. דחיית בית המשפט את הבקשה נשענה, בין היתר, על הקביעה כי "טענות המבקשות מעלות שאלה ותהייה בדבר לגיטימיות ההבחנה שהמבקשות עורכות בין נשים וגברים באשר לאופן השימוש בשירותים באופן הנשען על סטריאוטיפים שאינם מבוססים". בהמשך לכך אף מציין בית המשפט כי "אל מול הנזק של המבקשות המתבטא בחוסר נוחות לשיטתן, יש להעמיד את הנזק שעלול להיגרם לקבוצות אחרות [...] כדוגמת טרנסג'נדרים ואנשים ללא זהות מגדרית, שקבלת טענות המבקשות משליכה על זכויותיהם בעצם השימוש בשירותים במרחב הציבורי ועלולה לגרום להם נזק".

פסקי דין אלה משקפים מגמה מתרחבת של הכרה בזכויות טרנסג'נדרים, זכותם לשלמות הגוף, לפרטיות, לאוטונומיה ולכבוד; הכרה שאינה מותנית בפרוצדורה רפואית או מצב גופני זה או אחר. תמורות אלו המשתקפות מן הפסיקה, מתוארות על-ידי עו"ד עידו קטרי כ"כללי משחק" חדשים "המחייבים את בית המשפט להסיט את מבטו. במקום להסתכל לא/נשים טרנסים 'בתוך המכניס', עליהם להסתכל אליהם ישר בעיניים".⁵⁶ המדינה משתמשת בהגדרת המין כקטגוריה מנהלית בצמתים רבים – בבתי חולים, בבתי ספר, במערכת המיסוי, בביטוח הלאומי, בשוק התעסוקה ועוד.⁵⁷ פסקי הדין השונים העוסקים במגוון רב של תחומי החיים וההשלכה האדירה שיש להכרה בזהות המגדרית של טרנסים – מלמדים עד כמה סוגיית הגדרתו העצמית של הטרנס נוגעת לשורש העמוק של הזכות לכבוד ואוטונומיה ומצדיקה קידום של הנושא באופן מיוחד.

עוד יצוין הליך תלוי ועומד שעדיין לא ניתנה בו הכרעה, בעניין בג"ץ 3148/18 פלוני נ' שר הפנים העוסק בטרנסג'נדר, אשר פרט רישום המין שלו במרשם האוכלוסין שונה מ"נקבה" ל"זכר", ולאחר מכן עבר תהליך של הריון ולידה. בלב הדיון מצויות שתי סוגיות עיקריות הנוגעות לחוק מרשם האוכלוסין: הרישום של פרט המין של אדם כאמור שעבר הריון ולידה; וכן, אופן הרישום של פרטי ההורים בתעודת הלידה של ילד שנולד במצב כאמור. סוגיה זו נמצאת בהתדיינות משפטית, ועל כן לא נידונה במסגרת עבודה הצוות.

⁵⁶ עידו קטרי "על צומת דרכים: מפגשה של הקהילה הטרנסית עם מערכת המשפט" זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית 727, 774 (מורגנשטרן, לושינסקי הראל 2016).
⁵⁷ שם, ה"ש 56, בעמוד 728-729.

ג. תמונת מצב הפלייה והדרת טרנסים 2020

בשנת 2019 הובילה ד"ר סיגל גולדין מחקר מקיף בנושא מאפייני וצרכי הקהילה הטרנסית בישראל, אשר התמקד באתגרים הייחודיים עמם מתמודדים א.נשים על הקשת הטרנסית בתחומי הבריאות והרווחה.⁵⁸ במסגרת דיוני עבודת הצוות הציגה ד"ר גולדין את מחקרה וממצאיו בפני הצוות. מחקרה של ד"ר גולדין הינו המחקר המקיף ביותר שנערך עד כה על מצבה של הקהילה הטרנסית בישראל,⁵⁹ שנערך בשיתוף עם ארגוני הקהילה. ככזה, מצאנו לנכון להציג את ממצאיו המרכזיים בפרק זה. לשיטתנו, ממצאיו מבססים עוד יותר את הנחת היסוד של עבודת הצוות – והיא ההכרח המהותי בקידום הזכויות ומתן מענים מספקים לצרכי האוכלוסייה הטרנסית בממשק שלה מול רשויות המדינה.

במחקר התגלו פערים, לעיתים קיצוניים, בתנאי החיים ובסיכויי החיים של אלה המשתייכים לקהילה הטרנסית, בהשוואה לאוכלוסייה הכללית בישראל. ביניהם עלו חוויות של אפליה והדרה בתעסוקה; חשיפה לאלימות ותוקפנות במרחב הציבורי; חוסר מודעות ואף יחס פוגעני מצד צוותים רפואיים במערכת הבריאות הציבורית – באופן שפוגע בנגישות לטיפול הולם ומעצים מוקדי סיכון בריאותיים. כל אלה מובילים, לפי תוצאות המחקר, בין היתר לשיעורים גבוהים ביותר של אובדנות בקרב אנשים על הקשת הטרנסית בישראל, אשר מבטאים מצוקה קיצונית ונמשכת שמאפיינת את חייהם של רבים מחברי הקהילה.

בכל הנוגע למאפייני תעסוקה, הכנסה והשכלה משתתפי המחקר תיארו מצבים של אפליה, הדרה והיעדר הזדמנות לשילוב במעגלי התעסוקה. ממוצע ההכנסות של 46% מהטרנסיות ו-57% מהטרנסים נמצא נמוך מ-4,870 ש"ח לחודש, בעוד שעל פי נתוני הביטוח הלאומי השכר החודשי הממוצע במשק לשנת 2019 עמד על 10,139 ש"ח והשכר החציוני במשק לשנת 2020 עמד על 7,925 ש"ח. **ביחס להשכלה** 23% מהטרנסיות ו-14% מהטרנסים לא השלימו לימודי תיכון עם תעודת בגרות. בכל הנוגע ל**בריאות וטיפול** ממצאי המחקר מלמדים כי במהלך חייהם התנסו רוב מכריע מקרב חברות וחברי הקהילה ביחס שלילי או יחס מפלה מאיש צוות רפואי בגלל זהותם המגדרית (73% מהטרנסיות ו-58% מהטרנסים). 40% מהטרנסיות דיווחו על התנסות במצבים בהם סירבו לטפל בהן בגלל זהותן המגדרית וכ-36% דיווחו על התמודדות עם תוקפנות מילולית בעת שהותם במקום הטיפול. קרוב ל-80% מהטרנסיות והטרנסים מדווחים על כך שהתנסו בחייהם במצבים שבהם חששו לגשת לטיפול בגלל חשש מיחס מפלה מאיש צוות רפואי. באשר ל**רווחה הנפשית** נמצא כי למעלה מ-70% מהטרנסים וקרוב ל-60% מהטרנסיות אובחנו על ידי רופא בחרדה כרונית או דכאון, וכ-40% במצבי התמודדות נפשית אחרים. בנוסף, לפי ממצאי המחקר, רוב מכריע מחברי הקהילה (כ-78%) חשבו בחייהם על התאבדות. כ-48% מהמשתתפים במחקר ניסו להתאבד לפחות פעם אחת בחייהם. באשר ל**עיסוק בזנות**, כ-26% מקרב המשתתפים במחקר עסקו אי פעם בזנות, עבודות מין או בתעשיית המין. 64% מהטרנסים ו-54% מהטרנסיות שעסקו בעבודת מין, זנות או תעשיית המין, עשו זאת בשביל אוכל, מקום שינה או סמים.

רוב חברי וחברות הקהילה התנסו במהלך חייהם בהתנסויות שליליות במרחב הציבורי הכוללות יחס מפלה, לא מכבד, הדרה חברתית, אלימות מילולית ולעיתים גם אלימות פיזית. התנסויות שליליות אלה גרמו לרבים להימנע מאינטראקציה עם אחרים במרחב הקהילתי והציבורי, מחיפוש עבודה, מיציאה לבתי עסק, מחיפוש

⁵⁸ סיגל גולדין "מאפיינים וצרכים של קהילת הטרנס* בישראל בדגש על נושאי בריאות ורווחה: דוח סיכום מחקר ארצי", תל אביב: מרפאת לוינסקי, לשכת הבריאות המחוזית ת"א (2020).

⁵⁹ במחקר השתתפו למעלה מ-350 משתתפים בגירים המגדירים עצמם כחלק מהקשת הטרנסית, והמייצגים מכלול מגוון של תת-קבוצות השונות המרכיבות את קהילת הטרנס. זאת, הן בהיבטים שונים של משתנים סוציו-דמוגרפיים והן בהיבטים של זהויות מגדריות ומיניות. לאחר ניפוי, נכללו במחקר נתונים שהתקבלו מ-306 משיבים (179 טרנסים ו-127 טרנסיות), וכן נתונים שהתקבלו בראיות עומק עם 12 משתתפים.

דירה ומפניה למשרדים ציבוריים ולמשטרה – גם כאשר הם זקוקים לשירותים הללו. בהמשך לכך מצאה גולדין כי לעומת כ-39% ששינו את שמם במרשם האוכלוסין, רק 25% מהמשיבים **שינוי את פרט המין בתעודת הזהות**. במסגרת זו הובהר, כי כשליש מאלו שלא שינו את מינם בתעודת הזהות נמנעים לעשות זאת משום שהם חוששים לפנות לרשות האוכלוסין ו/או חוששים כי אינם עומדים בתנאים הנדרשים להגשת הבקשה.

הנתונים שפורטו (המהווים רק חלק מנתוני המחקר הכולל) מציגים פערים משמעותיים בתנאי החיים ובסיכויי החיים של האוכלוסייה הטרנסית. חווית החיים הרוויה בתחושת אפליה, הדרה בתעסוקה, תחושת חוסר ביטחון בגישה לשירותים בסיסיים הן רפואיים והן ממשלתיים אחרים, חשיפה לאלמות ותוקפנות במרחב הציבורי מציגים תמונת מצב מדאיגה ובעייתית המחייבת טיפול וסיוע.

פרק ג': טיוב השירותים הממשלתיים

א. "אני מאמין": העקרונות המנחים לעבודת הצוות

לאורך תהליך העבודה בוועדה, נחשפו חברי הצוות לאתגרים והקשיים הרבים שעומדים בפני א.נשים על הקשת הטרנסית ממקור ראשון. הצצה זו אל עולמם של טרנסים, העלתה תמונת מציאות קשה ומורכבת, שהשתקפה בדרכה ההיסטורית מלאת המכשולים של הקהילה הטרנסית, בפסיקה שנסקרה בארץ ובעולם ובנתונים המדאיגים ביחס להפליה והדרה של א.נשים הקשת הטרנסית. ניכר, כי לאורך השנים הממסד הממשלתי לא היה מודע כיאות לאתגרים המובחנים הרבים שעומדים בפניה של האוכלוסייה הטרנסית, ובכלל זה עם הטרנספוביה⁶⁰ החברתית הרווחת. זאת, בזמן שא.נשים על הקשת הטרנסית נדחקים לשולי החברה ולמצבי קיצון.

זהות המגדר של אדם הינה חוויה עמוקה, פנימית ואינדיבידואלית, וראוי יהיה לאפשר לכל אדם לחיות בביטחון במגדר שלו, כפי שהוא תופס אותו מבחינה אישית. זאת, גם כשמגדר זה אינו תואם את רישום המין שנקבע לו בלידתו, והכל מתוך התפיסה כי "הזכות לממש זהות מגדרית מצויה בלבה של זכות האדם לחירות ולאוטונומיה"⁶¹. הכרה וכיבוד זהות המגדר של א.נשים על הקשת הטרנסית צריכה להיות ברירת המחלל בעת מתן שירותים ממשלתיים מתוך הבנה שמדובר בדרישה שנמצאת בגרעין הבסיסי ביותר של כבוד האדם. הכרה בזהות המגדרית כגבר או אישה צריכה להיות מכובדת על ידי המדינה, בין אם הפרט עבר הליכים רפואיים להתאמה מגדרית ובין שלא, וללא קשר לשאלה כיצד הוא מבטא את זהותו בכל דרך אחרת (ובכלל זה בבחירת לבוש, תספורת, לשון הדיבור וכו').

מתוך תפיסה יסודית זו, ביקש הצוות לקדם, ככל הניתן, מענים ייעודיים לפערים ממוקדים שעלו בתחומי הבריאות, המשפטים, העבודה והרווחה, ולקדם מענים מיטיבים יותר, אשר מתחשבים במאפייני האוכלוסייה הטרנסית, ומבקשים להעניק הזדמנות שווה למיצוי זכויות לכלל הא.נשים על הקשת הטרנסית. עם זאת, רבים המכשולים שעדיין עומדים על הפרק בתחומים נוספים, כמו גם נושאים נוספים אליהם לא הצליח להידרש הצוות בתקופת עבודתו הקצרה. על כן, סבור הצוות כי מעבר להמלצות הספציפיות, נכון יהיה שהמלצותיו ישמשו כמכוון לאופן בו ראוי יהיה להתאים שירותים ממשלתיים לאוכלוסייה הטרנסית בצורה מכבדת ומזמינה, תוך צמצום הפגיעה בא.נשים טרנסים, ובאמצעות שיח ישיר עם הקהילה וארגונים חברתיים לקידום מענים לצרכים העולים מהשטח, ככל הניתן.

אימוץ תפיסה זו יביא לקידום זכותם של כל חלקי האוכלוסייה לביטחון במרחב הציבורי; למימוש זכויותיהם לביטוי עצמי; ולחינוך לסובלנות וקבלת האחר. חשוב שנמשך לפעול ברגישות ובכבוד המתבקש עבור כל אוכלוסייה שזקוקה לסיוע, ובפרט עבור הקהילה הטרנסית נוכח מצוקותיה הכואבות.

⁶⁰ מגוון של עמדות ורגשות שליליים כלפי א.נשים על הקשת הטרנסית

⁶¹ עידו קטרי, "על צומת דרכים: מפגשה של הקהילה הטרנסית עם מערכת המשפט", זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית, 739 (עינב מורגנשטרן, ניב לוינסקי ואלון הראל עורכים, 2016).

ב. המלצות בנושאי רוחב

עבודת הצוות התמקדה בקידום המלצות בשלושה מישורים: קידום המלצות ייעודיות בכל אחד מהמשרדים החברים בצוות; קידום מהלכים רוחביים במשרדים החברים בצוות; ופניה לכלל מנכ"לי משרדי הממשלה לשם קידום המלצות רוחביות בכלל משרדי הממשלה. כפי שפורט במבוא, עבודת הצוות נסמכה על קיום שולחנות עגולים עם נציגי ארגוני הטרנס בישראל, ובחינת סוגיות אשר הוצפו בדיונים אלה על ידם.

בפרק זה נתאר את הסוגיות הרוחביות אשר עלו מהארגונים, וביחס לכל אחת מהן נפרט את ההמלצות לגביהן. המלצות הצוות בפרק זה הן המלצות "חוצות משרדים" הרלוונטיות לכלל משרדי הממשלה, ועל כן הצוות ממליץ לכמה שיותר ממשרדי הממשלה לאמץ אותן. בהתאם, המלצות הצוות בעניינן נחלקות הן לפעולות מיידיות במשרדים החברים בצוות והן להמלצות רוחביות שלגביהן פנה הצוות לפורום מנכ"לי משרדי הממשלה בשירות הציבורי בכלל. לאחר מכן, נפרט את הסוגיות שעלו ביחס לכל אחד ממשרדי הממשלה החברים בצוות תוך התייחסות להמלצות הייעודיות בנוגע אליהם.

1. שילוב בשירות הציבורי

בפני הצוות נטען על ידי ארגוני הקהילה כי לא קיים כמעט שילוב של אנשים טרנסים בשירות הציבורי. ניתן להניח, שלאור תחושות ניכור וריחוק מהמסד, קיים חוסר במוטיבציה להתקדמות במסלול זה מצד הקהילה, בשילוב חסמים נוספים שקשורים בהשכלה, מצב סוציו-דמוגרפי ומודעות לאפשרויות תעסוקה אלו. חוסר השילוב בשירות הציבורי מעצים את תחושת ההדרה וההפליה של האוכלוסייה הטרנסית, ולטענתם, המדינה אשר מהווה לא פעם דוגמה למעסיקים במשק באמצעות מודלים של העסקה, אינה פועלת באופן מספק בכל הנוגע לקהילה הטרנסית.

המלצות הצוות:

כפתרון מעשי, הוחלט בשלב ראשון להחיל **מודל וולונטרי** בו משרדי הממשלה חברי הצוות יקבעו בהוראה פנימית קריאה ליחידות השונות במשרד לפעול לקידום גיוס והעסקה של טרנסים, ואף יתמרכזו בצורה חיובית יחידות תחת אחריותם ששילבו עובדים על הקשת הטרנסית. הגם שהמתווה אינו מחייב את ההעסקה אלא מעודד ומנסה לקדם אותה על בסיס תקנים קיימים, וזאת מבלי לפגוע בהזדמנות השווה של מי שלא משתייכים לקהילה הטרנסית ובמיוחד בחובות החלות ביחס לאוכלוסיות הזכאיות לייצוג הולם על פי דין, לקבלה לשירות המדינה, דומה כי יש בעצם הקריאה ליחידות השונות בכל משרד לגייס עובדים על הקשת הטרנסית הצבה של הנושא באופן חיובי על סדר היום, וקריאה לציבור הטרנסי להפוך לחלק משפיע בשירות הציבורי. ניתן לשקול בהיבט זה גם פנייה יזומה לקהילה הטרנסית, והנגשת מידע על אפשרויות התעסוקה העומדות בפניהם במשרדים השונים. אנו תקווה כי החלת מודל זה יביא לתוצאות בשטח ויעודד באופן ממשי העסקה של טרנסים בשירות הציבורי, ושמשרדי הממשלה אף יפעלו בצורה אקטיבית לגיוס ושילוב עובדים על הקשת הטרנסית. יחד עם זאת, מובן כי במהלך מסוג זה יש להקפיד על שמירת הפרטיות של עובדים על הקשת הטרנסית, ולהותיר את הבחירה האם לשתף בזהותם, בידם.

יישום ההמלצה נעשה בשני אפיקים:

א. מ"מ מנכ"ל משרד המשפטים פנתה ליחידות הכפופות להם במשרד ויצאו בקריאה לפעול לגיוס העסקה של א.נשים על הקשת הטרנסית במשרד. מכתב מ"מ מנכ"ל משרד המשפטים מצורף כנספח לדו"ח זה (ראו נספח 6).

ב. הצוות יפנה במכתב לכלל מנכ"לי משרדי הממשלה בבקשה לקדם את הנושא במשרדיהם מתוך תקווה ואמונה כי הפעולות שנקטו במשרד המשפטים ומשרד הרווחה יסללו את הדרך לשירות הציבורי כולו.

בטווח הרחוק הצוות ממליץ לבחון האם יש מקום לערוך תיקוני חקיקה שיבהירו כי איסור הפליה מחמת מין ונטייה מינית כולל גם זהות מגדרית. כמו כן, על רקע הטענה שהועלתה מצד ארגוני הקהילה באשר לתת ייצוג בשירות הציבורי, יש מקום לבחון טענה זו לעומק, ולבסס בנתונים אם מקור העניין בהפליה שיטתית או בחסמים אחרים, ובהתאם לבחון את הצורך והנחיצות בכלים נוספים להגברת העסקתם בשירות הציבורי. כך למשל, מוצע לבחון, על בסיס נתונים שיאספו, אם יש צורך והצדקה לעגן בחקיקה חובות מתחום הייצוג ההולם גם ביחס לאוכלוסייה הטרנסית בשירות הציבורי.

לשם קידום המלצה זו יפנה הצוות לגורמים הרלוונטיים במשרד העבודה, נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה, נציבות שירות המדינה, משרד המשפטים, ובמשרד ראש הממשלה בתקווה שיאותו לבצע בחינה על נחיצות המהלך, והצורה הטובה ביותר בה ניתן יהיה לשלב עובדים על הקשת הטרנסית בשירות הציבורי.

2. הנגשת טפסים ממשלתיים

לפי הנתען על ידי נציגי הקהילה, טפסים רבים הנדרשים לפעולות יומיומיות אינם מונגשים לציבור הטרנסי. הדבר מייצר אי-נעימות, ופעמים רבות אף נתפס כפוגע בכבודו של אדם טרנס.

המלצות הצוות:

מומלץ לבחון פרטנית את הטפסים הממשלתיים במשרדי הממשלה השונים תוך התמקדות בשלב ראשון רק בטפסים שמקורם אינו בתקנות או בחקיקה. ככל שבשלב ראשון לא ניתן לבצע מעבר כולל על כלל הטפסים המשרדיים, מוצע לקבע את הנורמות המוצעות כנורמות מחייבות ביחס ליצירת טפסים עתידיים ובד בבד להתחיל הליך בחינה עיתי של הטפסים הקיימים.

מוצע לפעול ביחס לטפסים קיימים ועתידיים בהתאם למתווה להנגשת טפסים לאוכלוסייה הטרנסית כפי שיפורט להלן:

1. **לשון פנייה** – נשאף שניסוח הטופס והפנייה בטופס תעשה תוך שימוש בשפה ניטרלית מגדרית, וזאת באמצעות הכללים הבאים:⁶²
 - * שימוש בשם הפועל על מנת לנסח הוראות ולתאר פעולות, דוגמת: **לציין, להסביר, למלא**
 - * שימוש בשם פעולה במקרים של הוראות קצרות ופשוטות (לרבות כיתוב על כפתורים בפלטפורמות דיגיטליות), דוגמת: **כניסה, הרשמה**
 - * שימוש בגוף ראשון יחיד/רבים במקרים שמעוניינים בדיאלוג עם הקוראים וכשיש צורך במשפטי הנעה לפעולה, דוגמת: **ניתן להשיג אותי במספר, שלחו לי מייל, אין באפשרותי לענות, סיימנו, נצליח, אצלנו, מבחינתנו**
 - * שימוש בגוף שני יחיד/רבים כאשר חשוב שהפנייה תהיה אישית אך עדיין ניטרלית, דוגמת: **לך, אותך, שלך, תשובתך, צרו קשר, קראו היטב את ההוראות**

⁶² להרחבה ראו: דפנה איזנרייך "לכתוב לכולם – המדריך לכתובה שוויונית וניטרלית" (מאי 2020); כנרת יפרח "קוים מנחים לכתובה אישית לכל המגדרים" ישראל דיגיטלית (2020)

* שימוש במילים שהשורש שלהן נגמר ב-ה', בפנייה בגוף ראשון או שני יחיד, דוגמת:

רוצה, עושה, מורה, מעולה

היה ולא ניתן להשתמש בפנייה ניטרלית, מומלץ לבחון פנייה מעורבת באחת מהדרכים:

* שימוש שוויוני במילים ממוגדרות, דוגמת: *אזרחים ואזרחיות יקרים, ברוכות הבאות*

וברוכים הבאים, רופאות ואחים שימו לב

* שימוש בפנייה חלופית ליותר ממגדר אחד, דוגמת: *תלמידות או תלמידים, הרשמת*

ילד או ילדה

2. *הזדהות מגדרית* – תעשה רק כאשר הינה רלוונטית, בכפוף לדיני הפרטיות ובצורה

מכובדת, באופן הבא:

* היכן שלא קיים הכרח להזדהות מגדרית יושמטו סעיפים שדורשים סיווג. יחד עם

זאת, כמובן שיישארו בטפסים סעיפים הדורשים סיווג בהתאם להוראות הדין

ולמקומות בהם השונות על בסיס מין הינה רלוונטית על בסיס רפואי, טיפולי או אחר.

* במקרים שבהם ההזדהות המגדרית היא וולנטרית, וניתן לאוספה לפי דיני הפרטיות:

* ככל שהדבר מתאפשר, נשאיר את שורת ההזדהות ריקה למילוי עצמי (כלומר

נעדיף שורה ריקה למילוי, דוגמת: _____, על פני תיבות סימון).

* ככל שיש צורך בתיבות סימון, תשקל הוספת קטגוריה לסימון תחת הכותרת

"אחר" (עבור אלה שזהותם אינה בינארית, כאופציה וולונטרית לסימון).

יובהר כי ככל שטופס מסוים משמש מספר משרדים, כל שינוי כאמור לפי המתווה ידרוש תיאום בין המשרדים לצורך העבודה המשותפת.

יישום ההמלצה נעשה בשני אפיקים:

א. משרד המשפטים ומשרד הרווחה והשירותים החברתיים, החלו בבחינה של הטפסים המשרדיים

שמקורם אינו בתקנות או בחקיקה בהתאם למתווה המוצע. משרד הבריאות יבצע בחינה דומה,

ובמקומות ובהקשרים שבהם למגדר משמעות טיפולית הטפסים יישארו על כנם. משרד הרווחה

והשירותים החברתיים אף החל מיפוי ובחינה של טפסים שמקורם בחקיקה ובתקנות כדי לבחון את

הצורך בתיקוני חקיקה ותקנות בהתאם.

ב. הצוות יפנה במכתב לכלל מנכ"לי משרדי הממשלה בבקשה לקדם בחינה בהתאם למתווה המוצע

במשרדיהם מתוך תקווה ואמונה כי הפעולות שנקטו במשרד המשפטים ומשרד הרווחה יסללו את

הדרך לשירות הציבורי כולו.

3. הכשרות עובדים לעבודה עם אנשים על הקשת הטרנסית

ארגוני הקהילה טענו בפני הצוות כי קיים חוסר מודעות בקרב עובדים ועובדות בשירות הציבורי ביחס

לצרכים הייחודיים של אנשים על הקשת הטרנסית, והרגישות הייחודית שכרוכה במפגש עם מערכות

ממוסדות. הקושי רלוונטי עוד יותר כאשר מדובר בעובדים שהם נותני שירותים, בין אם כממונים על קבלת

קהל, ובין אם ככאלה שמעניקים טיפול פרטני. חוסר מודעות בקרב בעלי מקצוע, יכול פעמים רבות אף

להוביל לטיפול לא ראוי ולא מקצועי.

המלצת הצוות:

ביצוע הכשרות והיכרות עם האוכלוסייה הטרנסית, מתוך רצון להנחיל נורמות של סובלנות וקבלת האחר בקרב השירות הציבורי, ועל מנת לתת לעובדי ציבור כלים מיטביים ליצירת מרחב בטוח עבור א.נשים טרנסים. תוך מתן תשומת לב מיוחדת לצרכים הייחודיים של קטינים טרנסים. ההנחה היא, כי היכרות עם הקהילה והצגה של הקשיים שהם עוברים יביאו בסופו של יום לכך שפקידי ציבור יתנו יחס ראוי ומכבד לאוכלוסייה זו.

יישום ההמלצה נעשה בכמה אפיקים:

א. **משרד המשפטים** פועל לקידום **מתווה הכשרה כללי** למשרד המשפטים במסגרת מערך ההכשרה המשרדי. במסגרת זו נבחנת האפשרות ליצירת פילוט וולונטרי, שבו בשיתוף עם ארגוני הקהילה הטרנסית יועברו **הכשרות מותאמות** ליחידות המשרד מקבלות הקהל, לרבות לדרג הניהולי ולדרג נותני השירותים והאחראים על קבלת הקהל. כיעד ראשון נבחנת האפשרות לקדם יוזמה של הרצאות חד פעמיות של טרנסים או של ארגונים המתמחים בביצוע הכשרות. כיעד שני, וככל שימצא בכך צורך, ניתן לשקול הטמעה של הכשרה סדורה ביחידות הרלוונטיות במשרדים. לצד בחינת יצירת מערך ההכשרה הרוחבי, **היחידה לסיוע משפטי** במשרד המשפטים פעלה לקידום הכשרה ייעודית ליחידה, כפי שיפורט בהמשך.

ב. **משרד הרווחה והשירותים החברתיים** באמצעות מנהל תקון, מפתח בימים אלה **לומדה בנושא מתן שירות מותאם לאוכלוסייה הטרנסית**. לומדה זו תוכל בעתיד להוות בסיס לקיום הכשרות בכלל משרדי הממשלה ביחס למתן שירות מותאם לאוכלוסייה הטרנסית ותהווה מקור ידע ומידע רחב ועשיר. במסגרת העבודה על הלומדה נערך מיפוי באשר לסוגי ההכשרות הרלוונטיות בהתאם ליחידות המשרד השונות, איסוף מידע מכלל המנהלים במשרד, שיח עם ארגוני הקהילה הטרנסית ואיגום המידע והתכנים באמצעות מנהל תקון אשר מוגדר כמומחה התוכן לעניין זה במשרד.

ג. **משרד הבריאות** יפעל לפיתוח הכשרות מחייבות במסלולי ההכשרה השונים לצוותי רפואה וטיפול-בהתמודדות עם הסוגיות הייחודיות ובנקודות זמן נוספות.

ד. בנוסף, הצוות יפנה בכתב לכלל מנכ"לי משרדי הממשלה בבקשה לקדם בחינה האם ניתן לקיים הכשרות ייעודיות בנושא במשרדי הממשלה מקבלי קהל. זאת, מתוך תקווה כי התשתית שנוצרה במשרדי הממשלה החברים בצוות תוכל להוות זרז ובסיס לקיום הכשרות דומות במשרדי הממשלה הנוספים.

4. מינוי רפרנטים ייעודיים במשרדי הממשלה

לפי הנטען על ידי ארגוני הקהילה, פעמים רבות א.נשים על הקשת הטרנסית מקבלים טיפול לא מותאם, או כזה שלוקה בבעיות כאלו ואחרות, וללא כתובת מומחית שתדע לגשר על הפער מול גורמים במשרדי הממשלה. קיים קושי שמא פגיעות שלא לצורך יחזרו על עצמן וכך הלכה למעשה א.נשים על הקשת הטרנסית יודרו מהמרחב הציבורי והשירותים הציבוריים.

המלצת הצוות:

מינוי רפרנט ייעודי לצורך טיפול בנושאים הקשורים לקהילה הטרנסית בכל משרד ממשלתי כאשר הדבר רלוונטי, אשר יעניק מענה מכבד לפנייות מצד הקהילה, וינחיל נורמות למתן מענה מותאם וחיובי כלפיי

הקהילה בתוך המשרד והיחידות השונות. מדובר על הרחבת המודל הקיים במשרדי ממשלה שונים, בהם קיים רפרנט ייעודי האמון על הטיפול בקהילה הטרנסית ומהווה כתובת פומבית המרכזת את כלל הפניות והעיסוק בנושא (למשל, כמו שקיים ברשות האוכלוסין ובמשטרה). ברוח זו, יומלץ לבחון האם נכון שעיסוק הרפרנט יהיה רק לקהילה הטרנסית, או שמא נכון יהיה להרחיב את ההתייחסות שלו לכל קהילת הלהט"ב בהיבטים מסוימים. בנוסף יש לתת את הדעת לצורך להגן על פרטיותם של הפונים לרפרנט, לרבות בהיבטי איסוף המידע ועיבודו במאגרי המידע.

יישום ההמלצה נעשה בשני אפיקים:

א. כלל המשרדים החברים בצוות – בריאות, משפטים ורווחה ושירותים ציבוריים, הצהירו כי יוגדר במשרדם רפרנט ייעודי אשר יסייע לפונים על הקשת הטרנסית בפניה אל המשרדים הרלוונטיים. כתובת הדוא"ל של הרפרנטים תפורסם באתר המשרד הממשלתי ותועבר לארגוני הקהילה הטרנסית.

ב. משרד הרווחה והשירותים החברתיים אף בוחן הוספה של תקן ייעודי שירכז את הטיפול בכל הצרכים של הקהילה הטרנסית, ביחידות ובמנהלים השונים. ריכוז הטיפול במשרד יתבצע בשני שלבים: בשלב הראשון, יקבע בעל תפקיד במינהל תקון שימונה לרפרנט של הקהילה בנוסף לתפקידו, ובהמשך יתווסף תקן מומחה במינהל תקון שיהיה אחראי לנושאים של הקהילה.

ג. הצוות פנה במכתב לכלל מנכ"לי משרדי הממשלה בבקשה לבחון במשרדם אפשרות לייצר תפקיד רפרנט ייעודי כמוצע.

ג. המלצות ליישום באחריות משרד הבריאות

5. טיוב פעולת הוועדה הציבורית לניתוחי התאמה מגדרית⁶³

במהלך עבודת המטה שנערכה כבסיס לעבודת הצוות, עלו מצד ארגוני הקהילה הטרנסית השגות שונות ביחס לאופן פעילות הוועדה לניתוחי התאמה מגדרית (להלן: **הוועדה לניתוחים**):

א. **פישוט תהליכים** – נטען שכיום ההליך בוועדה לניתוחים הוא ארוך ומסורבל, דורש משאבים רבים וכרוך בהליכים חודרניים שלא לצורך. לכן, נטען כי יש מקום לשקול להסתמך על חוות דעת של רופאים מומחים מהרפואה בקהילה באופן שייתר במקרים המתאימים את חוות דעת חברי הוועדה לניתוחים.

ב. **ביצוע הליכים להתאמה מגדרית במימון קופות החולים שלא דרך הוועדה לניתוחים** – נטען כי כיום כדי לקבל מימון קופות חולים לניתוחים המשלימים יש הכרח כי הפונה יקבל לכך את אישור הוועדה. מצב זה יוצר המתנה ארוכת שנים לפונים עד למועד קיום הניתוח (נוכח מגבלת כוח האדם וההליך הסבוך עד לקבלת אישור). לכן, נטען כי בכל הנוגע להליכים המשלימים להתאמה מגדרית, יש להנחות את קופות החולים לאשר מימון של ניתוחים והליכים משלימים גם כשלא התקבל אישור הוועדה.

⁶³ הוועדה הוקמה מכוח [חוזר מינהל הרפואה מס' 2014/6](#) בדבר "ניתוחים לשינוי מין" (להלן: **חוזר המנכ"ל**)

ג. **ביצוע ניתוחים ראשיים** – נטען כי יש לפתוח אפשרות ביצוע של הניתוח הראשי גם לבתי חולים נוספים, לרבות אפשרות פתיחת הניתוחים לביצוע באופן פרטי. זאת, הואיל ובית החולים שיבא תל השומר הוא כיום בית החולים היחיד לביצוע ניתוחים אלה. מומחיות ייחודית זו יוצרת צוואר בקבוק שמאריך את ההמתנה לניתוח עד לכדי ממוצע של 3-4 שנים. בהתאם לכך מוצע לשקול להרחיב את הזמינות של חדרי הניתוח לשם ביצוע ניתוחים תחתונים (ובהתאמה את מספר הימים שמוקצה לנושא במרפאות החוץ), ובנוסף לשקול את האופציה להתיר לבצע את הניתוח גם באופן פרטי בבתי חולים נוספים בארץ, מה שיתמרץ רופאים ובתי חולים ציבוריים נוספים להתמחות בתחום ולהפחית את זמן ההמתנה.

ד. **הורדת גיל המינימום המותר לניתוחי התאמה מגדרית** – בני נוער המעוניינים בניתוחים להתאמה מגדרית (הכוונה לניתוחים שאינם ניתוח תחתון) יכולים לבצע ניתוחים אלה במסגרת פרטית על בסיס הסכמת הוריהם. במערכת הציבורית, לעומת זאת, ניתוחים אלה כלל אינם נגישים לקטינים. לפי הנתען הדבר יוצר אפליה כלפי משפחות לנוער טרנסי שהן מעוטות יכולת, ולכן מתבקש לשקול את הורדת הגיל.

ה. **פרסום נוהל עבודת הוועדה** – לפי חוזר המנכ"ל 2014/16, נוהל פנימי שמסדיר את עבודת הוועדה היה אמור להיכתב, בשיתוף נציגת הציבור מהקהילה, ולהתפרסם לפני כ-6 שנים. מוצע כי הנוהל יפורסם בהקדם האפשרי ויהיה נוהל שקוף, שוויוני ומידתי שיוכל לתת לפונים לוועדה את הביטחון והוודאות הנדרשת בתהליך.

המלצות הצוות ואופן יישומן:

נוהל העבודה הפנימי של הוועדה לניתוחים המפורט בחוזר המנכ"ל, יפורסם ויכלול הקלות והבהרות שעיקרן:

א. חוזר המנכ"ל 2014/16 קובע כי אחד מהתנאים לזכאות לביצוע ניתוח לשינוי מין הינו 12 חודשים לפחות מרגע פנייתו למוסד הרפואי בבקשה לביצוע הניתוח. הנוהל הפנימי יחדד את האפשרות **לקצר** את התקופה האמורה בכפוף לשיקול דעת הוועדה לניתוחים, כפי שיוגדר בנוהל הפנימי;

ב. בנוסף, תתאפשר הסתמכות על חוות דעת של מומחים ורופאים המלווים את הפונה בקהילה, וכן חומרים נוספים שיכולים להיות רלוונטיים להליך כפי שיפורטו בנוהל העבודה הפנימי;

ג. תבטל החובה בפגישה רב מקצועית עם כל חברי הוועדה ביחד, הדבר בכפוף לחו"ד של יו"ר הוועדה;

ד. במסגרת תיקון הנוהל, יודגש כי הכוונה במונח "ניתוח עיקרי" הינה לניתוחים תחתונים בלבד. כפועל יוצא מכך, ניתן יהיה לבצע את הניתוחים הנלווים לא רק בבית חולים ציבוריים;

ה. באשר לאפשרות להתיר ניתוחים תחתונים בבתי חולים נוספים, הרי שמשרד הבריאות אינו מגביל את ביצוע הניתוחים לבית החולים שיבא בלבד. יחד עם זאת, אין כיום מנתח נוסף שהוכשר לביצוע ניתוחים אלה בשיבא או בבתי חולים ציבוריים אחרים. ככל שבתי החולים הציבוריים יעמידו לשירות הציבור מנתחים אשר עברו את ההכשרה הנדרשת, לא תהיה כל מניעה כי יבצעו גם הם ניתוחים אלה. יודגש, כי למשרד הבריאות אין כל התנגדות עקרונית להסיר את המגבלה לביצוע הניתוחים רק בבתי חולים ציבוריים. עם זאת, נדרש יהיה לוודא כי בכל אותם בתי חולים ישנה מערכת תמיכה וליווי – רפואית ונפשית – למטופלים שיעברו את הניתוח;

ו. באשר להורדת גיל המינימום המותר לניתוחי התאמה מגדרית, והגם שעמדה זו אף הובאה על ידי יו"ר הוועדה לניתוחים, לא יתאפשר בשלב זה להקדים את גיל המינימום נוכח המשמעויות הרחוביות והתקציביות שיש במהלך זה והצורך לערוך בחינה מעמיקה בכלל ההיבטים הדרושים בסוגיית ניתוחי התאמה מגדרית לקטינים.

6. טיוב פעילות הוועדה הציבורית להתאמה מגדרית, ללא צורך בניתוח

במהלך עבודת המטה שנערכה כבסיס לעבודת הצוות, עלו מצד ארגוני הטרנס השגות שונות ביחס לפעילות הוועדה להתאמה מגדרית ללא ניתוח שקמה בהתאם לחוזר מנהל הרפואה מס' [6/2020](#) (להלן: **הוועדה ללא ניתוח**):

א. **אפשרות פנייה לוועדה ללא ניתוח לפני גיל 16** – מתוך רצון לאפשר לנוער על הקשת הטרנסית להנפיק תעודות זהות תואמות מגדר, כאשר ההליך מבוצע בגיל 16, ניתן לשקול אופציה לפנייה מוקדמת יותר לוועדה. נאמר שככל שהפנייה להליך תהיה מוקדמת יותר, ויתאפשר לילדים ונערים טרנס להזדהות מבלי החשש שייחשף המידע אודות היותם טרנסים, הדבר יטיב עמם וימנע מהם מצוקות וחשש להדרה פוטנציאלית.

ב. **פישוט ההליכים בקבלת התעודה הציבורית** – נטען כי מדובר בהליך ארוך, מסורבל ובמעמד לא מכבד בו האדם צריך לבוא בפני ועדה רפואית כדי "להוכיח" את זהותו המגדרית. בנוסף, נטען כי הצבת הוועדה ללא ניתוח במשרד הבריאות משדרת מסר כאילו טרנסג'נדריות היא מחלה או הפרעה נפשית המחייבת אבחנה קלינית. לכן, נטען כי סמכות זו לא צריכה להיות באופן בלעדי במשרד הבריאות.

המלצות הצוות ואופן יישומן:

נוכח הקמת מנגנון חלופי למתן תעודה ציבורית לצורך שינוי פרט המין במרשם במשרד המשפטים (ראו סעיף 12), פעילות הוועדה ללא ניתוח תבוטל וסמכות מתן תעודה ציבורית כאמור תינתן לוועדה לניתוחים. אופן מתן התעודה הציבורית יקבע בנהלים שיפורסמו. יובהר, כי תעודה כאמור תינתן רק למי שמטופל על ידי הוועדה לניתוחים.

7. הכשרות חובה במסלולי הכשרה לצוותי רפואה וטיפול

נטען על ידי ארגוני הקהילה כי יש הכרח בקידום הכשרות לצוותים הרפואיים והמטפלים, לרבות כלל הצוותים בבתי החולים ובמרפאות, וכן במסגרת לימודי רפואה וסיעוד. ניכר כי יש צורך במתן כלים לטיפול באוכלוסייה הטרנסית, וילדים טרנסים בפרט, הן בהיבט של מתן שירות מכבד, והן מתוך צורך להכרות עם המידע המקצועי והעדכני. הכשרות כאלה מתקיימות כיום בהיקף מצומצם וולנטרי, אך יש להרחיב אותן ולהפוך אותן לשלב מחייב בהכשרה הבסיסית, וכן בהכשרות מעשיות לצוותים.

המלצות הצוות ואופן יישומן:

במסגרת עבודת הצוות הועלו בפני אנשי המקצוע הנוגעים בעניין במשרד הבריאות הצורך המשמעותי במסלולי הכשרה והעשרה מותאמים, הוסכם כי יקודמו מסלולי הכשרה לצוותי הרפואה והטיפול-בהתמודדות עם הסוגיות הייחודיות. יכונס בשבועות הקרובים צוות חשיבה לקידום הנושא.

ד. המלצות ליישום באחריות משרד המשפטים

8. התאמת הסיוע המשפטי

הסיוע המשפטי מעניק סיוע משפטי בנושאים אזרחיים למבקשים מעוטי יכולת, שזכאים לכך בהתאם להוראות הדין. בתוך כך, שירותיו מיועדים גם לאוכלוסייה הטרנסית, אך נטען על ידי ארגוני הקהילה כי אלו לא תמיד מונגשים בצורה המיטיבית שתענה על צרכי האוכלוסייה ותעודד פניות של אנשים נוספים על הקשת הטרנסית שנזקקים לכך.

המלצות הצוות ואופן יישומן:

- א. תבוצע הכשרה לצוותי הסיוע המשפטי בנושא הקהילה הטרנסית שתכלול שתי יחידות תוכן עיקריות: הראשונה, סדנה להכרות עם הקהילה הטרנסית ומאפייניה, שתועבר על ידי ארגוני הקהילה ותכלול מימד של הכרות אישית ואנושית עם החוויה הטרנסית; השנייה, הרצאה משפטית של גורם מומחה לטיפול באוכלוסייה הטרנסית, לצורך מתן כלים מקצועיים להענקת סיוע משפטי מיטבי. המהלך יקודם בשיתוף עם המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי בייעוץ וחקיקה במשרד המשפטים.
- ב. יוגדר רפרנט/ית בסיוע המשפטי, שתשמש כמנחה לטיפול בתיקים של פונים מקרב האוכלוסייה הטרנסית, תסייע בניית התיקים בין המחוזות, תעניק הכוונה מקצועית ותעמוד על קשר עם נציגי ארגוני הקהילה.

9. קידום פתרונות לחנינה ומחיקת רישום פלילי

לעיתים, נשים טרנסיות הן בעלות רישום משטרתי ופלילי. לפי הנטען על ידי ארגוני הקהילה, רישום זה רלוונטי בעיקר לאוכלוסייה זו אשר נמצאת גם במעגל הזנות, על רקע מעורבות משטרית גבוהה בזירות זנות רלוונטיות. הרישום הפלילי והמשטרתי מהווה לא פעם מחסום משמעותי בכניסה לעולם התעסוקה.

המלצות הצוות ואופן יישומן:

- א. הלשכה המשפטית בבית הנשיא ומחלקת החנינות במשרד המשפטים מגבשות בימים אלו, בהנחיית נשיא המדינה ושר המשפטים קריאה מיוחדת למי שנדונו בעבר בבית משפט בגין עבירות על רקע הימצאות במעגל הזנות להגשת בקשות למחיקת רישום פלילי, במסגרת סמכות החנינה הנתונה לנשיא המדינה. הקריאה המיוחדת מיועדת למי שעבר עבירות על רקע הימצאות במעגל הזנות. לצוות נמסר כי עם פרסומה של הקריאה המיוחדת כאמור, יש כוונה לפנות ולהסביר את משמעויותיה בקרב האוכלוסייה הטרנסית באופן ייעודי, כדי לנסות להבטיח שכל מי שמתאימה, מקרב אוכלוסייה זו, תוכל להגיש בקשה מתאימה, שתיבדק על פי נסיבותיה.
- ב. הואיל ובעניין תיקי משטרה סגורים (רישום משטרתי), שלא הובילו להגשת כתב אישום ולמתן גזר דין בתיק פלילי (רישום פלילי), הסמכות לביטול רישום היא של משטרת ישראל ולא של נשיא המדינה, **יפנה הצוות למשטרת ישראל ולשר לביטחון פנים** בבקשה לבחון אפשרויות להגשת דרכי הגשת הבקשות לביטול הרישום המשטרתי לאוכלוסיות במעגל הזנות בכלל, ולאוכלוסייה הטרנסית בפרט.

10. התאמת מענים לאוכלוסיות במעגל הזנות

חוק איסור צריכת זנות (הוראת שעה ותיקון חקיקה), תשע"ט-2019 (להלן: **חוק איסור צריכת זנות**), אשר נכנס לתוקפו ביום 10 ביולי 2020, משפיע גם על הקהילה הטרנסית, אשר כאמור לעיל גם מהווה חלק מהאוכלוסיות במעגל הזנות והיא בעלת צרכים ייחודיים.

כחלק ממהלך משולב עם חקיקתו של חוק איסור צריכת זנות, גובשו החלטות ממשלה שעסקו במתן מענים בהיבטי חינוך והסברה לציבור, טיפול ושיקום אוכלוסיות בזנות, והכל מתוך הכרה במאפייניה הפוגעניים של הזנות ובנזקים הכרוכים בה (החלטת ממשלה מס' 4099 מיום 5.8.2018 והחלטת ממשלה מס' 4462 מיום 13.1.2019).

חלק מהמענים במסגרת החלטות הממשלה התייחסו לאוכלוסייה הטרנסית וגובשו כחלק מעבודת צוות יישום בראשות מנכ"לית משרד המשפטים, בכפוף למסגרת תקציבית כפי זו שהוגדרה בהחלטה 4462. לפני מספר חודשים מתאמת המאבק בסחר בבני אדם במשרד המשפטים מונתה לרכז את עבודת צוות היישום.

המלצות הצוות ואופן יישומן:

א. הצוות מבקש להדגיש את הצורך במענים ייחודיים ומותאמים לאוכלוסייה הטרנסית וחשיבות קידום כחלק מהמענים שיורחבו לאוכלוסיות המצויות במעגל הזנות במסגרת החלטת הממשלה. למיטב ידיעת הצוות, אכן מגובשים מענים מותאמים לאוכלוסייה הטרנסית במעגל הזנות וסוגיה זו זוכה לתשומת לב מיוחדת במסגרת צוות היישום.

ב. הצוות ממליץ לצוות היישום להמשיך לעמוד בקשר עם ארגוני הקהילה הטרנסית השונים ולעודד את המשרדים הרלוונטיים להמשיך קשר עמם, כך שאלו ישתפו ככל הניתן במסגרת תהליכי החשיבה הכוללים גיבוש מענים מותאמים לצרכי האוכלוסייה הטרנסית שמבקשת לצאת ממעגל הזנות.

ג. הצוות ממליץ כי יעשו מאמצים להנגיש לאוכלוסייה טרנסית בזנות מידע הכולל מענים רלוונטיים עבור אוכלוסייה זו באופן ספציפי. כך למשל, ליחיד קטגוריות מידע לאוכלוסייה זו במסגרת מידע כללי המופץ לציבור בקשר למענים לאוכלוסיות במעגל הזנות.

11. הפעלת מנגנון לפניית ציבור

לפי הנטען על ידי הארגונים, קיים כיום צורך בתקשורת שוטפת מול נציגות הקהילה, על מנת להמשיך ולקדם מענים מיטיבים בשירותים הציבוריים השונים.

המלצת הצוות ואופן יישומה:

כתובת הדואר האלקטרוני: trans-rights@justice.gov.il תשמש כמוקד לפניית ציבור בנושאים הקשורים להפליה, הדרה או יחס לא הולם כלפיי אנשים על הקשת הטרנסית, מצד כל גורם ממשלתי. המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי בייעוץ וחקיקה תהא אחראית לרכז את הפניות, וליצור קשר עם הגורמים הממשלתיים הרלוונטיים על מנת לקדם פתרונות הולמים וראויים, ברוח הדו"ח.

12. הפעלת מנגנון להנפקת תעודה ציבורית לצורך שינוי מרשם המין ללא ניתוח, באחריות האפטרופוסה הכללית

לפי הנטען על ידי ארגוני הקהילה, בעת בחינת האפשרות לשינוי מרשם המין, עבור אנשים על הקשת הטרנסית שלא מעוניינים בביצוע ניתוחי התאמה מגדרית, עולות מספר מורכבויות:

א. ביום 8.9.2014 הוגשה עתירה (בג"ץ 6035/14 רונית לירן-שקד נ' משרד הפנים; להלן – **עניין לירן-שקד**) על ידי שלוש נשים טרנסגינדריות אשר טענו כנגד חוקתיות התניית שינוי פרט המין במרשם האוכלוסין בביצועו של ניתוח לשינוי אברי המין.

ב. ביום 24.11.14 התקיים דיון בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי - מנהל), הגב' דינה זילבר, בהשתתפות כלל הגורמים הרלוונטיים ובהם נציגי משרד הבריאות, משרד הפנים ומשרד המשפטים, במטרה לבחון את המדיניות הנוהגת לעניין שינוי פרט המין במרשם, ולגיבוש עמדת המדינה שתוצג בעתירה האמורה.

ג. שינוי פרט המין במרשם האוכלוסין מוסדר בסעיף 19ג(א) לחוק מרשם האוכלוסין, תשכ"ה-1965 (להלן: **חוק המרשם**). לפי סעיף זה, שינוי פרט המין במרשם מחייב, בין היתר, הצגת **"תעודה ציבורית המעידה על השינוי"**.

ד. סעיף 19ג לחוק המרשם העוסק בסמכותו של פקיד הרישום לשנות רישום קיים (להבדיל מרישום ראשון), מפנה אותנו לעניין הגדרת "תעודה ציבורית" כמשמעותה בפקודת העדות- המופיעה כיום בסעיף 29 לפקודת הראיות.⁶⁴ הסעיף מגדיר "תעודה ציבורית" כדלקמן:

"תעודה ציבורית" - תעודה של אחד הגופים המנויים להלן שהיא מעשה חקיקה, שיפוט או ביצוע, או רשומה של מעשה כאמור, או שהיא חלק מן הרשומות הרשמיות של אחד הגופים המנויים להלן, ובכלל זה תעודה המוחזקת כרשומה, בין שנעשתה בדרך רשמית ובין בדרך אחרת; ואלה הגופים:
(1) מדינת ישראל או הרשות הריבונית של שטח ארץ שמחוץ לישראל;
(2) משרדי הממשלה, רשות מקומית, בית משפט, בית דין, גוף אחר בעל סמכות שיפוטית או מעין שיפוטית, נוטריון או כל גוף רשמי אחר של ישראל או של שטח ארץ שמחוץ לישראל (להלן מוסדות);
(3) עובד המדינה, עובד רשות ריבונית של שטח ארץ שמחוץ לישראל או עובד מוסד (להלן - פקיד);
"מדפיס רשמי" -
(1) לגבי ישראל - המדפיס הממשלתי או מי שהוכח כי הוא מורשה רשמית להדפיס את התעודה הנדונה או תעודות מן הסוג הנדון;
(2) לגבי שטח ארץ שמחוץ לישראל - כל מדפיס שהוכח כי הוא המדפיס בשביל הממשלה או הרשות הריבונית של אותו שטח ארץ או מורשה כאמור בפסקה (1)."

ה. כלומר, ההגדרה שמה את הדגש על כך שהמדובר בתעודה או ברשומה המבטאת פעילות שלטונית על פי חוק של הגופים השלטוניים המנויים בה.⁶⁵ לצורך העניין "תעודה ציבורית" הוגדרה כמסמך המהווה מעשה או רישום מעשה של הממשלה, גופים ציבוריים, בתי דין ופקידי ממשלה, או חלק מרישומים רשמיים (records). סתם מכתב, הודעה וכדומה החתומים על ידי רופא פרטי, פסיכולוג פרטי וכדומה אינם אפוא מסמך רשמי לצורך הפקודה.⁶⁶

⁶⁴ קדמי, על הראיות חלק שני, עמ' 663 (מהדורה משולבת ומעודכנת 2009)

⁶⁵ שם בעמ' 639.

⁶⁶ שם בעמ' 638.

- ו. עד לדיונים בעניין לירן-שקד שינוי פרט המין במרשם התאפשר רק על יסוד תעודה ציבורית המעידה על קיומו של ניתוח. במסגרת הדיונים האמורים, הנחתה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהל), הגב' דינה זילבר את משרדי הבריאות והפנים, לבצע שינוי בנהלים באופן שיאפשר את שינוי פרט המין במרשם לא רק על יסוד תעודה ציבורית המעידה על קיומו של ניתוח כי אם גם על יסוד תעודה ציבורית המכירה בשינוי המין שחל במבקש מבלי שבהכרח עבר ניתוח.
- ז. בהקשר זה נקבע, כי אי מתן חלופה להנפקת תעודה ציבורית שתעיד על שינוי מין ללא ביצוע הליך כירורגי חודרני מעורר קושי משפטי של ממש במישור הסבירות. על כן, גובש מתווה לפיו הקים משרד הבריאות את הוועדה לשינוי מין ללא ניתוח, והיא החלה פעילותה באוקטובר 2016. הוועדה הוסמכה במסגרת חוזר מינהל הרפואה מס' 17/2015 מיום 1.11.15, לאשר את דבר מינו של אדם שלא עבר ניתוח לשינוי מין, בהתאם לשיקול דעתה והתבחינים שנקבעו על-ידה, בהתקיים התנאים המצדיקים זאת מבחינה מקצועית. האישור שניתן על-ידי הוועדה המעיד על השינוי שחל בפונה, בהתקיימם של תבחינים מורכבים ולאחר בחינה מקצועית, מהווה תעודה ציבורית לצורך השינוי במרשם האוכלוסין, כנדרש לפי החוק.
- ח. הקמת הוועדה ללא ניתוח הייתה שינוי מבורך ששינה, הקל על האוכלוסייה הטרנסית. יחד עם זאת, הנפקת התעודה הציבורית על ידי משרד הבריאות נתפסת בעיני חברי הקהילה כדבר פוגעני ומשפיל הואיל וכיום לפי כל המומחים הרפואיים לא קיימת אבחנה קלינית לזהות מגדר ולא מדובר בעניין פתולוגי שדורש התערבות רפואית. יובהר, כי במסגרת השיח שקיימנו עם נציגי הארגונים, הם הדגישו לא פעם שאין להם כל טענה כלפי חברי הוועדה במשרד הבריאות עצמם, כולם עושים את עבודתם נאמנה ופועלים מתוך שליחות אמתית לסייע לחברי הקהילה. הטענה היא על עצם הקביעה הממשלתית ששמה את חברי הקהילה המבקשים לשנות את פרט המין במרשם כמחויבים להופיע בפני ועדה רפואית כאילו הגדרתם העצמית היא "בעיה רפואית".

המלצות הצוות ואופן יישומן:

- א. בשים לב לחובה החוקית הקבועה בחוק מרשם אוכלוסין באשר להנפקת תעודה ציבורית, והעובדה שתעודה זו חייבת להוות, כאמור, "מעשה שלטוני" מוצע **שהאפוטרופוסה הכללית תאפשר הליך בו תונפק תעודה ציבורית שמעידה על שינוי המין (עבור מי שלא עברו ניתוח לשינוי מין).**
- ב. ההליך הפרוצדורלי באופוטרופוסה הכללית, יהא פשוט יותר, ויבוסס בעיקרו על ראיות מנהליות כתובות. כך, התעודה הציבורית תינתן בכפוף להצהרה עצמית של הפונה (שתאומת בתצהיר של עו"ד), ובצירוף חוות דעת של מומחה מהקהילה (רופא משפחה, פסיכולוג מטפל, עובד סוציאלי ועוד) על בסיס פורמט קבוע. לצד זאת, יוכל הפונה להגיש מסמכים תומכים נוספים (כגון: הצהרה של קרובים, וכיוב').
כברירת מחדל, ההליך המוצע לא ידרוש התייצבות של הפונה בפני ועדה או גורם מטעם האפוטרופוסה, אלא ההחלטה תתקבל על ידי האפוטרופוסה על בסיס מסמכים מתאימים. בתוך כך, האפשרות לזימון הפונה לפגישה פרונטלית יישאר בתחום שיקול דעתה של האפוטרופוסה, ככל שתראה לנכון. טופס ההצהרה לבגירים שמסביר את ההליך מצורף כנספח לדו"ח זה. טופס חוות דעת של מומחה מצורף כנספח לדו"ח זה (ראו נספחים 7 ו-8). המוצע כאן מפרט את הקווים הכלליים למנגנון שיבטיח בחינה מקצועית, עניינית ומכבדת של הפניות במסגרת הליך זה, לקראת גיבוש נוהל מפורט להליך שיקבע

בהמשך בשים לב לניסיון המקצועי שנצבר בעבודת הוועדה וביישום התבחינים על ידה, וכן בשים לב להשלכות האפשריות של ההליך על האדם ועל זכויותיו.

ג. ענייניהם של קטינים, בגילאי 16-18, יבחנו על בסיס עקרון זהה, כאשר הבקשה של הקטין תהיה מחויבת בצירוף הצהרה על **הסכמת שני הוריו**, לצד **חוות דעת של גורם מטפל** שנמנה על אחת מהפרופסיות המקצועיות הרלוונטיות: פסיכולוגים, פסיכיאטרים, עובדים סוציאליים, או יועצים חינוכיים. חוות הדעת האמורה תינתן רק על ידי **מטפלים מוכרים ומפוקחים**, עם הכירות במסגרת **תהליך טיפולי ארוך של חצי שנה לכל הפחות** כאשר מדובר על מטפל פרטי, או לחילופין בת **שלושה חודשים לכל הפחות** כאשר מדובר על מטפל ציבורי. קטין שאין לו גורם מטפל לתקופה האמורה – יוכל לפנות לעו"ס להט"ב במחלקה לשירותים חברתיים הקרובה למקום מגוריו (בה פועל עו"ס להט"ב). חוות הדעת תהיה על פי **טופס מובנה** שיגובש עם משרד הרווחה, ויחייב התייחסות להיבטים מסוימים שיקבעו. כמו כן, בשיתוף עם משרד הרווחה יקבעו קריטריונים לבחינת הבקשות של קטינים, בהם יובהרו, בין היתר, המקרים בהם תידרש חוות דעת נוספת של גורם רווחה. טופס ההצהרה לקטינים יכתב בתקופה הקרובה, לאחר עבודת מטה עם הגורמים הרלוונטיים, ויפורסם עם תחילת פעולת המנגנון.

ד. מתוך רצון להתיר לפונים אשר מעוניינים לקבל את תעודת הזהות הראשונה שלהם יחד עם כל שכבת בית הספר (דבר אשר לא פעם מתאפשר טרם מלאו לנערה/ה 16), מוצע כי ניתן יהיה לקבל את התעודה הציבורית המעידה על השינוי לשם קבלת תעודת הזהות הראשונה של הפונה או החל מגיל 16, לפי המוקדם. יובהר, כי המוצע כאן ביחס לקטינים מפרט את הקווים הכלליים למנגנון, לקראת גיבוש נוהל מפורט להליך שיקבע יחד עם משרד הרווחה תוך שקילת ההשלכות השונות של המהלך על קטינים.

ה. המלצות ליישום באחריות משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

13. הקמת מנגנון להכשרה והשמה עבור אנשים על הקשת הטרנסית

נוכח ההדרה וההפליה החמורה בשוק התעסוקה שהוצגה על ידי ארגוני הקהילה הטרנסית, מוצע לבחון אפשרות של הקמת מערך ייעודי לקידום הנושא, אשר יסייע לגשר על הפער הקיים בעולם התעסוקה עבור אנשים טרנסים, יעניק להם כלים שירחיבו את אפשרויות התעסוקה שלהם, ויסייע באיתור מקומות עבודה מכלילים ורלוונטיים.

המלצת הצוות ואופן יישומה:

ביצוע עבודת מטה בזרוע עבודה ובשיתוף הארגונים הטרנסים לצורך מיפוי הצרכים של האוכלוסייה הטרנסית בשוק התעסוקה ובחינת הצורך בהרחבת המענים להכשרות והשמות ייעודיות לחברי הקהילה, והכל בהיתן משאבים לנושא. בנוסף יקודם מיזם על ידי אגף תקון בשיתוף האגף להכשרה מקצועית בזרוע עבודה שיעסוק בגיבוש תוכניות הכשרה מקצועית לנוער להט"בי בסיכון בשיתוף עמותת איגי.

14. הקמת מסגרות הלנת חירום מעל גיל 25

כפי שנטען על ידי ארגוני הקהילה, נוכח העובדה שגם בגילאים בוגרים, אוכלוסייה טרנסית מגיעה למצבי קיצון של דרות-רחוב, מומלץ לבחון אפשרות להקמת מסגרות חוץ-ביתיות ייעודיות, לרבות הקמת מסגרות לטווח קצר ובינוני עבור אנשים על הקשת הטרנסית מעל גיל 25.

המלצות הצוות ואופן יישומן:

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים פרסם מכרז להפעלת הלנת חירום לקשת הטרנסית מגיל 18 ומעלה (ללא מגבלת גיל עליון), וכן מכרז להפעלת 8 דירות מעבר ייעודיות.

15. הרחבת הקיפי הפעילות ותחומי האחריות של עו"ס להט"ב ברשויות מקומיות

מומלץ להרחיב את היוזמה שקיימת היום ב-25 רשויות מקומיות לרשויות נוספות, תוך הרחבת תחום העיסוק של עו"ס להט"ב גם עבור בוגרים מעל לגיל 25, ועיבוי מערך ההכשרה של העו"סים בנושא הקשת הטרנסית

המלצות הצוות ואופן יישומן:

- א. מומלץ להרחיב את היוזמה שקיימת היום ב-34 רשויות מקומיות לרשויות נוספות, לאחר שמשדר הרווחה הרחיב זה מכבר את תחום העיסוק של עו"ס להט"ב, ללא מגבלת גיל, ובתוך כך לעבות את מערך ההכשרה של העו"סים בנושא הקשת הטרנסית.
- ב. בהמשך לשיח המקצועי בנושא קטינים על הקשת הטרנסית, משרד הרווחה יבחן כלים למניעת הדרדרות קטינים טרנסים למצבי סיכון ודוחק.

16. גיבוש נהלים פנימיים לעבודה מיטיבה עם הקשת הטרנסית

על מנת להימנע ממצבים בהם עשוי להינתן יחס בלתי סובלני ופוגעני מהסביבה, יש לקדם נהלים שיבטיחו סיוע, הכלה, ומענים מיטיבים לאוכלוסייה הטרנסית שפונה לשירותי הרווחה השונים.

המלצות הצוות ואופן יישומן:

נוכח הרצון לגשר על הפער ולקדם יחס מכבד, אוהד וראוי כלפי אנשים על הקשת הטרנסית ובכך לסייע לאוכלוסייה זו לצאת ממעגל הקשיים בו היא נמצאת, מנהל תקון במשרד הרווחה פועל לגיבוש סדרת נהלים פנימיים שייעודו לגורמי הרווחה השונים, במטרה לקדם מתן יחס הולם ומכבד על ידי כלל גורמי רווחה לאוכלוסייה הטרנסית.

סיכום: עם הפנים קדימה

"יום יום הילדה שָׁבַד הוֹלֶכֶת
לְעוֹלָמָה. אֶתָּה מְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן
זָכָר וּמְתַלַּבֵּשׁ בְּבִגְדֵי בָחוּר
(ולא שוכח את הלך על קצות האצבעות)

אֶתָּה מְתַבַּגֵּר, וְהִיא נְהִיית
צְעִירָה יוֹתֵר מִיּוֹם לַיּוֹם, וְהַמְרָחֵק
בֵּינֵיכֶם הוּא גַם הַדְּיוּק בֵּינֵינוּ. אֲבָל אֲנִי
לא מוֹחֵק אוֹתָהּ

הִיא הִיָּתָה הַבַּת שְׁלִי אֲז
וְאֶתָּה הָבֵן שְׁלִי מֵאֲז
וּשְׁנֵיכֶם יָחַד –
אָדָם אֶחָד"

שירו של עדי וולפסון, מתוך הספר "בגוף ולא רק בו", שמתאר כיצד הכותב מלווה את בנו במסע חייו ובתהליך מורכב של התאמה מגדרית.⁶⁷

התחלנו את דו"ח הצוות בתיאור אבני דרך ונקודות ציון כואבות בסיפורה ההיסטורי של הקהילה הטרנסית בישראל. עדיין ארוכה היא הדרך, לפרקים קשה, לעיתים מרוצפת בכאב, בהפליה, בחוסר מודעות, באטימות, בקושי לכבד שונות ולהתמודד איתה. שנים רבות גם הממסד לא היה ער דיו למצוקות הקהילה, תוך שהוא מתייג את חבריה כחריגים שדורשים "טיפול" או "תיקון". בתהליך העבודה של הצוות הבינמשרדי ניסינו לבצע שיקוף של המצב הרווי קשיים, לעורר מודעות ואמפתיה, ולסרטט עתיד מבטיח יותר. עתיד שבו הממסד יהווה חלק ממהלך של תיקון שברים וריפוי פצעים, של הובלת תהליך של שינוי תודעתי בחברה, כך שזו תשכיל לאמץ אליה את המגוון האנושי של הזהויות ולא להוקיע ממנה את אלו שנחשבו לשונים בגלל זהותם המגדרית.

נקודת המוצא של הצוות הבינמשרדי היא שהטיפול המעמיק צריך להתחיל בשירותים הממשלתיים ובהנגשה שלהם לאוכלוסייה הטרנסית על כל קשת הזהויות, כך שאלה יקבלו הזדמנות שווה ואפשרות לחיות את חייהם בצורה מכבדת ובטוחה ככל הניתן.

אנו תקווה כי המלצות הצוות יקדמו שינויים חיוביים שיסייעו להקל על חייהם של אנשים על הקשת הטרנסית, אך עיקרם בהנעת תהליך ארוך טווח, שיכלול הטמעה של ההמלצות במשרדי ממשלה נוספים וגופים שלטוניים נוספים, וכן בהמשך בחינה של שיפור והתאמת השירותים בהיבטים נוספים גם בקרב המשרדים החברים בצוות. כדי להצליח במשימה זו נדרש קשב לצרכי האוכלוסייה כפי שהם עולים מהשטח, ולכן הצוות ממליץ להמשיך בדיאלוג שנוצר בין הגופים השלטוניים לארגוני החברה האזרחית שבאים מתוך הקהילה.

⁶⁷ עדי וולפסון "בגוף ולא רק בו" פרדס הוצאה לאור (2020)

המשך תהליך ההטמעה של המלצות הצוות ידרוש ליווי מצד כלל המשרדים. נציין כי בפניי הצוות הובאו עוד נושאים שטרם קיבלו מענה, הן במשרדים החברים בצוות והן במשרדי ממשלה נוספים, אליהם ידרש להמשיך ולתת את הדעת בתהליכי המשך. הלוואי שהמסר אותו הדו"ח מנסה לקדם בקבלה של אנשים על הקשת הטרנסית, מתוך תפיסה שמכבדת את זהותם ורואה בה זהות שרירה, קיימת ולגיטימית, ימשיך ויונחל בכל השירות הציבורי.

ברצוננו להביע את **תודתנו הכנה והערכתנו הרבה** לכל מי שלקחו חלק בעבודת הצוות ובגיבושו של דו"ח זה. בראש וראשונה **לשר המשפטים, חה"כ גדעון סער, לשר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, חה"כ מאיר כהן, לשר הבריאות, חה"כ ניצן הורוביץ**, על ייחוד תשומת הלב השלטונית בעת זו, צמצום בירוקרטיות וטיוב ממשקי העבודה הממשלתיים מול אוכלוסיות מוחלשות, הושטת היד לאוכלוסייה הטרנסית שחייה אינם פשוטים בלשון המעטה, העברת מסר חברתי, אנושי וחינוכי רב ערך, ועל ההזדמנות לתרום לתיקון חלק מהמהמורות העולם - שהיא מתנה בפני עצמה. תודתנו גם **לשר המשפטים לשעבר, מר אבי ניסנקורן, ושר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים לשעבר, מר איציק שמולי**, שהקימו את הצוות וניאותו להשקיע את משאבי המשרדים שהם עומדים בראשם כדי לקדם את הסוגיה החשובה, הבסיסית והאנושית הזו. תודה **ליועץ המשפטי לממשלה**, שפעל לקידום הנושא. תודה מעומק הלב **לחברי הצוות** שתרמו מזמנם לדיוני הצוות, יצקו מניסיונם הרב לתוכנו של הדו"ח וליוו את יצירתו מחזון ועד קו הגמר. נבקש להוסיף **תודה מיוחדת לארגוני הקהילה הטרנסית** שהיו שותפים לתהליך של הצוות, שפקחו את עיננו, הצביעו על כתמי עיוורון ממסדיים, שהקדישו מזמנם לשיח בנושא והעבירו התייחסויות מפורטות לכל נושא שנדרשו אליו. תודה מיוחדת שלוחה גם לצוות ייעוץ וחקיקה (משפט ציבורי-מנהלי) במשרד המשפטים, אשר ריכזו את פעילות הצוות, ותרמו תרומה ייחודית ליצירתו של דו"ח זה: **לעו"ד דפנה גוטליב ולמתמחה עודד רוניאן** על ניצוח, הובלה והנעה של תהליך העבודה, ותרגום חזון הצוות למסמך מקיף וסדור. תרומתם להבאת התוצר אל קו הסיום לא תסולא בפז.

אנו תקווה כי המלצות הצוות יאומצו במלואם, ובעזרתן נוכל לייצר הזדמנויות חדשות וחיוביות עבור אנשים על הקשת הטרנסית, ולהוביל להמשך עשייה לטיוב כלל השירותים הממשלתיים בהיבט זה. השאת תרומה להפיכת המרחב הממשלתי למרחב רגיש, סובלני וקשוב יותר לשונות, ומוביל תהליכים לשינוי חברתי – תהא שכרנו.

הדו"ח מועבר לאישור השרים על דעת היועץ המשפטי לממשלה. היועץ המשפטי לממשלה מוסר את תודתו והערכתו לכל העוסקים במלאכה.

בברכה,

דני חורין, עו"ד, יו"ר שותף לצוות
ממונה בכיר
(משפט ציבורי-מנהלי)
משרד המשפטים

דינה זילבר, יו"ר שותפה לצוות
המשנה לשעבר ליועץ המשפטי
לממשלה
(משפט ציבורי-מנהלי)

אבי מוטולה, יו"ר שותף לצוות
משנה למנכ"ל
משרד העבודה, הרווחה
והשירותים החברתיים

אורי שורץ, עו"ד
היועץ המשפטי
למשרד הבריאות

ד"ר שגית ארבל-אלון
רופא ראשית
מנהלת מערך שירותי הבריאות
משרד הרווחה
והשירותים החברתיים

שיר יוגב, עו"ד
לשכה משפטית
משרד הבריאות

עודד הרוניאן
ייעוץ וחקיקה
המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי
משרד המשפטים

דפנה גוטליב, עו"ד
ייעוץ וחקיקה
המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי
משרד המשפטים

נספחים

י ר ו ש ל י ם

כ"ד תשרי תשפ"א
12 אוקטובר 2020

מס' מכתב: 2020-4469
פנימי:ה.פ.

לכבוד

עו"ד דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי) – יו"ר משותף
מר אבי מוטולה, המשנה למנכ"ל משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים – יו"ר
משותף
גב' אלין אלול, סמנכ"לית בכירה וראש מינהל סיוע לבית משפט ותקון, משרד העבודה
הרווחה והשירותים החברתיים
ד"ר שגית ארבל-אלון, רופאה ראשית ומנהלת אגף מערך שירותי הבריאות, משרד העבודה
הרווחה והשירותים החברתיים
עו"ד אורי שוורץ, היועץ המשפטי משרד הבריאות
גב' איריס בן-יעקב, ממונה על חינוך למיניות ומניעת פגיעה, השירות הפסיכולוגי הייעוצי,
משרד החינוך
עו"ד בלה רדונסקי, ממונה (ייעוץ משפטי), משרד החינוך
עו"ד דפנה גוטליב, מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט ציבורי-מנהלי)

שלום רב,

הנדון: מינוי הצוות הבין-משרדי בנושא הקהילה הטרנסג'נדרית בישראל

הרינו ממנים אתכם לחברי צוות בין-משרדי בנושא הקהילה הטרנסג'נדרית בישראל.

הצוות יבחן את נקודות המפגש של אוכלוסיית הטרנסג'נדרים בישראל עם משרדי
הממשלה ויציע פתרונות ומענה הוליסטי למכלול בעיות היום-יום שחוה קהילת
הטרנסג'נדרים במכלול סוגיות החיים.

בראש הצוות יכהנו במשותף עו"ד דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט
ציבורי-מנהלי), ומר אבי מוטולה, המשנה למנכ"ל משרד העבודה הרווחה והשירותים
החברתיים.

עו"ד דפנה גוטליב, מהמחלקה למשפט ציבורי-מנהלי בייעוץ וחקיקה תרכז את עבודת הצוות.

מסקנות הצוות יוגשו לשר המשפטים ולשר העבודה הרווחה והשירותים החברתיים בתוך ארבעה חודשים.

אנו מודים לכם על נכונותכם לתרום מזמנכם, ומאחלים לכם הצלחה.

בברכה,

איציק שמולי
שר העבודה הרווחה
והשירותים החברתיים

אבי ניסנקורן
שר המשפטים

מדינת ישראל¹

משרד המשפטים

ייעוץ וחקיקה (משפט ציבורי-מינהלי)

ירושלים: ט"ז בתמוז, התשע"ז
10 ביולי, 2017
תיקנו: 803-04-2014-001716
סימוכין: 803-99-2017-041732

לכבוד

פרופ' אייל גרוס, אוניברסיטת תל אביב
עו"ד הישאם שבאיטה, הקליניקה לזכויות אדם, אוניברסיטת תל אביב
גב' נורה גרינברג, יועצת מגדרית
גב' נינה הלוי, פרויקט גילה
עו"ד עידו קטרי, יועץ משפטי, פרויקט גילה
מר אוהד חיזקי, מנכ"ל האגודה למען הלהט"ב
מר אלישע אלכסנדר, מנכ"ל ארגון "מעברים"
מר גי'י האריס, ארגון "מעברים"
מר ליאור יוחאי, הקליניקה לזכויות אדם, אוניברסיטת תל אביב

שלום רב,

הנדון: סיכום דיון בנושא שינוי פרט רישום מין בתעודת הזהות

ביום 5.2.17 פנו נציגי האגודה למען הלהט"ב, נציגי "פרויקט גילה להעצמה טרנסית" ונציגי ארגון "מעברים" למשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מינהלי), הגב' דינה זילבר, במכתב בו הצביעו על קשיים משפטיים הקיימים הן ביחס להליך שינוי פרט המין בתעודת הזהות והן ביחס לדרכי העבודה והרכב הוועדות המקצועיות העוסקות בשינוי מין במשרד הבריאות.¹

נוכח הפנייה האמורה, ביום 18.5.2017 התקיים דיון בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מינהלי), הגב' דינה זילבר, בהשתתפות נציגי הארגונים הפונים והגורמים הרלוונטיים במשרד המשפטים, במטרה לדון בקשיים המשפטיים שהוצפו בפניית הארגונים. זאת, כבסיס לדיון פנים ממשלתי עתידי שמטרתו לגבש עמדה ממשלתית סדורה באשר לקשיים המשפטיים שעולים בסוגיות שהוצפו.

א. תקציר הפרקים הקודמים:

1. שינוי פרט רישום המין במרשם האוכלוסין מוסדר בסעיף 19 לחוק מרשם האוכלוסין, תשכ"ה-1965 (להלן: **חוק המרשם**). לפי סעיף זה, שינוי פרט המין מחייב הצגת "תעודה ציבורית המעידה על השינוי". לפי ס' 3 לחוק המרשם, פרט המין המצוין במרשם מהווה ראיה לכאורה לנכונות תוכנו.

2. נוהל 2.6.0001 בנושא "שינוי פרט רישום מין" של רשות האוכלוסין וההגירה (להלן: **נוהל משרד הפנים** או **הנוהל**) מגדיר מהן התעודות הציבוריות הנדרשות לשם שינוי פרט המין במרשם. במסגרת זו נקבע, כי יוכרו התעודות הבאות:

¹ הוועדה המקצועית לניתוחים לשינוי מין, אשר פועלת בהתאם לחוזר מינהל הרפואה מס' 16/2014 והוועדה לבחינת מתן אישור על שינוי מין ללא ניתוח הפועלת בהתאם לחוזר מינהל רפואה מס' 17/2015.

- א. אישור הוועדה הציבורית לבדיקת התאמה לביצוע ניתוחים לשינוי מין של משרד הבריאות אשר פועלת בהתאם לחוזר מינהל הרפואה מס' 16/2014 (להלן: **הוועדה לניתוחים**), בצירוף אישור רפואי המעיד על ביצוע ניתוח לשינוי מין ותעודה של הרופא המטפל בארץ כי הליך שינוי המין הסתיים (ס' 1.2.1 לנוהל);
- ב. אישור רפואי המעיד על ביצוע ניתוח לשינוי מין בחו"ל ואישור על-ידי הרופא המטפל בארץ כי הליך שינוי המין הסתיים (סעיף 1.2.2 לנוהל);
- ג. תעודה המעידה על שינוי המין מטעם הוועדה לבחינת מתן אישור על שינוי מין ללא ניתוח של משרד הבריאות, הפועלת בהתאם לחוזר מינהל רפואה מס' 17/2015 בדבר "הוועדה לבחינת מתן אישור על שינוי מין ללא ניתוח" (להלן: **הוועדה לשינוי מין ללא ניתוח**) (סעיף 1.2.3 לנוהל).
3. עד לדיונים בעתירה בבג"ץ 6035/14 **לירן-שקד נ' משרד הפנים**, שינוי פרט המין במרשם התאפשר רק על יסוד תעודה ציבורית המעידה על קיומו של ניתוח. על כן, במסגרת הדיונים לגיבוש עמדת המדינה בבג"ץ זה ולאחר סדרת ישיבות על הסוגיה, הנחתה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי), הגב' דינה זילבר, את משרד הבריאות ומשרד הפנים, לבצע שינוי בנהליהם באופן שיאפשר את שינוי פרט המין במרשם לא רק על יסוד תעודה ציבורית המעידה על קיומו של ניתוח, כי אם גם על יסוד תעודה ציבורית המכירה בשינוי מין שחל במבקש מבלי שעבר ניתוח.
4. נוכח האמור, גובש מתווה לפיו הקים משרד הבריאות ועדה מקצועית לבחינת מתן אישור על שינוי מין ללא ניתוח. הוועדה הוסמכה לאשר את דבר שינוי מינו של אדם שלא עבר ניתוח להתאמה מגדרית, לפי שיקול דעתה והתבחינים שיקבעו על ידה, בהתקיים התנאים המצדיקים זאת מבחינה מקצועית. בהתאם, תוקן נוהל משרד הפנים והוסף סעיף 1.2.3 האמור לנוהל, המכיר באישור הוועדה כתעודה ציבורית מספיקה לשם שינוי פרט המין במרשם.
5. בנוסף, בשנה החולפת הגיעו למשרדנו פניות שונות באשר לקבוצת הטרנסג'נדרים Female to Male בהן הובהר כי ניתוח בפלג הגוף התחתון עבור קבוצה זו הוא ניתוח מורכב הכרוך בסיכונים בריאותיים ולא קיימים מנתחים בארץ שיכולים לבצעו. לכן, נטען כי מעטים הטרנסג'נדרים Female to Male העוברים ניתוח בפלג הגוף התחתון ומשכך עמידה בדרישת הנוהל לפיה תיקון פרט המין יתאפשר רק לאחר "סיום" הליך שינוי המין אינה ברת ביצוע בקרב קבוצה זו.
6. ביום 9.8.16 התקיימה ישיבה בנושא בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי – מנהלי), הגב' דינה זילבר ובהשתתפות נציגי משרד הבריאות, רשות האוכלוסין, מחלקת הבג"צים ומחלקת ייעוץ וחקיקה. בישיבה סוכם כי משרד הבריאות יכין טופס גנרי לשינוי מין שעליו יחתמו טרנסג'נדרים Female to Male את רופאיהם כאשר הם עוברים ניתוח עליון לשינוי מין. כמו כן, הוסכם כי הטופס לא יכלול את הדרישה ל"סיום הליך שינוי המין" אלא יקבע כי "המנותח עבר הליך לשינוי מין והרי הוא זכר/נקבה". בהתאם, הוסכם כי טופס זה בצירוף אישור על קיום הניתוח העליון יספק את פקידי רשות האוכלוסין לצורך שינוי פרט המין במרשם במקרים אלה. ביום 29.1.16 אף פורסם באתר האינטרנט של משרד הבריאות נוסח אישור רופא כאמור לאחר שנוסחו תואם בין נציגי רשות האוכלוסין ומשרד הבריאות.
7. תמורה נוספת שחלה בשבועות האחרונים התגבשה במסגרת הדיונים בעתירה בעניין בג"ץ 8391/16 **יונתן מרום נ' שר הפנים** בה נתקפה ההחלטה לשנות את פרט מינו של העותר מ"זכר" ל"נקבה" בעקבות לידת בנו. לאחר

בחינת הסוגיה על היבטיה השונים ושקילת עמדותיהם של כלל גורמי המדינה הנוגעים בדבר, הבהיר היועץ המשפטי לממשלה כי הוא ער לפגיעה הנובעת משינוי רישום מינו של אדם במרשם האוכלוסין באופן הנוגד את תפישת זהותו המגדרית. אשר על כן, הוחלט כי בטרם אירוע הלידה או בסמוך לאחריו יהא על טרנסג'נדרים, הרשומים כזכרים במרשם האוכלוסין, לפנות לוועדה לשינוי מין ללא ניתוח, אשר תבחן האם – בעקבות ההיריון – חל שינוי מגדרי. הוועדה תמסור את מסקנתה המקצועית במסמך אשר יהווה תעודה ציבורית; והרישום במרשם האוכלוסין ישקף מסקנה זו. לפיכך, ככל שהוועדה תגיע למסקנה כי אדם אשר עובר תהליך של הריון לא עבר שינוי מגדרי, בהתאם לכלל הפרמטרים המקצועיים הנוגעים לעניין, והיא תעביר לפקיד הרישום את מסקנתה, פקיד הרישום יפעל להבטיח כי פרט המין של אותו אדם ישקף זאת, קרי פרט המין לא ישתנה. כלומר – ככל שתינתן תעודה ציבורית כאמור – ההיריון, הלידה או הודעת הלידה (בה מופיע הפרט "אם") לא יובילו לרישום של אדם כ-"נקבה" במרשם האוכלוסין. כמו כן, הכרעה מקצועית אחת של הוועדה תהא תקפה גם ביחס לאירועי לידה נוספים, ככל שיהיו, לאותו טרנסג'נדר בעתיד. כלומר, לא יהיה עוד צורך לשוב ולפנות לוועדה ביחס להריונות עתידיים ופרט המין יוותר ללא שינוי.

ב. עיקרי הדיון:

8. נציגי הארגונים הציגו את עמדתם ביחס לעצם קיומו של פרט רישום מין במסמכי הזיהוי, ביחס למנגנונים הקיימים כיום לשינוי פריט המין וביחס לפגמים הקיימים בהם על אופן יישומם הלקוי; הכל כפי שיפורט להלן.

9. בתחילת הדברים הציגו נציגי הארגונים נתונים ממחקרים² שנערכו בעולם אודות הקשר הקיים בין כשלים בהסדרת הגישה למסמכי זיהוי ההולמים את זהותם המגדרית של טרנסג'נדרים, לבין השיעור הגבוה של הניסיונות האובדניים בקרב הקהילה הטרנסג'נדרית, החשיפה הגבוהה לגילויי אלימות והטרדה,³ אחוזי האבטלה הגבוהים וחוסר הביטחון התעסוקתי הנרחב.⁴ עוד נטען כי מהמחקרים האמורים עולה כי הנגשת ההליכים להשגת אמצעי זיהוי ראויים, מביאים לצמצום דרסטי של תופעות קשות אלה מן הטעם שהם אינם חושפים את הטרנסג'נדר ככזה ובכך מונעים סיכונים הנובעים מחשיפה זו.

א. שינוי פריט המין על דרך הצהרה

10. עמדת נציגי הארגונים היא כי ככל שמשאירים את פרט המין כאחד מן הפרטים הרישומיים המחייבים, הדבר צריך להיקבע על בסיס הצהרה של מבקש השינוי למול נוטריון המוודא את כנות הצהרה. דרישה כאמור אף עומדת לטענתם בדרישות סעיף 29 לפקודת הראיות, תשל"א – 1971. זאת, להבדיל מהדרישות הקיימות כיום, לפיהן נדרשת בדיקה של אמיתות הצהרה באמצעות פיקוח משמעותי של המדינה על עצם הנפקת התעודה הציבורית הנדרשת בכל אחד מהמסלולים הקיימים. בבסיס עמדה זו עומד הרציונל כי תהליך ארוך וקשה כפי שנדרשים טרנסג'נדרים לעבור כיום כדי לשנות את פרט המין, הדורש מהם לחזור ולהוכיח את זהותם המגדרית במשך תקופת זמן ארוכה, פוגע בזכותם כי במרחב הציבורי יינתן לזהותם המגדרית ביטוי פומבי שיביא להלימה עם תחושותיהם והמראה החיצוני שלהם.

² <http://transpulseproject.ca/wp-content/uploads/2015/06/Trans-PULSE-Statistics-Relevant-for-Human-Rights-Policy-June-2015.pdf>

³ Jaime M Grant et al, *Injustice at every turn: A report of the National Transgender Discrimination Survey* (National Center for Transgender Equality, 2011).

⁴ סקר נציבות שוויון ההזדמנויות בתעסוקה, 2014

11. באשר לחשש שהובע בעבר, לפיו שינוי פריט המין במסמכי הזיהוי הנערך על בסיס הצהרה בפני נוטריון ותו לא, יביא לשימוש לרעה בזכויות ולחוסר יציבות במרשם, נטען כי הניסיון שנצבר במדינות אשר אימצו מודל כאמור מלמד כי אין כל בסיס לחשדות אלה. כך למשל, צויין כי בארגנטינה בה קיים מודל דומה, דווח במלוא שנה לתחילת יישום המודל, כי לא היה ולו מקרה אחד של שימוש לרעה בזכות.

ב. הבעיות המשפטיות הקיימות בנהלים הקיימים וביישומם

במסגרת הדיון הציגו נציגי הארגונים את הקשיים הקיימים בכל אחד מהמסלולים הקיימים בנוהל משרד הפנים דרכו ניתן לשנות את פרט המין במרשם:

12. הוועדה לניתוחים:

12.1 דווח על משך המתנה ארוך במיוחד, שכן הגם שהליך האישור אורך 12 חודשים, ההמתנה לניתוח דורשת המתנה נוספת של 12 עד 24 חודשים לערך. נוסף על כך, צוין כי הוועדה אינה משתמשת כלל בסמכות הקנויה לה על-פי ס' 4.2.4 לחוזר מינהל הרפואה מס' 16/2014, לקצר את תקופת הזמן האמורה על-פי שיקול דעתה.

12.2 דווח על מקרים בהם דרשה הוועדה כי בהליך הניתוחי יוסרו הרחם והשחלות, דרישה פוגענית ובלתי מידתית הפוגעת בזכות לשלמות הגוף, לאוטונומיה ולהורות.

12.3 נטען על ידי נציגי הארגונים, כי משרד הבריאות שינה את נהליו כך שמעתה רק מי שמעוניין לעבור ניתוח באברי המין יוכל לגשת לוועדה. משמעות הדבר היא כי טרנסגינדרים המעוניינים לעבור ניתוח עליון, ניתוח נישוי פנים (מגוון ניתוחים המיועדים לטרנסגינדריות המעוניינות בעידון תווי הפנים והתאמתם למגדר הנשי) או ניתוחים אחרים אינם זכאים לגשת לוועדה, אלא אם הם מצהירים על מחויבותם לעבור ניתוח באברי המין. דרישה זו, כך נטען, מביאה למצוקה גדולה שכן ניתוחים באיברי המין אינם ניתוחים שמרבית הטרנסגינדרים מעוניינים או יכולים אפילו לעבור ותוצאתם המיידית היא עיקור.

13. שינוי פרט המין בעקבות ניתוח שנערך באופן פרטי:

13.1 כמפורט, סעיף 1.2.2 לנוהל משרד הפנים קובע כי ניתן לשנות את פרט המין במרשם למי שעבר ניתוח לשינוי מין בחו"ל, ככל שיוצג אישור רפואי המעיד על ביצוע ניתוח לשינוי מין בחו"ל ואישור על-ידי הרופא המטפל בארץ. משמעות הדברים היא שניתן לשנות את פרט המין במרשם בדרך זו (שאינה מצריכה את קבלת אישור הוועדה לניתוחים) רק מקום בו המבקש עבר ניתוח פרטי בחו"ל. הווה אומר, טרנסגינדר אשר עבר ניתוח פרטי בארץ חייב לקבל את אישור אחת מוועדות משרד הבריאות (חרף העובדה שהוא אינו מנותח תוך היעזרות בהן) כדי לשנות את מינו במרשם. דרישה זו מקשה על המבקשים בעיקר נוכח פרקי הזמן הארוכים הנדרשים לשם קביעת תור לוועדות.

13.2 עוד נטען, כי גם ביחס לטרנסגינדרים Female to Male אשר עוברים ניתוח עליון באופן פרטי לא ניתנת האפשרות לשנות את פרט מינם במרשם על בסיס הצגת הטופס שפורסם באתר האינטרנט של משרד הבריאות (ראו סעיף 6). למעשה, נטען כי בחיי היום יום טופס זה אינו מכובד על-ידי לשכות האוכלוסין ולא ניתן באמצעותו לשנות את פרט המין.

13.3 נוסף על כך נטען, כי על מנת לשנות את פרט המין במרשם על בסיס ניתוח, רשות האוכלוסין דורשת לרוב קבלת הוכחה על ניתוח באברי המין. זאת, בעוד שהגישה בעולם התקדמה ומכירה במגוון רחב של ניתוחים

ככאלה המביאים להתאמה מגדרית ומתבטאים באופן תכוף יותר דווקא בסממנים חיצוניים הנראים לסביבה (למשל, ניתוח עליון וניתוח לנישוי פנים [FFFS]). משכך, במקרים אלה אי הכרה במי שעבר ניתוחים מסוג זה ככזה ששינה את מינו לצורך המרשם פוגעת באופן אנוש בפרטיותו, שכן היא יוצרת מציאות יום יומית של אי-הלימה בין הזהות המגדרית, המראה החיצוני וההתנהגות כלפי חוץ, לבין הפרט הרישום המופיע בתעודת הזהות ובכך חושפת כלפי כל את עובדת היותו של האדם טרנסגינדר, בכל פעם שהוא נדרש להציג מסמך מזהה.

13.4 ברובד הבירוקרטי – לא ברור מהם המסמכים הנדרשים לשם שינוי פרט המין אצל מבקש שעבר ניתוח באופן פרטי. זאת, שכן בקשות של טרנסגינדרים העומדים לכאורה בדרישות הסעיף והגישו את הטפסים הנדרשים בהתאם לפורמט שפורסם באתר משרד הבריאות נדחו פעם אחר פעם.

14. הוועדה לשינוי מין ללא ניתוח:

14.1 נטען כי הקמת הוועדה, על אף היותה צעד מבורך, לא הביאה בפועל לשיפור ממשי באפשרויות שינוי פרט המין במרשם עבור טרנסגינדרים. זאת, בשים לב לכך שעמידה בדרישות הסף לשם קבלת התעודה הציבורית מהוועדה כרוכה בהליכים בירוקרטיים סבוכים וארוכים והנגישות אליה מוגבלת ביותר (נטען, כי מאז הקמתה היא לא התכנסה ולו פעם אחת).

14.2 באשר לסמכויות הוועדה – ראשית, נטען כי סעיף 4 לחוזר מינהל הרפואה מספר 17/2015, מסמיך את הוועדה לבחון את הצורך בסוגיית נטילת ההורמונים. מתן סמכות לוועדה לשקול את הצורך בנטילת ההורמונים עומדת בניגוד לרציונל שעמד בבסיס הקמת הוועדה והוא שזהות מגדרית אינה נמדדת על-ידי שינויים פיזיולוגיים כאלה או אחרים; שנית, בכדי לקיים הליך מול הוועדה, על המבקש לתת הסמכתו לכך שהוועדה תפנה לכל אדם בשאלות אודות זהותו המגדרית (ראו סעיף 6 לחוזר מינהל הרפואה מס' 17/2015). נטען, כי מדובר בפגיעה קשה בפרטיות המבקש ולכן יש להגביל פניות אלו לאנשים אליהם מפנה המבקש.

14.3 באשר להרכב הוועדה נטען כי היא מאוישת ברובה על-ידי רופאים מתחומי מומחיות שונים ולכן אינה מספקת מענה הולם להכרה בזהות המגדרית שאינה נמדדת כאמור רק במדדים פיזיולוגיים. זאת ועוד, נטען כי בניגוד לוועדה לניתוחים ועדה זו אינה כוללת בין חבריה נציג ציבור.

נוסף על אלו, משך הזמן הנדרש לשם קבלת תעודה ציבורית לשינוי פרט המין דרך ועדה זו, עומד על 24 חודשים (ראו סעיף 3.2 לחוזר מינהל הרפואה מספר 17/2015). מדובר בפרק זמן ארוך במיוחד במהלכו ממשיך הטרנסגינדר להיות חשוף לסיכונים ולקשיים הנובעים מחוסר ההלימה כמפורט לעיל. הדבר מתעצם ביתר שאת נוכח העובדה כי הוועדה לניתוחים, אשר בסמכותה לאשר ולממן ניתוח משמעותי ובלתי הפיך, דורשת מעקב אחר הטרנסגינדר פרק זמן של 12 חודשים בלבד.

14.4 ברובד הבירוקרטי – נטען כי במעבר בין המסלולים השונים לא מכירים בפועל במשך הופעת המבקש בפני הוועדה האחת לצורך הוכחת עברו המגדרי של המבקש בפני הוועדה האחרת. כך, מעקב שהתבצע בוועדת הניתוחים לא נחשב לצורך חישוב תקופת המעקב הנדרשת בוועדה לשינוי מין ללא ניתוח, אף ששתי הוועדות חוסות תחת משרד הבריאות.

14.5 נוסף על כל אלו, צוין כי הנהלים אינם מספקים מענה לקטינים (ראו סעיף 3.1 לחוזר מינהל הרפואה מס' 17/2015 וכן סעיף 4.2.1 לחוזר מינהל הרפואה מס' 16/2014). בהקשר זה, נטען כי מחקרים גילו שזהות טרנסג'נדרים קטינים היא רציפה ונמשכת לגילאי הבגרות. הודגש כי מדובר באוכלוסייה בעלת רגישות יתרה אשר אי ההכרה בזהותם מעמידה אותם בסיכון מוגבר.

ג. הצעות נציגי הארגונים לשיפור הנהלים הקיימים במסגרת המשפטית הקיימת

15. כפי שפורט לעיל, עמדת נציגי הארגונים היא כי "דרך המלך" לטיפול בסוגיית שינוי פרט המין במרשם היא באמצעות מנגנון המבוסס על הצהרת המבקש על היותו טרנסג'נדר המגובה באמצעות חתימת נוטריון. יחד עם זאת, ככל שמדיניות זו אינה אפשרית במצב המשפטי הקיים, נטען כי יש מקום לערוך שינוי משמעותי בסדרי עבודת הוועדה ללא ניתוח. כך, מוצע כי הוועדה תאפשר הליך אישור מקוצר, אשר יתבסס על הצגת ראיות מנהליות שיציג המבקש על השינוי שחל בו ועל היותו טרנסג'נדר. על בסיס ראיות מנהליות אלה, תוצא תעודה ציבורית "המעידה על השינוי" אשר תשמש את המבקש לשם שינוי פריט מינו במרשם. ראיות מנהליות יהיו למשל: תצהירים של מכרים אודות מגדרו, תמונות של המבקש מתקופות שונות, מסמכים המעידים על שינוי שם, אישורים רפואיים מרופא מטפל על קיום הליכים רפואיים שונים וכיוצא באלה מסמכים.

16. כמו כן, מוצע כי תהיה הפרדה ברורה בין שתי הוועדות, כך שהוועדה ללא ניתוח תעסוק בהליך שינוי פריט המין במרשם לפי המתווה המוצע, בעוד שוועדת הניתוחים תתמקד בהליכים הניתוחיים בלבד ובאישור מימונם בידי המדינה.

17. במקביל לכך, עומדים נציגי הארגונים על הצורך להרחיב את מנעד הניתוחים על בסיסם ניתן לשנות את פרט המין במרשם. נטען, כי מלבד ניתוחים באיברי המין יש להכיר גם בניתוחים המשפיעים על חזותו של הטרנסג'נדר כדוגמת ניתוח עליון, ניתוח לנישוי פנים (FFS), ניתוח במיתרי הקול ובגרוגרת כתנאי לשינוי פרט המין במרשם. ניתוחים אלה, לא זו בלבד שהם השכיחים ביותר בקרב טרנסג'נדרים, אלא הם משנים מבחינה חיצונית את המראה כך שדווקא הם האינדיקטור הברור והשכיח יותר להכרה בשינוי המין ולהסרת חוסר הלימה בין הנראות החברתית שלהם לבין המרשם. משכך, במקרים אלה הימנעות משינוי פרט המין פוגעת בפרטיותו של הטרנסג'נדר, שכן היא יוצרת מציאות יום יומית של אי הלימה בין המראה החיצוני לבין פרט המין המופיע בתעודת הזהות. בכך, נחשפת כלפי כל עובדת היותו של האדם טרנסג'נדר בכל פעם שהוא נדרש להציג מסמך מזהה.

18. לבסוף צוין, כי ראוי שגם השפה בה משתמשים לצורך עיצוב הנהלים תותאם לסטנדרט המקובל בעולם – כך, במקום התייחסות להליכים הרפואיים כהליכים "שינוי מין" יש להתייחס אליהם כהליכים "להתאמה מגדרית".

ג. סיכום המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי), הגב' דינה זילבר:

19. נבקש להודות לכלל הנציגים על שהגיעו ופרסו בפנינו, דרך ניסיונם המקצועי והאישי, את שלל הקשיים הקיימים לגישתם בנהלים הקיימים, כמו גם את החזון אותו ברצונם לקדם בנושא הנדון.

20. בפגישה הוצפו בעיות עמוקות ומשמעותיות המגיעות, במקרים מסוימים, כדי פגיעה בזכויות הפרט של הטרנסג'נדרים. זכותו של אדם כי גם במרחב הציבורי ובאינטראקציה האנושית היומיומית שלו תינתן לזהותו

המגדרית ביטוי פומבי רישומי, זאת כדי לייצר הלימה בין הזהות המגדרית של האדם, המראה החיצוני והתנהגותו כלפי חוץ, לבין פריט הרישום המופיע בתעודת הזהות. בהתאם, בשנים האחרונות מתרחבת בפסיקה הישראלית מגמה של הכרה בזכויות טרנסג'נדרים בהקשרים שונים.⁵ בהקשר זה, אף יפים דבריו של כב' השופט ג'ובראן בעניין ע"פ 5833/12 פלונית נ' מדינת ישראל, שם קבע בהערת אגב, כי "עצם אי ההכרה בזהות המגדרית של הפרט, כפי שהוא רואה אותה, היא פגיעה בזכות לשיוויון".⁶

21. נוכח האמור, הנושאים שנדונו בישיבה, כפי שבאו לכדי ביטוי בסיכום הדיון שלעיל, יועלו לדיון במסגרת פנים ממשלתית בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי – מנהלי) ובהשתתפות נציגי משרד הבריאות, משרד הפנים ונציגים רלוונטיים נוספים ממחלקת ייעוץ וחקיקה במשרד המשפטים. זאת, במטרה לבחון פתרונות משפטיים אפשריים לקשיים ולטענות שהוצפו במסגרת הדיון הקיים.

בברכה,
דינה זילבר
המשנה ליועץ המשפטי לממשלה
(משפט ציבורי – מנהלי)

העתק:

מר רז נזרי, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי – חוקתי)
גב' הילה טנא – גלעד, מחלקת ייעוץ וחקיקה (בין-לאומי)
גב' איה דביר, מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט ציבורי-חוקתי)
גב' ליאת בן מאיר שלום, מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט ציבורי-חוקתי)
מר יונתן ברמן, מחלקת הבג"צים, פרקליטות המדינה
גב' דפנה גוטליב, מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט ציבורי-מנהלי)
גב' שחר ישראל (מתמחה), מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט ציבורי-מנהלי)

⁵ ראו ע"פ 5833/12 פלונית נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 12.9.2013); סע (ת"א) 791-06-13 משל נ' המרכז לטכנולוגיה חינוכית (חל"צ) נ' משל (פורסם בנבו, 2.6.2015); ע"ע 23372-06-14 המרכז הטכנולוגי חינוכית (חל"צ) נ' משל (פורסם בנבו, 2.6.15).

⁶ ע"פ 5833/12 פלונית נ' מדינת ישראל פס" 5 לפס"ד השופט ג'ובראן (פורסם בנבו, 12.9.2013).

מדינת ישראל

משרד המשפטים

ייעוץ וחקיקה

המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי

ירושלים: י"ג תשרי תשפ"א

1 אוקטובר 2020

סימוכין: 803-99-2020-064809

הנדון: יום היכרות וחיפה של יחידות משרד המשפטים לקהילה הטרנסית

נערך בתאריך 23.8.2020, באמצעות פלטפורמת ה-ZOOM.

משתתפים:

משרד המשפטים

גב' סיגל יעקבי, מ"מ מנכ"לית משרד המשפטים
גב' דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי)
גב' דינה דומיניץ, מנהלת היחידה לתיאום המאבק בסחר בבני אדם
גב' אביטל בגין, ממונה ארצית על תחום המדיניות הציבורית, הסיוע המשפטי
מר אווקה זנה, ראש היחידה הממשלתית לתיאום המאבק בגזענות
גב' חגית לרנאו, סגנית הסניגור הציבורי הארצי, הסנגוריה הציבורית
מר טל שחר לוצאטו, מנהל תחום הסברה, נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות
גב' בת חן חדד, מחלקת חנינות
גב' מיכל גולד, ייעוץ וחקיקה (פלילי)
גב' הילה טנא גלעד, ייעוץ וחקיקה (משפט בינלאומי)
גב' שחר ישראל, ייעוץ וחקיקה (ציבורי-מנהלי)
גב' גילי ברטורא, מתמחה, ייעוץ וחקיקה (ציבורי-מנהלי)

ארגוני הקהילה הטרנסית

גב' אלה אמסט, מנכ"לית שותפה בארגון "מעברים"
מר אלישע אלכסנדר, מנכ"ל שותף בארגון "מעברים"
גב' לילה אתר, ארגון "מעברים"
מר אור קשת, מנהל קשרי ממשל של קואליציית ארגוני הקהילה הגאה
גב' לינור אברג'ל, ראשת "טרנסיות ישראל"
מר עידו קטרי, ארגון "פרויקט גילה להעצמה טרנסית"
גב' שרית בן שימול, קבוצת "ברית הלביות"
מר חגי קלעי, משרד קלעי רוזן ושות'
גב' רעות כהן, הקליניקה למימוש זכויות אדם בהליך אזרחי, אוניברסיטת חיפה

א. רקע

1. מזה מספר שנים המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי – מנהלי), הגב' דינה זילבר ונציגי מחלקתה, מובילים ומרכזים במשרד המשפטים את הטיפול בסוגיות הנוגעות לזכויות א.נשים על הקשת הטורנסית בכלל ולשינוי פרט המין של א.נשים טרנס במרשם האוכלוסין בפרט. העבודה המשותפת חשפה בפנינו את האתגרים והקשיים המשפטיים איתם הקהילה הטורנסית מתמודדת, והובילה לפיתוח קשר שוטף עם נציגי הקהילה ועם נציגים רלוונטיים במשרדי הממשלה השונים אשר עוסקים בתחומים להם נגיעה לנושא.
2. מתוך רצון לחשוף גורמים נוספים במשרד המשפטים למאפייני הקהילה הטורנסית ולאתגרים הייחודיים העומדים בפני חברה, ובמטרה להעמיק ולחזק את הדיאלוג עם נציגי ארגוני הקהילה סביב הקשיים המשפטיים איתם הם מתמודדים, נערך יום העיון שבנדון. יום העיון הוא תוצר של עבודה משותפת של גורמים רבים במשרד המשפטים, וראויה לברכה מיוחדת הגב' לילה אתר, יזמת הפרויקט "משפטנס – מענה משפטי לטרנסים", יחד עם "פרויקט גילה" וארגון "מעברים", שסייעה במחשבה על היום. יום העיון הינו חלק מסדרה של צעדים שמקדם משרד המשפטים במטרה להקל על חייהם של א.נשים רבים על הקשת הטורנסית, לסלק מכשלות מיותרות מדרכם ובתוך כך לסייע בשמירה על זכויותיהם.

ב. עיקרי הדיון:

3. תחילה הוצגו יחידות משרד המשפטים הרלוונטיות לממשק שבין האוכלוסייה הטורנסית למגנוני המדינה ואשר יכולות לסייע בקידום הזכויות ורווחת החיים לאוכלוסייה זו.
4. לאחר מכן, הציגו נציגי הארגונים את עמדתם ביחס לסוגיות שונות הנוגעות למפגשים של א.נשים על הקשת הטורנסית עם שירותים הניתנים על ידי המדינה, לרבות בכל הנוגע לפגמים הקיימים במגוון המערכות המדינתיות בממשק עם אוכלוסייה זו, חוסר הרגישות לצרכי האוכלוסייה, הקשיים בשינוי פריט המין במרשם האוכלוסין ועוד. הכל כפי שיפורט להלן.

מושב ראשון – הצגת יחידות משרד המשפטים

5. במסגרת המושב הוצגו מספר יחידות ושירותים מטעם משרד המשפטים, שעשויים להיות רלוונטיים לקהילה הטורנסית:
 - א. היחידה לתיאום המאבק בסחר בבני אדם – בנוסף לתפקידיה המסורתיים בכל הנוגע לנפגעי סחר בבני אדם ולמאבק בתופעה, היחידה מטפלת בשנים האחרונות בכל הסוגיות הנוגעות לזנות. כחלק מכניסתו הצפויה לתוקף של חוק איסור צריכת זנות, בחודש יולי 2020, מקדמת הכשרות ומענים לשילוב בתעסוקה, וכן מענים בתחומי הרווחה והבריאות עבור אוכלוסיות בזנות, בנוסף לאחריות על ההליך החליפי במסגרת החוק המאפשר לצרכני זנות לעבור הליך חינוכי-שיקומי חלף קנס מינהלי. היחידה פועלת כדי שאותם מענים יהיו מותאמים ככל הניתן לצרכי הקהילה הטורנסית, ולוודא שהמפגש בין גורמי הסיוע וכן גורמי האכיפה עם האוכלוסייה בהקשרים אלה, תיעשה במלוא הרגישות והמודעות לצורך בהתאמות הנדרשות. במסגרת זו הובילה ליצירת התקשרות ייעודית נפרדת לסיוע למי מהקהילה הטורנסית במעגל הזנות המעוניינים בליווי פיסכו-סוציאלי, בריאותי, וכן בהכשרות תעסוקתיות והשמה.
 - ב. הסיוע המשפטי – היחידה מעניקה סיוע משפטי בכל תחומי המשפט האזרחי, לרוב על בסיס מבחן זכאות כלכלית. סיוע משפטי בעניין הפרה של חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, תשס"א-2000, ניתן ללא תנאי עמידה במבחן כלכלי. פניות בעניין חוק שוויון ההזדמנויות בעבודה, תשמ"ח-1988, וחוק איסור לשון הרע, תשכ"ה-1965, עדיין מותנות בעמידה במבחן

זכאות כלכלי. היחידה הציעה לנציגי הקהילה לבחון יחדיו כיצד לשפר את תהליכי מתן השירות לקהילה הטרנסית.

ג. הסנגוריה הציבורית – היחידה מקיימת קשר עם נציגי הקהילה, והיא נכונה לסייע להם מתוך הכרה במצוקות הקיימות ובהעדר רשתות תמיכה בחלק מן המקרים.

ד. נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות – באמצעות מוקד לפניות הציבור הנציבות מסייעת בגישור על עמדות שליליות כלפיי אנשים עם מוגבלות. הפניות לא דורשות הכרה פורמאלית כאדם עם מוגבלות (למשל באמצעות הביטוח הלאומי), וגם במצב בו האדם מרגיש שהסביבה רואה אותו כבעל מוגבלות ומפלה אותו ו/או פוגעת בו בשל כך, יש מקום לערב את המחלקה לצורך קבלת סיוע. הסיוע יכול להיות הסברתי או משפטי. לכן, על אף שזהות של אדם כטרנס אינה מגבלה, ואף לא נכון יהיה לראות אותה ככזאת, במקרים בהם אדם מופלה על רקע השונות שלו, וזו נתפסת כמגבלה, היחידה תוכל לסייע.

ה. יחידת הסיוע לנפגעי עבירה – תפקידיה של יחידת הסיוע הם להבטיח את זכויותיהם של נפגעי העבירה בתיקים אשר הועברו לטיפול הפרקליטות, להנחות את כלל עובדי הפרקליטות ולסייע להם בכל שנדרש לצורך מימוש זכויות אלו, לאסוף ולפרסם מידע עדכני בדבר שירותי הסיוע לנפגעי העבירה. בהקשר זה דומה כי יש מקום למפות את הזכויות שיכולות להיות רלוונטיות לנפגעי עבירה מהקהילה הטרנסית ולאחר מכן לקיים חשיפה והכשרה של יחידות הסיוע בפרקליטות ושל הפרקליטים לזכויות אלה, כדי שיוכלו לסייע לנפגעי עבירה מהקהילה הטרנסית במימוש זכויותיהם בהליכים פליליים.

ו. מחלקת חנינות – היחידה טיפלה במספר בקשות להקלה בעונש מאסר, וכן בבקשה להקלה בשלילת רישיון נהיגה, של פונים מהקהילה הטרנסית. הוסבר ההבדל בין מחיקת רישום פלילי הנמצאת תחת סמכות הנשיא לבין מחיקת רישום הנוגע לתיקי משטרה סגורים (שאינה תחת סמכותו של הנשיא). צוין כי נציגי הארגונים מוזמנים לפנות על מנת לקבל הבהרות נוספות בנושא מחיקת רישום פלילי. ניתן יהיה לבחון בהמשך רעיונות לסיוע במחיקת רישום פלילי לנשים טרנסיות שהיו במעגל הזנות, דבר המקשה עליהן להשתלב בעולם התעסוקה (לאור בקשות לתעודת יושר וכד').

מושב שני – הכרות עם הקהילה הטרנסית והצפת הקשיים של הקהילה

6. הגב' אלה אמסט – קיימת הבחנה בין מין ביולוגי, זהות מגדר וביטוי מגדר, ועל אף שנהוג לחשוב על חלוקה דיכוטומית בכל אותן קטגוריות, פעמים רבות ישנה קשת רחבה יותר של זהויות והתנהגויות. הוסבר כי אנשים טרנס הם כאלו שנולדו בציפייה שיהיו משויכים למגדר מסוים, אך הם בפועל מזדהים מגדרית בצורה שונה. טעות נפוצה היא שיוך של אנשים טרנס לסטריאוטיפים של מצבי קצה, אך בפועל קיים מגוון מאוד רחב בתוך האוכלוסייה הטרנסית גם בנושא של הגדרה עצמית וגם מבחינה סוציו-דמוגרפית.

תהליך השינוי המגדרי כולל לרוב מספר צעדים: החל מהיציאה מהארון, דרך שינוי השם ולשון הפנייה, עבור בנטילת הורמונים, וכלה בביצוע ניתוחים. מרבית הצעדים הללו יובילו לשינוי בהופעה החיצונית, אך לא פחות מהם בחשיבותו הוא השינוי הפורמאלי במסמכים המאפשר לאדם להזדהות בהתאם למגדר שלו.

מכלול הקשיים שאנשים מהקשת הטרנסית מתמודדים איתם מובילים בין היתר לכך ש-40% מהאנשים על הקשת הטרנסית ביצעו ניסיון אובדני אחד לפחות במהלך חייהם, 44% נמנעים מטיפול רפואי ונפשי¹, וכן ש-10% לקחו חלק בזנות ועבודות מין מסוג כל שהוא במהלך חייהם.²

¹ סקר בריאות לקהילה הטרנסית, עמותת מעברים, 2016

² Fitzgerald, Erin, et al. Meaningful work: Transgender experiences in the sex trade. National Center for Transgender Equality, 2015.

על כן, במסגרת שיתוף הפעולה המתגבש מול הממשלה, יש חשיבות רבה במתן יחס מיטבי, שירותים מותאמים ויצירת סביבה מכילה כלפי האוכלוסייה. כל אלה, עשויים להקל בצורה משמעותית בהתמודדות של אדם טרנס עם האתגרים שניצבים בפניו. הדרך הטובה ביותר לקדם סוגיות אלה היא קודם כל באמצעות הקשבה לצרכים ולניסיון של האדם הטרנס, וכן פניה לסיוע מצד גורמים מקצועיים (לרבות ארגוני הקהילה הטרנסית).

עוד הובהר, כי במסגרת הטיפול הממשלתי בסוגיות השונות, ישנה חשיבות רבה לשימוש בלשון פנייה שמותאמת לזהות המגדר בה האדם מזדהה, וכן לשמירה על פרטיות בכל הנוגע לשיתוף במידע אודות זהות של אדם טרנס. בנוסף, חשוב לשים לב לכך שהרבה היבטים בחיינו הם ממוגדרים, והרבה מאוד פעמים הדבר לא משאיר מקום לאנשים על הקשת הטרנסית. לכן, צריך לפעול לתת מענים מגוונים ומותאמים, כאשר בהרבה מהמקרים מומלץ לחשוב האם ההפרדה הזו היא הכרחית ואולי יהיה נכון לוותר עליה.

7. עו"ד עידו קטרי – ניתן לזהות מגמה של שינוי בתפיסה כלפי אנשים טרנס לאורך השנים, ומעבר מחשיבה שמדובר בבעיה נפשית שדורשת תיקון, להכרה בכך שמדובר בזהות מגדר לגיטימית כחלק מהזכות לאוטונומיה ופרטיות.

סוגיית רישום פרט המין במרשם האוכלוסין מגלמת את ההבדלים בגישות בצורה המובהקת ביותר. ניתן לזהות גישות רפואיות, מיושנות יותר, שבעיקרן מדברות על עיקור או סירוס כדרישה לשינוי המרשם, לעומת גישות מתקדמות יותר המסתפקות בהצהרה על השינוי. קיים ניסיון למזער את הפגיעה בגוף ובאוטונומיה של הפרט, באמצעות דרישות לקבלת אישור מגורם בריאות הנפש ביחס לשינוי המגדרי (כפי שקיים כיום בישראל). פתרון זה, המהווה כאמור התפתחות מדרישת הניתוח הדרקונית, עדיין פוגע משמעותית באוטונומיה של הפרט. בניגוד לגישה הרפואית השוררת בישראל, קיימות בעולם גישות סובייקטיביות, המעניקות עליונות לאופן בו אדם מגדיר את עצמו ומסתפקות בהצהרה עצמית לצורך שינוי המרשם. גישה זו אומצה בכ-27 מדינות, לרבות בפקיסטן, שם ההבחנה הנורמטיבית היא שמגדר הינו **"חוויה עמוקה, פנימית ואינדיבידואלית"**.³

חשיבות התאמת הזהות המגדרית למסמכי הזיהוי מקבלת ביטוי במחקרים שונים.⁴ מחקרים שנערכו בעולם מלמדים על הקשר הקיים בין כשלים בהסדרת הגישה למסמכי זיהוי ההולמים את זהותם המגדרית של טרנסג'נדרים, לבין השיעור הגבוה של הניסיונות האובדניים בקרב הקהילה הטרנסג'נדרית, החשיפה הגבוהה לגילויי אלימות והטרדה,⁵ אחוזי האבטלה הגבוהים וחוסר הביטחון התעסוקתי הנרחב.⁶ עוד נטען, כי מהמחקרים האמורים עולה כי הנגשת ההליכים להשגת אמצעי זיהוי ראויים, מביאים לצמצום דרסטי של תופעות קשות אלה מן הטעם שהם אינם חושפים את הטרנסג'נדר ככזה ובכך מונעים סיכונים הנובעים מחשיפה זו.

ההכרה בזכות לזהות מגדרית מובילה למעבר של "התאמה מגדרית" מעולם מחלות והפרעות הנפש לתחום הבריאות מינית. להכרה זו יש משמעות רבות על האופן בו מערכות הבריאות מטפלות באנשים על הקשת הטרנסית, והיא תורמת לצמצום ההדרה במרחבים ושירותים ציבוריים נוספים.

³ Katri, Ido. "Transgender intrasectionality: Rethinking anti-discrimination law and litigation." *U. Pa. J.L. & Soc. Change* 20 (2017)

⁴ <http://transpulseproject.ca/wp-content/uploads/2015/06/Trans-PULSE-Statistics-Relevant-for-Human-Rights-Policy-June-2015.pdf>

⁵ Jaime M Grant et al, *Injustice at every turn: A report of the National Transgender Discrimination Survey* (National Center for Transgender Equality, 2011).

⁶ סקר נציבות שוויון ההזדמנויות בתעסוקה, 2014

במשפט הישראלי ניתן לזהות התקדמות לעבר הכרה בזהות מגדר של א.נשים טרנס, אך קיימים קשיים רבים להשגת מטרה זו, לרבות: העדר הגדרה ברורה למה נכלל בתהליך שינוי מין, סוגיות פליליות שקשורות בהכרה ושמירה על זכויות נפגעי עבירה של א.נשים טרנס.

8. עו"ד חגי קלעי – האפליה ביחס לקהילה הטרנסית היא רחבה, לעיתים לא נראית לעין, אך נושאים רבים עדיין לא מוסדרים בדין ומותרים א.נשים טרנס חשופים לפגיעות רבות.

הרובד החוקתי להכרה בזכויות טרנס הוא באמצעות הזכות לשוויון והזכות לאוטונומיה, שהוכרו באופן מפורש בע"פ 5833/12 פלונית נ' מזנית ישראל (פורסם בנבו, 12.9.2013), בו נכתב: "הזכות לשוויון של טרנסג'נדרים, בדומה לזכות החוקתית לשוויון של חברי הקהילה הגאה, היא זכות חוקתית מוגנת, מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו". תרגום ההלכה העקרונית עדיין יוצר קשיים במציאות, בשלושה היבטים עיקריים:

א. ההגדרה למי הוא אדם טרנס - קיים פער בין הדרך בה המדינה מפרשת את השאלה לבין האופן בו הפרט תופס את עצמו. זאת, מתוך תפיסה של המדינה לפיה היא רשאית לתחקר ולאשרר את התפיסה העצמית של אדם ולהציב לו תנאים לשם בהכרה במגדר שלו. גישה זו בעייתית, ולכן על המדינה לאמץ תפיסה המאפשרת לפרט לממש את הזכות להגדרה עצמית שלו תוך הצבת גבולות לכך רק במקרים חריגים.

ב. זכות לשוויון מהותי במונח השלילי (מניעת פגיעה על רקע זהות מגדר) – פסיקת בית המשפט העליון אינה מרבה להתייחס לנושא, ובפועל קיימת פגיעה ממשית ביחס לא.נשים על הקשת הטרנסית בדברי חקיקה שונים. כך למשל, אי-הכללת האוכלוסייה הטרנסית במדיניות המקדמת העדפה מתקנת, חוק הפללת צרכני זנות שלא התייחס למאפיינים הייחודיים של נשים טרנסיות בזנות ועוד.

ג. חוסר נגישות למשפט – לאור העובדה שבשנים האחרונות ידוע רק על מספר תיקים בודדים של א.נשים טרנס שנידונו בערכאות השונות, דומה כי מרבית הקהילה לא פונה למיצוי זכויותיה באמצעות בתי המשפט. מדובר בפער כפול – בידע ובמשאבים, דבר המותר מצוקות רבות ללא מענה.

בנוסף, גורמי ממשל רבים לא מודעים למצוקות איתם מתמודדים א.נשים טרנס*, לרבות העובדה שקהילה זו מצויה לא פעם בעוני, בנידוי חברתי, ובקושי של ממש בתיווך המורכבויות הללו לסביבה. המדובר בקבוצה הסובלת מאפליה קשה בחברה ונחשפת לא פעם להשפלה, הפליה ואפילו אלימות, על רקע שנאת א.נשים טרנס, מצד החברה. הדבר מייצר אתגר בכל מיני ענפי משפט וממשל, ויש לפעול לגישור על הפערים, ולהכרה בפגיעה וההדרה המתמשכת של א.נשים טרנס.

ג. סיכום

מ"מ מנכ"ל משרד המשפטים, הגב' סיגל יעקבי:

9. יום העיון מדגיש את החשיבות בעידוד מעורבות של נציגות טרנסית בעשייה המשפטית של משרד המשפטים, כחלק מהמארג המקצועי והאנושי ביחידות השונות. בהתאם לכך, נפעל כדי לסייע בשילוב בתעסוקה של א.נשים על הקשת הטרנסית בשורות משרד המשפטים, כחלק מחזון של הכללה ושילוב של עובדים מקבוצות חברתיות שונות ומגזרים שונים.

10. הניסיון מראה שהכירות אישית עם א.נשים על הקשת הטרנסית מסייע בהבנת הקשיים והמורכבות בחוויית החיים הטרנסית, ועל כן נפעל לייצר עוד מפגשים מהסוג הזה.

המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי), הגב' דינה זילבר :

11. נבקש להודות לכלל הנציגים על שהגיעו ופרשו בפנינו, דרך ניסיונם המקצועי והאישי, את שלל הקשיים הקיימים לגישתם במציאות המשפטית הנוכחית, כמו גם את החזון אותו הם מבקשים לקדם יחד.

12. הנושאים שנדונו ביום העיון, המפורטים שלעיל, יועברו להמשך טיפול ביחידות השונות במשרד המשפטים, בשיתוף ארגוני הקהילה הטרנסית, ובליוי נציגים ממחלקתי. במסגרת זו וכדי להמשיך להניע את שיתוף הפעולה, אבקש לקבוע דיוני המשך ממוקדים שתכליתם להניב תוצרים מעשיים, בתוך **כחודש ימים**, ביחידות המשרד השונות בסוגיות הבאות:

א. **הסיוע המשפטי** – בחינת אפשרות לניתוב התיקים בצורה מרוכזת, וביצוע הדרכות במחוזות, לשם יצירת מומחיות בנושא הטיפול בקהילה הטרנסית. בנוגע לסוגיית התאמת מבחני הזכאות לסיוע משפטי למאפיינים של א.נשים על הקשת הטרנסית, שהעלו הארגונים במהלך היום, הנושא יוכל להבחן לאחר פנייה לסיוע המשפטי המפרט את הקשיים וההצעות;

ב. **מחלקת חנינות** – בחינת קידום פתרונות לחנינה ומחיקת רישום פלילי עבור נשים טרנסיות שעסקו בזנות;

ג. **היחידה לתיאום המאבק בסחר בבני אדם** – בחינת התאמת הכלים הקיימים מכוח חוק איסור צריכת זנות (הוראת שעה ותיקון חקיקה), תשע"ט-2019, לקהילה הטרנסית, לרבות בחינת אפשרות יצירת מערך הכשרות ייעודי לשוטרים והתאמת מסלולי שילוב בתעסוקה, לצרכים של נשים טרנסיות במעגל הזנות;

ד. **נציבות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות** – בחינת האפשרות להנגשת המידע אודות שירותי היחידה לסיוע לאוכלוסייה החשה מופלית במקום עבודתה על רקע השונות המגדרית. המחלקה נפגשה עם ארגוני הקהילה במהלך חודש ספטמבר, ועתידה לקיים פגישת המשך בנושא בחודש אוקטובר.

13. שיפור והנגשת שירותים עבור אוכלוסיות ייחודיות מיטיב עם כלל החברה, שכן מי שהיום רואה את עצמו מוגן בחסות הכלל, יכול בהזדמנות אחרת למצוא עצמו כחריג שזקוק להגנה. על כן, חשוב שנמשיך לפעול ברגישות ובכבוד המתבקש עבור כל אוכלוסייה שזקוקה לסיוע, ובפרט עבור הקהילה הטרנסית נוכח מצוקותיה הכואבות. כדי להמשיך שיתוף פעולה מבורך זה, ומתוך רצון לתת מענה הוליסטי למכלול הבעיות שהוצפו ובעיות נוספות הקיימות בממשק בין הקהילה לרשויות המדינה ולהרחיב את הפעילות גם מחוץ לעיסוקו של משרד המשפטים, נמשיך לבחון את נקודות המפגש של האוכלוסייה הטרנסית עם משרדי הממשלה ולהציע פתרונות למכלול בעיות היום יום שחווה הקהילה בסוגיות החיים השונות.

במקום סיום:

זה חלום פשוט / פאט פארקר

יש לי חלום

לא

לא זה של מרטין

למרות שהרגליים שלי נעו

לאורך דרכים רבות

זה חלום פשוט

יש לי חלום

לא החלום של הצועדים בראש

לא להפוך את כל העולם

כולו

לא החלום שֶׁל ההמונים
 לא החלום שֶׁל נְשִׁים
 לא להפוך אֶת כָּל
 העולם
 כולו
 זֶה חלום פְּשוט

בחלום שלי
 אני יכולה ללכת ברחובות
 יד ביד עם אהובתי

בחלום שלי
 אני יכולה לגשת לדוכן המבורגרים
 ולא לקבל הערות מחבורת אוֹפְנוֹעִנים

בחלום שלי
 אני יכולה להיכנס לשירותים ציבוריים
 ולא לחטוף צעקות מנשים

[...]

שיכנתי את הגוף והנפש
 בחלומות
 חלומות של אחרים
 עכשיו אני עניפה
 עכשיו אתם תקשיבו!
 גם לי יש חלום.
 זֶה חלום פְּשוט.
 (לעברית: חני כבדיאל)

בברכה,

 דינה זילבר
 משנה ליועץ המשפטי לממשלה
 (משפט ציבורי-מנהלי)

העתק:

מר אבי מוטולה, המשנה למנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
 גב' שיר גלילי, יועצת בכירה לשר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
 לשכת היועץ המשפטי לממשלה
 מר רון קורמוס, רמ"ט שר המשפטים
 ד"ר בת עמי ברוט, מנהלת יחידת הסיוע לנפגעי עבירה
 גב' דפנה גוטליב, מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט ציבורי מנהלי)
 מר עודד הרוניאן, מחלקת ייעוץ וחקיקה (משפט ציבורי מנהלי)

מדינת ישראל משרד המשפטים

ייעוץ וחקיקה
המחלקה למשפט ציבורי-מינהלי
ירושלים: כ"ו תשרי תשפ"א
14 אוקטובר 2020
תיקנו: 803-04-2014-001716
סימוכין: 803-99-2020-068683

לכבוד:

עו"ד דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מינהלי)
מר אבי מוטולה, המשנה למנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
גב' אלין אלול, סמנכ"לית בכירה וראש מינהל סיוע לבית משפט ותקון, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
ד"ר שגית ארבל-אלון, רופאה ראשית ומנהלת אגף מערך שירותי הבריאות, משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
עו"ד אורי שוורץ, היועץ המשפטי, משרד הבריאות
גב' שיר גלילי, יועצת בכירה לשר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
גב' איריס בן-יעקב, ממונה על חינוך למיניות ומניעת פגיעה, השירות הפסיכולוגי הייעוצי, משרד החינוך
עו"ד בלה רדונסקי, ממונה (ייעוץ משפטי), משרד החינוך

הנדון: טרנס*פורמציה ממשלתית: הצוות הבין-משרדי לקידום האוכלוסייה הטרנסית - מצע לעבודת הצוות

"אז אבא סיפר לי שלא קיבל את הגוף שרצה.
האמת...? גם אמא מהגוף שלה לא ממש מרוצה,
ובכלל, אני לא בטוחה שיש כזה דבר
מישהו שחושב שיש לו גוף נהדר.

אבא הסביר לי שציפור הנפש שלו היא בעצם בת,
נדמה לי שקולו רעד כשהגניב לעברי מבט.
לרגע שתקתי, אבל ממש לא היה לי אכפת
אם בתוכו ציפור נפש שהוא קורא לה ציפורה.
מצידו - שיקרא לה בכלל דבורה.
והתחשק לי לצעוק לכל העולם,
שאבא שלי הוא האמיץ מכולם!"
(מתוך ספר הילדים "שני אבאים" / מקדה בן-נאה)

א. רקע

1. טרנסג'נדריות הוא מונח המתייחס לקשת זהויות הקשורות בתחושות ובהתנהגויות הנתפסות כמבטאות אי-הלימה בין מינו הביולוגי – גניטאלי של אדם, לבין המגדר המשויך למין זה על-ידי החברה.¹ המדובר בתחושת אי-נוחות או אי-התאמה עם המין הביולוגי, שמלווה ברצון עז לחיות ולהתקבל כבן המין השני, או תחת זהות עצמית ששונה מהגדרות הנורמטיביות. תחושת המצוקה הנובעת מחוסר ההלימה בין המין הביולוגי המולד, לבין החוויה המגדרית הפנימית, נקראת דיספוריה מגדרית, ועשויה להתבטא בדרכים שונות.
2. תחת מונח רחב זה נכללים אלו המבקשים לחצות את גבולות המגדר, בין אם על ידי שימוש בפרקטיקות רפואיות לשינוי גופם על-ידי נטילת הורמונים, ניתוחים לשינוי סממני המין (חזה, פנים, מיתרי הקול ועוד) או אברי המין; ובין אם אינם מעוניינים לעבור כל פרוצדורה רפואית להתאמה פיזיולוגית, אך עדיין מזדהים במגדר שאינו תואם את הציפייה החברתית מהם לאור מינם הביולוגי.

¹ ע"פ 2734/14 אוזן נ' מדינת ישראל פס" 6 (פורסם בנבו, 13.8.2014); שמואל שמעוני "הכרה משפטית בשינוי מין" מחקרי משפט כג 316, 311 (2012).

3. שלל התנהגויות אלו, על אף השוני ביניהן, חוסות כולן תחת הגדרה זו מאחר שהזדהות על הקשת הטרנסית נובעת מתחושה סובייקטיבית עמוקה אשר אינה מוכתבת מסממנים פיזיולוגיים או חישוביים. על כן היא אף אינה משתנה לאור שינויים שכאלה. יחד עם זאת, ההליכים הרפואיים, השימוש בהורמונים והשינויים בהופעה החיצונית מהווים, לא פעם, אמצעים דרכם האדם יכול ליצור הלימה בין התחושה הפנימית אודות השתייכותו למין מסוים, לבין חזותו החיצונית ולאופן שבו הוא נתפס בחברה.² תהליך השינוי שעובר אדם על הקשת הטרנסית הוא מורכב מבחינה אישית וחברתית, ולרוב יכול תלאות מרובות בדרך להכרה המלאה בזהותו.

4. חסמים וקשיים רבים שעומדים בפני האוכלוסייה הטרנסית קשורים לממשק של אוכלוסייה זו עם מערכות ממשלתיות שונות, אשר לא פעם אינן מותאמות לצרכיהם הייחודיים. מחקרים מהשנים האחרונות מצביעים על חומרת המצוקה בקרב הקהילה: כ-50% מהאוכלוסייה הטרנסית דיווחו כי נפלו קורבן לאלימות פיזית בשל זהותם המגדרית;³ 24% חוו אלימות פיזית במקום עבודתם לפחות פעם אחת;⁴ 68% מהעובדים הטרנסים חוו אפליה בתעסוקה;⁵ 71% מהנוער הטרנס במערכת החינוך סובלים מהערות פוגעניות על רקע מגדרי, וב-24% מהמקרים צוות ההוראה התעלם מהאלימות שהופנתה אליהם;⁶ 41% ביצעו לפחות ניסיון אובדני אחד במהלך חייהם;⁷ 44% נמנעים מטיפול רפואי ונפשי;⁸ וכ-10% לקחו חלק בזנות ועבודות מין מסוג כל שהוא.⁹

5. מתוך רצון להקל על חייה של הקהילה הטרנסית, לסלק מכשלות מיותרות מדרכם ובתוך כך לתרום לשמירה על זכויות האדם בחברה הישראלית, החליטו שר המשפטים ושר העבודה והרווחה על הקמת צוות בין-משרדי לקידום האוכלוסייה הטרנסית. הצוות נועד למפות את מוקדי הקושי איתם מתמודדים אנשים טרנסים, ולבחון דרכים מעשיות לקידום פתרונות מותאמים וארוכי טווח ככל הניתן. עשיית הצוות תהיה מכוונת לתת מענה לאתגרים העולים מהשטח, באמצעות פתרונות מעשיים ויישמיים והכל מתוך התפיסה המשותפת כי "הזכות לממש זהות מגדרית מצויה בלבה של זכות האדם לחירות ולאוטונומיה".¹⁰

ב. מיפוי חסמים ונושאים לטיפול

בעבודה המשותפת עם נציגי ונציגות הקהילה הטרנסית, וכן מטיפול בסוגיות שונות לאורך השנים במשרד הממשלה הרלוונטיים, לרבות יום עיון בנושא הקהילה הטרנסית שהתבצע ליחידות משרד המשפטים בראשותה של גב' דינה זילבר, ולאחר קיום דיון הכנה ראשוני עם נציגי ארגוני הטרנסים בראשותו של מר מוטולה, להלן ריכוז הנושאים אליהם מומלץ שיידרש הצוות הבין-משרדי בעבודתו:

² חוות דעתה של הוועדה הארצית להשמה מגדרית (שינוי מין) של משרד הבריאות מיום 22.2.2017 שהוגשה במסגרת תגובת המדינה בבג"ץ 8391/16 יונתן מרטון מרום נ' שר הפנים.

³ רות גופן ואבישי שני, סקר לרגל כנס "לדבר בריאות בגאווה", החברה לרפואת להט"ב (2015).

⁴ חנה קופפר, "סקר תחושות וחוויות האפליה של מועסקים מקהילת הלהט"ב בשוק העבודה בישראל" נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה, משרד הכלכלה (2014).

⁵ שם

⁶ סקר טרנסג'נדרים/ות במערכת החינוך, עמותת מעברים (2016).

⁷ Grant, Jaime M., Lisa A. Motter, and Justin Tanis. "Injustice at every turn: A report of the national transgender discrimination survey". (2011).

⁸ סקר בריאות לקהילה הטרנסית, עמותת מעברים (2016).

⁹ Fitzgerald, Erin, et al. *Meaningful work: Transgender experiences in the sex trade*. National Center for Transgender Equality (2015).

¹⁰ עידו קטרי, "על צומת דרכים: מפגשה של הקהילה הטרנסית עם מערכת המשפט", **זכויות הקהילה הגאה בישראל: משפט, נטייה מינית וזהות מגדרית**, 739 (עינב מורגנשטרן, יניב לוינסקי ואלון הראל עורכים, 2016).

6. סוגיות רוחביות (כלל משרדי הממשלה החברים בצוות)

א. שילוב בשירות הציבורי – במציאות הנוכחית, לא קיים כמעט שילוב של א.נשים טרנסים בשירות הציבורי. ניתן להניח, שלאור תחושות ניכור וריחוק מהממסד, קיים חוסר במוטיבציה להתקדמות במסלול זה מצד הקהילה, בשילוב חסמים נוספים שקשורים בהשכלה, מצב סוציו-דמוגרפי ומודעות לאפשרויות תעסוקה אלו. חוסר השילוב בשירות הציבור מעצים את תחושת ההדרה וההפליה של האוכלוסייה הטרנסית. והמדינה אשר מהווה לא פעם דוגמא למעסיקים במשק באמצעות מודלים של העסקה, אינה פועלת באופן מספק בכל הנוגע לקהילה הטרנסית. כפתרון מעשי, ניתן למשל לבחון בשלב ראשון מודל בו משרדי ממשלה מובילים יקבעו באופן וולנטרי, בהוראה פנימית, רף רצוי לתעסוקת טרנסים (למשל 1%-2%). זאת, בדומה ליוזמה שהופעלה במשרד המשפטים על ידי מנכ"לית המשרד הקודמת, הגב' אמי פלמור, בכל הנוגע לאוכלוסייה הערבית. מעבר לכך, ניתן לכלול בדוח המסכם של הצוות המלצה לתיקון סעיף 15א לחוק שירות המדינה (מינויים), התשי"ט-1959, כך שיחיל את חובת הייצוג ההולם בשירות המדינה גם על האוכלוסייה הטרנסית.

ב. הנגשת טפסים ממשלתיים - טפסים רבים הנדרשים לפעולות יומיומיות אינם מונגשים לציבור הטרנסי ולמשפחות גאות. הדבר מייצר אי-נעימות, ופעמים רבות אף נתפס כמשפיל עבור אדם טרנס. מוצע לבחון במשרדים חברי הצוות (ולו בחלק מהטפסים, ובאתר האינטרנטי של המשרדים) קביעת סטדנרט פנימי להנגשת הטפסים והתאמת הלשון של הטופס גם לאוכלוסייה הטרנסית. מומלץ לבחון פרטנית את הטפסים (ומוצע להתמקד בטפסים שמקורם אינו בתקנות או בחקיקה), והיכן שאין הכרח, להימנע מבקשה לזיהוי על פי מין. ככל שיש צורך ניתן לשקול לספק אופציית הזדהות "אחר". בנוסף, יש לנקוט בגישה שמעדיפה פניה בלשון ניטרלית, ושינוי ניסוח מ"אב/אם" ל"הורה".

ג. הכשרות עובדים לעבודה מול האוכלוסייה הטרנסית – מתוך רצון להנחיל נורמות של סובלנות וקבלת האחר בקרב השירות הציבורי, ועל מנת לתת לעובדי ציבור כלים מיטביים ליצירת מרחב בטוח עבור א.נשים טרנסים, עלה הצורך לשקול ביצוע הכשרות והיכרות עם האוכלוסייה הטרנסית. זאת, בעיקר ביחס לעובדי מדינה אשר עוסקים בקבלת קהל. ההנחה היא, כי היכרות עם הקהילה והצגה של הקשיים שהם עוברים יביאו בסופו של יום לכך שפקידי ציבור יתנו יחס ראוי ומכבד לאוכלוסייה זו. לשם הנעת הנושא, מוצע לשקול אפשרות של יצירת פיילוט וולנטרי כאמור ביחידות הרלוונטיות של המשרדים החברים בצוות, בו בשיתוף עם ארגוני הקהילה הטרנסית יועברו הכשרות מותאמות לעובדי מדינה בנושא, לרבות לדרג הניהולי ולדרג נותני השירותים והאחראים על קבלת הקהל.

ד. מינוי רפרנט ייעודי במשרדי הממשלה לקהילה הטרנסית – במשרדי ממשלה שונים קיים כיום רפרנט ייעודי האמון על תחום טרנס* ומהווה כתובת המרכזת את כלל הפניות והעיסוק בנושא (למשל, ברשות האוכלוסין ובמשטרה). בהקשר זה מומלץ לבחון הרחבה של המודל לכמה שיותר משרדי ממשלה תוך יצירת כתובת פומבית ייעודית לקהילה הטרנסית לצורך טיפול בנושאים הקשורים אליהם באותו המשרד ומתן מענה על ידי גורם בעל גישה מתאימה וחיובית כלפי הקהילה. מוצע לשקול כי מהלך זה יקודם ברמת המנכ"לים של משרדי הממשלה החברים בצוות, שיציעו לעמיתיהם להצטרף למהלך.

7. משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים

א. זכאות להכשרות מקצועיות והשלמת לימודים על חשבון המדינה – נכון להיום, מסגרות שיקום תעסוקתי כפופות לאישור הביטוח הלאומי וקבלת קצבת נכות, לאחר ביצוע הליכי התאמה מגדרית. במצב הנוכחי רבים מהאוכלוסייה הטרנסית אינם זכאים להכשרות שמספק משרד הרווחה. מומלץ לבחון מנגנון חלופי, שיהיה משותף לממשלה וארגוני הקהילה, ויאפשר השתלבות של יותר א.נשים על הקשת הטרנסית שמגיעים למצבי עוני ומצוקה ונדרשים לסיוע מסוג זה.

ב. הקמת מערך הכשרה והשמה ייעודי עבור אנשים על הקשת הטרנסית – למרות החוק והפסיקה שאוסרים על אפליה בתעסוקה מחמת נטייה מינית וזהות מגדרית, בפועל קשה מאוד להוכיח אפליה בקבלה לעבודה, בהתקדמות בעבודה או בפיטורים. למעסיקים להט"בופובים שלל טכניקות להסוות את מניעיהם, ועובדה זו פוגעת בכל הקהילה הגאה, אך בציבור הטרנסי בפרט, ומדרדרת רבים ורבות מהקהילה הטרנסית לעוני, מצוקה, זנות ואובדנות. בהמשך לכך, מוצע לבחון אפשרות של הקמת מערך ייעודי לקידום הנושא, אשר יסייע לגשר על הפער הקיים בעולם התעסוקה עבור אנשים טרנסיים, יעניק להם כלים שירחיבו את אפשרויות התעסוקה שלהם, ויסייע באיתור מקומות עבודה מכלילים ורלוונטיים. ניתן בהקשר זה, להיעזר במודל המקומי שיזמה עיריית ת"א-יפו.

ג. מסגרות הלנת חירום מעל גיל 25 – לאור העובדה שגם בגילאים בוגרים, אוכלוסייה טרנסית מגיעה למצבי קיצון של דרות-רחוב, מומלץ לבחון אפשרות להקמת מסגרות חוץ-ביתיות ייעודיות ללהט"ב מעל גיל 25, בדגש על האוכלוסייה הטרנסית. דומה, כימוטב להתחיל עם הקמת מסגרות לטווח קצר ובינוני עבור אנשים על הקשת הטרנסית מעל גיל 25.

ד. עו"ס להט"ב ברשות המקומית – מומלץ להרחיב את היוזמה שקיימת היום ב-25 רשויות מקומיות לרשויות נוספות, תוך הרחבת תחום העיסוק של עו"ס להט"ב גם עבור בוגרים מעל לגיל 25, ועיבוי מערך ההכשרה של העו"סים בנושא הקשת הטרנסית. ניתן לבדוק אפשרות לקידום המהלך דרך מרכז השלטון המקומי, ודרך מרכז היועצים המשפטיים של השלטון המקומי.

ה. יצירת מנגנון חלופי לוועדה לשינוי מין ללא ניתוח, שיהיה באחריות במשרד הרווחה –

1. ביום 8.9.2014 הוגשה עתירה (בג"ץ 6035/14 רונית לירן-שקד נ' משרד הפנים; להלן – עניין לירן-שקד) על ידי שלוש נשים טרנסג'נדריות אשר טענו כנגד חוקתיות התניית שינוי פרט המין במרשם האוכלוסין בביצועו של ניתוח לשינוי אברי המין.

2. ביום 24.11.14 התקיים דיון בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי - מנהלי), הגב' דינה זילבר, בהשתתפות כלל הגורמים הרלוונטיים ובהם נציגי משרד הבריאות, משרד הפנים ומשרד המשפטים, במטרה לבחון את המדיניות הנוהגת לעניין שינוי פרט המין במרשם, ולגיבוש עמדת המדינה שתוצג בעתירה האמורה.

3. שינוי פרט המין במרשם האוכלוסין מוסדר בסעיף 19ג(א) לחוק מרשם האוכלוסין. לפי סעיף זה, שינוי פרט המין במרשם מחייב, בין היתר, הצגת "תעודה ציבורית המעידה על השינוי".

4. עד לדיונים בעניין לירן-שקד שינוי פרט המין במרשם התאפשר רק על יסוד תעודה ציבורית המעידה על קיומו של ניתוח. במסגרת הדיונים האמורים, הנחתה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי), הגב' דינה זילבר את משרדי הבריאות והפנים, לבצע שינוי בנהלים באופן שיאפשר את שינוי פרט המין במרשם לא רק על יסוד תעודה ציבורית המעידה על קיומו של ניתוח כי אם גם על יסוד תעודה ציבורית המכירה בשינוי המין שחל במבקש מבלי שבהכרח עבר ניתוח.

5. בהקשר זה נקבע, כי אי מתן חלופה להנפקת תעודה ציבורית שתעיד על שינוי מין ללא ביצוע הליך כירורגי חודרני מעורר קושי משפטי של ממש במישור הסבירות. על כן, גובש מתווה לפיו הקים משרד הבריאות את הוועדה לשינוי מין ללא ניתוח, והיא החלה פעילותה באוקטובר 2016. הוועדה הוסמכה במסגרת חוזר מינהל הרפואה מס' 17/2015 מיום 1.11.15 לאשר את דבר מינו של אדם שלא עבר ניתוח לשינוי מין, בהתאם לשיקול דעתה והתבחינים שנקבעו על-ידה, בהתקיים התנאים המצדיקים זאת מבחינה מקצועית. האישור שניתן על-ידי הוועדה המעיד על השינוי שחל בפונה, בהתקיימם של תבחינים מורכבים ולאחר בחינה מקצועית מעמיקה, מהווה תעודה ציבורית לצורך השינוי במרשם האוכלוסין, כנדרש לפי החוק.

6. הקמת הוועדה ללא ניתוח היתה שינוי מבורך ששינה הקל על האוכלוסיה הטרנסית ותיקן עוול של ממש אשר היה קיים עד לאותה עת. יחד עם זאת, נטען לא פעם כי שיוך הוועדה דווקא למשרד הבריאות ותיוג התעודה הציבורית הנדרשת כתעודה רפואית מסווגת את הטרנסג'נדריות כ"מחלה". לכן, עלתה דרישה לבחון את שינוי הפרקטיקה ולהוציא אותה מהעולם הרפואי. אחד הפתרונות האפשריים, נוכח דרישת חוק מרשם אוכלוסין לתעודה ציבורית (המחייבת כי הדבר יהווה מעשה שלטוני) היא יצירת מנגנון חלופי במשרד הרווחה. מוצע, כי נוכח הממשק של הסוגיה עם חוק מרשם אוכלוסין ובשים לב לסוגיות המשפטיות שעולות בנושא יבחן בשיתוף עם משרד המשפטים ורשות האוכלוסין במשרד הפנים.

8. משרד המשפטים

א. התאמת הסיוע המשפטי – בחינת אפשרות לניתוב התיקים בצורה מרוכזת, וביצוע הדרכות במחוזות, לשם יצירת מומחיות בנושא הטיפול בקהילה הטרנסית. בנוסף לבחינת התאמת מבחני הזכאות לסיוע משפטי למאפיינים של א.נשים טרנסים.

ב. קידום פתרונות לחנינה ומחיקת רישום פלילי – רלוונטי עבור נשים טרנסיות שעסקו בזנות, ובשל רישום פלילי על עבירות "מטרד לציבור" (סעיף 215ג) לחוק העונשין) אינן יכולות להנפיק תעודת יושר.

ג. התאמת מענים במסגרת חוק איסור צריכת זנות – בחינת התאמת הכלים הקיימים לרשות היחידה לתיאום המאבק בסחר בבני אדם, מכוח חוק איסור צריכת זנות (הוראת שעה ותיקון חקיקה), תשע"ט-2019, לקהילה הטרנסית, לרבות בחינת אפשרות יצירת מערך הכשרות ייעודי לשוטרים והתאמת מסלולי שילוב בתעסוקה, לצרכים של נשים טרנסיות במעגל הזנות.

ד. הכללה בתקנון האחיד בנוגע להטרדות מיניות במקום העבודה – כיום קבוע בתקנון האחיד בנוגע להטרדות מיניות במקום העבודה, במסגרת תקנות למניעת הטרדה מינית (חובות מעסיק), תשנ"ח-1998, כי התייחסות מבזה למינו של אדם היא הטרדה מינית, אך לא קיימות הבהרות באשר לתחולת החוק בהקשר לטרנסים. מומלץ לבחון אפשרות להוסיף לתקנון המוצע הבהרות על כך שהטרדה מינית כוללת גם שאלות חודרניות על הליכי התאמה מגדרית שעבר אדם, פנייה חוזרת בלשון לא מותאמת (לאחר הבהרה) והערות טרנסופוביות בנוגע למגדר של אדם.

ה. אפשרות לשינוי מרשם האוכלוסין לטרנס מתחת לגיל 16 – מוצע לבחון אפשרות לשינוי פרט המין במרשם האוכלוסין טרם המועד בו ניתן להוציא תעודת זהות, וזאת כדי להקל על חווית החיים של טרנסג'נדרים נערים וילדים. כך, ככל שניתן יהיה לבצע את השינוי במרשם כלל המסמכים המונפקים לילדים ונערים יהיו מותאמים מגדרית (כך למשל, תעודת בבית הספר, מסמכים בקופות החולים ועוד). מוצע כי נוכח הממשק של הסוגיה עם רשות האוכלוסין הבחינה תיעשה בתיאום עימם.

9. משרד החינוך

א. הסדרת הטיפול בתלמידים.ות טרנס – היות והחל משנת 2011 לא פורסם חוזר מנכ"ל בנושא להט"ב, ולא קיימת הסדרה פומבית, אחידה וברורה, עלה הצורך בהסדרת הנושא, בהתייחסות לשלושה מוקדים מרכזיים:

1. הבניית תהליך הייעוץ במקרה של תלמיד טרנס – כיום לא קיים הליך סדור בעניין, ובמרבית המקרים פונה היועצת החינוכית של בית הספר אל שפ"י ומתחיל ליווי על בסיס וולנטרי. מדובר בהליך שאינו מוסדר בנוהל והוא תוצר של פרקטיקה קיימת ולא של הליך סדור ומוגדר.

2. התנהלות מול תלמידים במצב בו לא קיימת הסכמה הורית – לא קיים נוהל שקובע כיצד יש להתמודד עם תלמידים טרנס המבקשים כי מערכת החינוך תתייחס אליהם בהתאם למגדר לו הם משתייכים, כאשר הורי הילדים מתנגדים לכך.

3. שיבוץ בשיעורי חינוך גופני, פנימיות וטיוולים שנתיים – מוצע לגבש נוהל בכל הנוגע להתאמת הצרכים של תלמידים טרנסים בפעילויות ה"ממוגדרות" כגון שיעורי הספורט, הלינה בטיולים שנתיים, תנאי הלינה והרחצה בפניות וכדומה.

ב. שינוי רישום בתעודות שהונפקו לפני תהליך ההתאמה המגדרית – מסמכים כגון תעודת בגרות או תעודת סיום תואר משמשים פעמים רבות לזיהוי, במיוחד בהקשרים תעסוקתיים, ויכולים להוות פתח לאפליה ואלימות. על כן מומלץ לאפשר שינוי רישום רטרואקטיבי בתעודות מסוג זה למי שביצע תהליך התאמה מגדרית.

10. משרד הבריאות

א. נוהל ייעודי עבור אנשים על הקשת הטרנסית במערכת בריאות הנפש – אנשים על הקשת הטרנסית חווים לעיתים קרובות קשיים ייחודיים במפגש עם מערכת בריאות הנפש שמתקשה להכיל את זהותם המגדרית. בשנים האחרונות נכתבה באגף בריאות הנפש במשרד הבריאות טיוטת נוהל שעוסק בכך, אך התהליך לא הושלם וכרגע ממתין להתייחסות קופות החולים (שככל הנראה ממאנת להגיע).

ב. פעילות הוועדה לניתוחים:

1. פרסום נוהל עבודת הוועדה – חוזר מנכ"ל מס' 2014/16 בנושא "ניתוחים לשינוי מין", בסעיף 4.3.3. קובע כי "הוועדה תגבש ותפרסם נוהל פנימי לפעילותה". עד כה לא פורסם הנוהל, והדבר מייצר חוסר ודאות בקרב הפונים לוועדה.

2. פישוט תהליכים – נטען כי הליך קבלת האישור לניתוח לשינוי מין הוא ארוך ומסורבל מאוד, וניתן לפשט אותו באמצעות מתן אפשרות להעברת חוות דעת מקצועיות בהתאם לסטנדרטים קבועים מגורמים מומחים מעבר לחברי הוועדה.

3. ניתוחים פרטיים – סעיף 4 בחוזר מנכ"ל מס' 2014/16 קובע כי "הניתוחים העיקריים לשינוי מין יערכו בבתי חולים כלליים ציבוריים בלבד". לפי הנתען, הדבר יוצר עומס רב על המערכת הציבורית ומעכב באופן משמעותי את יכולתם של טרנסים לבצע את הניתוחים המבוקשים.

4. גיל המינימום המותר לניתוחי התאמה מגדרית – בישראל בני נוער המעוניינים בניתוחים להתאמה מגדרית (מדובר בעיקר בניתוחי חזה F2M) יכולים לפנות לשוק הפרטי ולבצע זאת על בסיס הסכמת הוריהם. במערכת הציבורית, לעומת זאת, ניתוחים אלה כלל אינם נגישים לקטינים. לפי הנתען הדבר יוצר אפליה כלפי משפחות לנוער טרנסי שהן מעוטות יכולת.

ג. הוועדה להתאמה מגדרית, ללא צורך בניתוח – ראו סעיף 7'ה' בנושא בחינת יצירת מנגנון חלופי לוועדה שיהיה באחריות משרד הרווחה.

בברכה,

עודד הרוניאן, מתמחה

ייעוץ וחקיקה

(משפט ציבורי-מנהלי)

דפנה גוטליב, עו"ד

ייעוץ וחקיקה

(משפט ציבורי-מנהלי)

העתק :

ד"ר אביגדור קפלן, מנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
גב' סיגל יעקבי, מ"מ מנכ"ל משרד המשפטים
מר עמית אדרי, מנכ"ל משרד החינוך
פרופ' חזי לוי, מנכ"ל משרד הבריאות

ייעוץ וחקיקה
המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי
ירושלים: כ"ו תשרי תשפ"א
14 באוקטובר 2020
סימוכין: 803-99-2020-068684

לכבוד
חברי הצוות הבין-משרדי
לקידום האוכלוסייה הטרנסית בישראל

הנדון: טרנס*פורמציה ממשלתית: הצוות הבין-משרדי לקידום האוכלוסייה הטרנסית - תכנית עבודה

א. הרכב הצוות

יושבי ראש שותפים:

גב' דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי)
מר אבי מוטולה, המשנה למנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
נציגי משרד המשפטים:

גב' דפנה גוטליב, יועץ וחקיקה (המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי) – מרכזת הצוות
מר עודד הרוניאן, מתמחה, יועץ וחקיקה (המחלקה למשפט ציבורי-מנהלי)
נציגי משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים:

גב' אלון אלול, סמנכ"לית בכירה וראש מינהל סיוע לבית משפט ותקון
ד"ר שגית ארבל-אלון, רופאה ראשית ומנהלת אגף מערך שירותי הבריאות
גב' שיר גלילי, יועצת בכירה לשר

נציגי משרד הבריאות:

עו"ד אורי שוורץ, היועץ המשפטי למשרד הבריאות

נציגי משרד החינוך:

גב' איריס בן-יעקב, ממונה על חינוך למיניות ומניעת פגיעה, השירות הפסיכולוגי הייעוצי
גב' בלה רדונסקי, ממונה (ייעוץ משפטי)

ב. מבנה הישיבות

1. ישיבות הכנה משרדיות – העמקה בצרכים והערכות לעבודת הצוות (אמצע אוקטובר 2020)

טרם פגישתו הראשונה של הצוות, יערכו במשרד הבריאות, החינוך ובמשרד העבודה והרווחה, פגישות עומק בנוגע לצרכים הקשורים בעבודת המשרד, כפי שאלה מיוצגים במצע לעבודת הצוות.
הפגישות יערכו בהובלת יושבי הראש של הצוות, יחד עם נציגי המשרדים בוועדה ומרכזת הצוות, ובהשתתפות נציגי הקהילה ומומחים רלוונטיים. ישיבות אלה יוקדשו להעמקה בפערים שהועלו, ובחינת אפשרויות ראשונות לטיפול. סיכום הפגישות יועבר למרכזת הצוות, טרם הישיבה הראשונה.

2. ישיבה ראשונה – הכרות, מיפוי צרכים וחלוקה לצוותי עבודה (סוף אוקטובר 2020)

סדר יום מוצע:

- דברי פתיחה של יושבי ראש שותפים
 - הכרות חברי הצוות
 - הצגת מיפוי צרכים ראשוני
 - שיח על המשך עבודה וחלוקה לצוותים
 - התייחסות מומחים ונציגי קהילה ביחס לסוגיות שעולות ממצע הדיון
- בהמשך לישיבה יפגשו צוותי העבודה, בליווי מרכזת הצוות, לתחילת עבודה מעמיקה על הנושאים שקשורים לתחומם. ככל שיהיה צורך, יומלץ על קיום פגישות המשך עם נציגי קהילה ומומחים שקשורים לתחום.

3. ישיבה שניה – העמקה בנושאי רוחב ומפגש עם נציגי הקהילה (תחילת נובמבר 2020)

סדר יום מוצע:

- עדכון סטאטוס עבודה בצוותים
 - העמקה בנושאי רוחב שקשורים לעבודת כלל המשרדים, וקיום דיון מובנה בהתאם
 - זימון נציגי קהילה ואקדמיה רלוונטיים להופעה מול הצוות בנושאי רוחב
- בסיום הפגישה יחודד לצוותי העבודה מה התוצרים שעליהם להציג בפגישה הבאה, לקראת גיבוש טיוטת דוח ראשונה. דפנה ועודד יעבדו על כתיבת שלד לטיוטת הדוח.

4. ישיבה שלישית – הצגת תוצרים וטיוטה ראשונית (אמצע נובמבר 2020)

סדר יום מוצע:

- סבב הצגת תוצרים על פי משרדים
 - הצגת טיוטת שלד לדוח, ותדריך ליחידות על כתיבת החלקים שבאחריותם להשלים
 - סיכום יושבי ראש שותפים
- דפנה ועודד יהיו אחראים לאסוף את התוצרים ולגבש את הטיוטה לדוח. נציגי המשרדים ישלחו תוך שבועיים ממועד הישיבה את החלקים הרלוונטיים. טיוטת הדוח הסופית תשלח לאישור כלל חברי הצוות טרם סוף נובמבר 2020.

ג. דגשים לעבודת הצוות

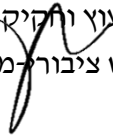
5. לנוחיותכם מצורף כנספח א' ריכוז של הצעות לגורמים הרלוונטיים להיפגש עימם במסגרת דיוני הוועדה.
 6. מתוך רצון לכבד א.נשים על הקשת הטרנסית, ולקדם תרבות ארגונית מכלילה, הצוות ככל הניתן יפעל בהתאם לקווים המנחים הבאים:
- בעת הצגה עצמית, נציין לשון פנייה. בתוך כך, נכבד את הזהות המגדרית של המשתתפים, ובמקרה הצורך נשאל איך לפנות.
 - נעדיף להתנסח בלשון ניטרלית, או ככל הניתן לעשות שימוש בלשון מעורבת.
 - נעדיף לעשות שימוש במונחים: א.נשים טרנס, א.נשים על הקשת הטרנסית, או הקהילה הטרנסית.
 - נשתדל להימנע מהכללות, וככל הניתן ניצמד לנתונים ודיווחים מגורמים מוסמכים וארגוני הקהילה הטרנסית.

- נשאף לשתף ככל הניתן את נציגי ארגוני הקהילה הטרנסית בעשיית הצוות, מתוך הכרה במצוקות שלהם כפי שהם חווים אותן, יחד עם רצון לקדם תהליכים מעשיים וברי-השפעה, ומתוך שותפות ורצון לעשייה משולבת בין הממשלה לחברה האזרחית.

בברכה,

עודד הרוניאן, מתמחה

ייעוץ ותקינה
(משפט ציבורי-מנהלי)

דפנה גוטליב, עו"ד

ייעוץ ותקינה
(משפט ציבורי-מנהלי)

העתק:

ד"ר אביגדור קפלן, מנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים
גב' סיגל יעקבי, מ"מ מנכ"ל משרד המשפטים
מר עמית אדרי, מנכ"ל משרד החינוך
פרופ' חזי לוי, מנכ"ל משרד הבריאות

נספח א' - מאגר מומחים.ות לצוות הבין-משרדי

קהילה

פרטי קשר	תפקיד	שם
or@lgbt.org.il 054-223-0663	מנהל קשרי ממשל של קואליציית ארגוני הקהילה הגאה מטעם האגודה למען להט"ב	אור קשת
Qlinor399@gmail.com	מייסדת טרנסיות ישראל	לינור אברגיל
Elisha@maavarim.org 058-661-1808	מנכ"ל שותף מעברים	אלישע גולני
Ella@maavarim.org 052-646-6439	מנכ"לית שותפה מעברים	אלה אמסט
Saritbe68@gmail.com	ברית הלביות (הורים לילדים טרנסים)	שרית בן שימול
Ido.katri@gmail.com 054-348-5934	משפטן, פעיל בפרויקט גילה	עידו קטרי
052-489-3210	פרויקט גילה להעצמה טרנסית	נינה הלוי

אקדמיה

פרטי קשר	תפקיד	שם
smaayan@univ.haifa.ac.il	ד"ר למשפטים באוני' חיפה, מחקר וכתובה בתחום משפט בריאות וטכנולוגיה, ביורטיקה וביורפוליטיקה, מגדר ומדע	ד"ר מעיין סודאי
agross@tauex.tau.ac.il 050-721-5014	משפטן להט"ב	פרופ' אייל גרוס
irisrchmmv@tauex.tau.ac.il	פרופ' להיסטוריה מודרנית באוני' ת"א	פרופ' איריס רחמימוב
054-789-3992 054-794-4549	מכון חרוב, אוני' עברית – הובילו מחקר על א.נשים על הקשת הטרנסית באקדמיה	ד"ר יוחאי נתן ד"ר מאיה צפתי
SIGNALGOO@MTA.AC.IL 052-444-6241	עשתה דוח עבור משרד הבריאות שיפורסם במהלך 2020, עבדה עם משרד הבריאות	ד"ר סיגל גולדן

משפטים

פרטי קשר	תפקיד	שם
Hagai@kalai-rosen.com	מייצג בעתירות בנושאי להט"ב	חגי קלעי
Reutc.law@gmail.com	הקליניקה למימוש זכויות אדם אוני' חיפה	רעות כהן
reut.s@acri.org.il	האגודה לזכויות האזרח	רעות גיא מעלם
Lilla@maavarim.org 050-956-6604	מלגאית מעברים	לילה אתר

בריאות

פרטי קשר	תפקיד	שם
Raz.Gross@sheba.health.gov.il	יו"ר הוועדה להתאמה מגדרית בבית החולים שיבא תל השומר	ד"ר רוז גרוס
054-211-4994	המרכז הישראלי למיניות האדם וזוהות מינית	ד"ר אילנה ברגר
054-657-0190	החברה לרפואת להט"ב	ד"ר רות גופן

משרד המשפטים לשכת המנהל הכללי

ז' טבת תשפ"א
22 דצמבר 2020
מספרנו: 003-99-2020-009887

אל: מנהלי היחידות במשרד המשפטים

שלום רב,

הנדון: העסקת א.נשים מהאוכלוסייה הטרנסג'נדרית במשרד המשפטים

1. אבקש להפנות את תשומת ליבכם לחשיבות הרבה בשילוב א.נשים מהאוכלוסייה הטרנסג'נדרית ביחידות משרד המשפטים.
2. א.נשים טרנסג'נדרים הם מי שזהותם המגדרית אינה נחווית עבורם ככזו שהולמת את הציפיות החברתיות מהם בראי מינס הביולוגי. שנים רבות שהאוכלוסייה הטרנסג'נדרית מודרת, מופלה וחשופה לאלימות על רקע זהותה הייחודית, שנתפסת כשונה, ומעוררת דעות קדומות אצל רבים.
3. מתוך רצון להקל על חייה של הקהילה הטרנסג'נדרית, לסלק מכשלות מיותרות מדרכה, ובתוך כך לתרום לשמירה על זכויות האדם בחברה הישראלית, ביום 12.10.2020 הודיעו שר המשפטים, חה"כ אבי ניסנקורן, ושר העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, חה"כ איציק שמולי על הקמת הצוות הבינמשרדי לקידום האוכלוסייה הטרנסג'נדרית בישראל בראשות הגב' דינה זילבר, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (משפט ציבורי-מנהלי), ומר אבי מוטולה, המשנה למנכ"ל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן: **הצוות הבינמשרדי**). הצוות הבינמשרדי הגיש דו"ח ביניים לשרים ביום 20.10.2020 והשרים אימצו את עיקרי ההמלצות.
4. מדו"ח הביניים של הצוות הבינמשרדי עולה כי א.נשים טרנסג'נדרים חווים אפליה והדרה בתעסוקה בשיעורים גבוהים הרבה יותר מכל אוכלוסייה אחרת. בין מחצית לשני שלישים מהאוכלוסייה הטרנסג'נדרית דיווחו שחוו אפליה בתעסוקה, בין אם בתהליך חיפוש וקבלה לעבודה, פיטורים או איום בפיטורים ובנושאי קידום בעבודה. בנוסף, שכרם הממוצע של א.נשים טרנסג'נדרים, עומד על פחות ממחצית מהשכר הממוצע במשק.
5. במציאות הנוכחית, לא מועסקים כמעט טרנסג'נדרים בשירות הציבורי. ניתן להניח, שנוכח תחושות ניכור וריחוק מהממסד, קיים חוסר במוטיבציה להשתלב במסלול זה מצד הקהילה, בשילוב חסמים נוספים שקשורים בין היתר למודעות לאפשרויות תעסוקה אלו. היעדר השילוב בשירות הציבורי, אף מעצים את תחושת ההדרה וההפליה הקיימות בקרב האוכלוסייה הטרנסג'נדרית.

משרד המשפטים לשכת המנהל הכללי

6. משרד המשפטים רואה עצמו מחויב להגנה וקידום זכויות אדם, ומתוך תפיסה זו פועל לאורך השנים לשמירה על ייצוג מגוון לכל שכבות האוכלוסייה והמגזרים השונים בחברה הישראלית בקרב עובדי המשרד.
7. הנהלת המשרד רואה עצמה מחויבת ליצירת סביבת עבודה שוויונית ומקום עבודה המכיל מגוון של דעות, זהויות וקבוצות באוכלוסייה, ורואה במהלך זה משנה חשיבות לשם שיפור עבודת המשרד והשירות הציבורי בכלל.
8. על כן, ובהתאם להמלצות הצוות הבינמשרדי, אני קוראת לכם, כמנהלי היחידות במשרד המשפטים, להוביל שינוי בנושא זה ולעודד העסקה של עובדים. על הקשת הטרונסג'נדרית ולשלבם במגוון התפקידים הרב הקיים במשרדנו, ובכך נפעל כמובילי דרך לשירות הציבורי בכללותו.

בברכה,
סיגל יעקבי, עו"ד
מ"ם המנכ"ל

מדינת ישראל

משרד המשפטים
האפוטרופוס הכללי

בקשה לתעודת ציבורית המעידה לצורך שינוי פרט המין במרשם האוכלוסין –

בגירים

א. פרטים אישיים

שם פרטי:	שם משפחה:
מספר תעודת זהות:	תאריך לידה*:
כתובת מלאה:	

*בקשה זו מיועדת רק לבגירים מעל גיל 18. בקשות קטינים, בין גילאים 15-18, יוגשו בהתאם לטופס המיועד לקטינים.

ב. מסמכים נלווים

עליך לוודא כי לבקשתך מצורפים המסמכים הבאים:

טופס בקשה: טופס זה מלא עם כל הפרטים האישיים, עם חתימה שלך לצד תצהיר חתום על ידי עורך-דין.

צילום תעודת לידה/זהות, המעידה על רישום המין הנוכחי במרשם האוכלוסין.

חוות דעת: על בסיס טופס "חוות דעת לשינוי המגדר", חתומה על ידי גורם שמטפל בך ב-6 החודשים

האחרונים לכל הפחות.**

**גורם מטפל יכול להיות אחד מן הבאים: רופא (לרבות רופא משפחה, פסיכיאטר או רופא מומחה אחר) א פסיכולוג א עובד סוציאלי, שבחתימתו נדרש לצרף את פרטי הרישוי שלו.

מסמכים תומכים (אופציונלי): ניתן לצרף כל מסמך רלוונטי שמעיד על מהימנות הבקשה, לרבות

מכתבים*** של קרובי משפחה, עמיתים מקצועיים או מי מסביבתך הקרובה שרלוונטי.

***ככל שמדובר במכתבים יש לציין שם מלא ופרטים אישיים, לרבות מספר תעודת זהות, בראשית המכתב.

ג. הצהרה על שינוי המגדר

עליך להקיף בהתאם לבקשתך:

רישום מין נוכחי:	זכר/נקבה	רישום מין מבוקש:	זכר/נקבה

אני הח"מ _____, מספר זהות, _____, לאחר שהוזהרתי כי עלי לומר את האמת וכי אהיה צפויה לעונשים הקבועים בחוק אם לא אעשה כן, מצהיר/ה בזה בכתב כדלקמן:

אני רואה את עצמי כזכר/נקבה. רישום פרט המין שלי המופיע כיום במרשם האוכלוסין בו אני רשום/רשומה כזכר/נקבה אינו תואם את זהותי כיום. לכן, ברצוני לקבל תעודת המעידה על שינוי המין שתשקף כי כיום אני זכר/נקבה.

חתימה

תאריך

מדינת ישראל

משרד המשפטים
האפוטרופוס הכללי

ד. אישור עורך דין

אני הח"מ, _____, מספר רישיון _____, מאשר/ת בזה כי ביום _____, הופיע/ה בפניי _____, שזיהה/זיהתה עצמו/ה בפני לפי ת.ז. _____ / המוכר/ת לי באופן אישי, ולאחר שהזהרתיו/ה כי עליו/ה להצהיר את האמת, וכי יהיה/תהיה צפוי/ה לעונשים הקבועים בחוק אם לא יעשה/תעשה כן, אישר/ה את נכונות ההצהרה הנ"ל וחתם/ה עליה.

חתימה וחותמת

תאריך

חוות דעת לשינוי פרט המין במרשם האוכלוסין – בגירים

1. הריני לאשר בזאת כי (שם מלא של המטופל/ת), מספר תעודת זהות (מספר תעודת זהות), נמצאת/ת בטיפול החל מהתאריך (תאריך תחילת טיפול, נדרשת הכירות טיפולית של מעל ל-6 חודשים).
2. הריני לאשר בזאת כי רישום פרט המין הנוכחי של המטופל/ת בו הוא/היא רשום/רשומה זכר/נקבה (הקף בהתאם לרישום בתעודת הזהות), אינו תואם את השינוי שעבר ואת המין הנוכחי שלו.
3. בהתאם לכך, ולאחר שקיימתי שיחה עם המטופל/ת בנושא והסברתי את השלכות הבקשה, ברצוני להמליץ על שינוי פרט המין במרשם האוכלוסין שלו/ה לרישום זכר/נקבה (הקף בהתאם לרישום המין המיועד לבקשת המטופל/ת).
4. (ניתן להוסיף הנמקות רלוונטיות או הערות לשיקול דעת הגורם המטפל).

על החתום,

שם מלא	תאריך	מס' רישיון	חתימה	חותמת

מדינת ישראל

משרד המשפטים
האפוטרופוס הכללי

ה' טבת, תשפ"א
20 דצמבר, 2020

לכבוד :

שם מלא

מספר תעודת זהות

כתובת מלאה

הנדון: הודעה על שינוי מין – (שם מגיש הבקשה), ת.ז. (מספר תעודת זהות)

1. הריני להודיעך כי לאחר בחינת בקשתך לקבלת תעודה ציבורית המעידה על שינוי המין, לצורך שינוי פרט המין במרשם האוכלוסין, ולאחר בחינת כלל המסמכים הנלווים, נמצא כי רישום פרט המין שלך, כפי שהוא מופיע כיום במרשם האוכלוסין, בו הינך **רשום/רשומה** **זכר/נקבה** אינו תואם את זהותך כיום.
2. על כן, אני מאשר/ת באמצעות תעודה ציבורית זו כי יש להכיר בשינוי המין שלך, ולקבוע כי הינך **זכר/נקבה** לעניין רישומך במרשם האוכלוסין.

בברכה,

ישראל ישראלי, עו"ד
ממונה
האפוטרופוס הכללי